

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

MINDAUGAS MYKOLAS KONCĖ
Finansų teisės neakivaizdinių studijų programa

**PASAULINĖS INDĖLIŲ GARANTIJŲ SISTEMOS
(lyginamoji analizė)**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Lekt. Lina Liubauskaitė

Konsultantas :
Dr. Algirdas Miškinis

Vilnius, 2008

Turinys

Įvadas.....	4
1. Indėlių garantijų sistemų samprata.....	9
1.1 Indėlių garantijų sistemos sampratos problematika.....	9
1.2 Indėlių garantijos apibrėžimas.....	11
1.3 Skirtumai tarp indėlių garantijų (draudimo) sistemų ir kitų draudimo formų	12
1.4 Galimi indėlių garantijų sistemų modeliai	13
1.5 Indėlių garantijų sistemų tikslai	16
2. Ne įstatymais ir įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos .	19
2.1 Ne įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos samprata	19
2.2 Ne įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos pavyzdys	20
2.3 Įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos samprata.....	21
2.4 Įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos neigiami efektai	22
2.5 Įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos elementai.....	24
3. Europos Sąjungos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų	28
3.1 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų atsiradimas	28
3.2 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų tikslai	29
3.3 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų priėmimo priežastys	30
3.4 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų analizė.....	31
4. Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos	37
4.1 Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos sukūrimas ir raida	37
4.2 Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos struktūra ir jos elementų funkcijos	39
4.3 Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos analizė	46
4.4 Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos sukūrimas ir raida.....	50
4.5 Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos struktūra.....	52

ir jos elementų funkcijos.....	52
4.6 Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos analizė.....	54
4.7 Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų pagrindiniai panašumai ir skirtumai	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
<i>Santrauka</i>	72
<i>Summary</i>	73

Įvadas

Temos aktualumas

Bent vienos valstybėje esančios kredito įstaigos žlugimas ir jos negalėjimas įvykdyti savo įsipareigojimų indėlininkams gali būti pakankama priežastis sukelti gerai ir stabiliai veikiančios valstybės finansinės sistemos griūtį. Pagrindinis bankinės sistemos vaidmuo šalies ekonominėje raidoje yra užtikrinti bankrutavusių kredito įstaigų įsipareigojimus indėlininkams. Bankinė krizė negresia, kai finansinė sistema veikia sklandžiai ir kredito įstaigos yra pajėgios įvykdyti savo įsipareigojimus, o indėlininkai jaučiasi saugūs dėl savo santaupų.

Kredito įstaigos visais laikais siejosi su finansinių srautų valdymu. Šiai dienai banko paslaugų pasirinkimas yra itin didelis, jis buvo daug mažesnis prieš kelis šimtmečius, tačiau pagrindinės paslaugos liko nepakitusios iki dabar. Viena iš esminių kredito įstaigų paslaugų šiandien ir anksčiau buvo ir yra piniginių indėlių laikymas sąskaitose. Ši paslauga turi savo atsiradimo ir egzistavimo priežastis. Tie, kas laiko piniginius indėlius banke, tikisi, kad jų pinigai bus saugūs ir juos bus galima bet kada atsiimti. Tačiau kaip istorija ir pasaulinė patirtis parodė, net ir solidžiausi pasaulio bankai, esant sudėtingoms ekonominėms ir finansinėms aplinkybėms, nesugebėdavo įgyvendinti suteiktų garantijų ir gražinti piniginių indėlių jų savininkams. Pagal įstatymus indėliai turi būti išmokėti iškart, tačiau vykstant masiniam indėlių išėmimui, bankai nėra pajėgūs fiziškai išduoti daug pinigų, nes jie nėra laikomi grynu pavidalu; laikoma tiek, kiek būtina paprastai išduoti normaliu metu¹. Esant tokiai situacijai bankas susiduria su mokumo problema, kuri dažniausiai baigiasi banko bankrotu. Tokių atvejų pradėjo daugėti, todėl atsirado būtinybė imtis konkrečių veiksmų tokioms situacijoms išvengti. Tad XIX a. privačia iniciatyva buvo pradėtos diegti pirmosios neįstatyminės priemonės (ang. *implicit guarantee systems*) tokioms situacijoms išvengti, o 1934 m. JAV tapo pirmoji valstybė, kurios vyriausybė sukūrė įstatymais reguliuojamą (ang. *explicit guarantee system*) finansinį mechanizmą, padedantį išvengti bankinio sektoriaus krizės kritiniu atveju. Šio finansinio mechanizmo esmė – piniginių indėlių apsauga.

Šiandien beveik visos pasaulio valstybės turi vienokią ar kitokią indėlių apsaugos sistemą, paremtą privalomu ar savanorišku indėlių draudimu, bankinio sektoriaus teisiniu reguliavimu, priežiūra, centrinio banko, kaip paskutinio skolintojo funkcija, ir bankų nemokumo išsprendimo procedūromis². Indėlininkų apsauga tapo vienu svarbiausiu bankinės sistemos

¹ Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices“, 1999. P. 4.

² Asli Demirgüç-Kunt „Deposit Insurance around the World: A Comprehensive Database, 2005. P.

instrumentu, siekiant sumažinti destabilizaciją ir panaikinant krizių galimybes³. Tačiau bankinės krizės nesiliovė kamavusios ir toliau. Vien 1982-2002 metais buvo užfiksuotos 93 valstybės, paveiktos bankinio sektoriaus krizės⁴. Tad bankinio sektoriaus saugumas ir patikimumas yra tapęs prioritetiniu reikalu kiekvienoje valstybėje. Viena iš esminių šio saugumo ir patikimumo sudėtinių dalių yra indėlių garantijų sistemos.

Indėlių garantijų sistemos yra pagrindinis taikomas indėlių apsaugos finansinis instrumentas. Indėlių garantijų įdiegimas kiekvienoje valstybėje priklauso nuo labai daug skirtingų tik tai valstybei būdingų aplinkybių, tačiau pati esmė yra ta pati – indėlių apsauga. Kiekviena valstybė yra praėjusi skirtingą kelią indėlių garantijų sistemos įdiegime, todėl yra tikslinga išnagrinėti bent kelias veikiančias garantijų sistemas, jas palyginti ir pateikti mokslines išvadas, kurios gali būti pritaikytos ateityje. Taip pat, reikia turėti omeny 1995-1996 metais per Lietuvą nusiritusią bankinę krizę, kurios padarinius galime jausti dar šiandien. Norint, kad tai nepasikartotų, reikia gerai įsisavinti pasaulyje jau egzistuojančius panašių krizių valdymo ir šalinimo mechanizmus, juos suprasti ir sėkmingai įdiegti. Be to, reikia nepamiršti, kad tai sritis, kuri dar neišsėmus savo galimybių. Kiekvieną dieną pasirodo naujos nuomonės ir pasiūlymai, kaip būtų galima pagerinti egzistuojančias sistemas, nes ne visada jos padėdavo išvengti bankinės krizės.

„Indėlių garantijų sistema yra kaip atominė jėgainė. Jeigu ją pastatai be apsaugos priemonių, tu tikrai žinai, kad ji sprogs ir nuneš tave nuo žemės paviršiaus, ir net jeigu pastatai su apsaugos priemonėmis, vis tiek nežinai, ar ji nesprogs.“ – L. William Seidman - FDIC⁵ pirmininkas.

Tad tiriamojo mokslinio darbo tema „Pasaulinės indėlių garantijų sistemos“ yra aktuali Lietuvai ir jos žmonėms kaip galimybė pažvelgti į tai, kas jau yra sukurta, įgyvendinta, gali būti patobulinta pačioje Lietuvoje, užsienyje ir kokios yra pasaulinės tendencijos indėlių garantijų sistemų sferoje. Be to, pačioje Lietuvoje egzistuojanti indėlių garantijų sistema yra labai jauna, galinti sėkmingai tobulėti ir priimti moderniausias pasaulyje taikomas indėlių apsaugos priemones. Todėl temos „Pasaulinės indėlių garantijų sistemos“ analizavimas ir plėtojimas yra svarbus ir aktualus dalykas, norint užtikrinti piniginių indėlių saugumą mūsų valstybėje.

Temos problematika išvelgiama tame, jog indėlių garantijų sistemos yra sparčiai besivystanti sritis, kurioje atsiranda daug naujovių, idėjų ir pasiūlymų. Tai sritis, kuri nestovi vietoje, o reikalauja pastovaus dėmesio. Todėl būtina rinkti, įsisavinti ir analizuoti naujausią

³ Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007. P. 11.

⁴ Asli Demirgüç-Kunt and Edward J. Kane „Deposit Insurance: Handle with Care“, 2002. P. 2.

⁵ Federalinė indėlių draudimo korporacija.

informaciją, naujausius indėlių garantijų sistemų pavyzdžius bei jų pritaikymo rezultatus. Nors dabar pasaulyje indėlių garantijų sistemos savo struktūra vienodėja, tačiau vis tiek nėra absoliučiai aišku, kokia to modelio variacija yra patikimiausia ir kokios teisinio reguliavimo priemonės yra geriausios.

Temos ištyrimo lygis ir mokslinio darbo naujumas

XX a. pradžioje masiškai pradėjus diegti ir ne įstatymais sukurtas bei reguliuojamas, ir įstatymais sukurtas bei reguliuojamas indėlių garantijų sistemas, atsirado poreikis dalintis sukauptu patirtimi ir pradėti nagrinėti šių sistemų efektyvumą. Nenuostabu, kad pirmieji autoriai, pradėję šią temą analizuoti, buvo iš JAV. Ten 1929-1933 m. praūžęs bankinės krizės uraganas, privertęs užsidaryti daugiau nei 9000 kredito įstaigų⁶, o 1934 m. indėlių garantijų sistemos reforma, savo efektyvumą įrodžiusi iškart (1934 m. bankrutavo tik 4 bankai), sukėlė didelį susidomėjimą visur. Pirmasis savo darbuose plačiai šią temą nagrinėti pradėjo Carter H. Golembe⁷. Jo darbai siejosi su JAV egzistuojančia indėlių garantijų sistema. Šiandien pripažinti autoritetai, nagrinėjantys globaliai indėlių garantijų sistemų problematiką, yra Gillian G. H. Garcia⁸, Asli Demirgüç-Kunt⁹ ir Andrew Campbell¹⁰. Daug informacijos šia tema galima rasti Tarptautinės indėlių draudikų asociacijos internetiniame puslapyje www.iadi.org, Federalinės indėlių draudimo korporacijos internetiniame puslapyje www.fdic.gov ir Europos indėlių draudikų forumo internetiniame puslapyje www.efdi.net.

Lietuvoje indėlių garantijų sistemų tema diskutuota buvo nedaug. Tam tikrus aspektus savo darbuose buvo aptarę V. Katkus¹¹ (2000), T. Garbaravičius ir R. Kuodis¹² (2002). Bene plačiausiai indėlių garantijų sistemų temą yra aptarusi V. Tauraitė straipsnyje „Indėliai Baltijos valstybių bankuose ir jų draudimo sistemos“, publikuotame 2003 m. moksliniame leidinyje „Pinigų studijos“. Taip pat mokslinę vertę turi R. Skyriaus 2003 m. atliktas tiriamasis darbas „Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų įgyvendinimo pasekmių įvertinimas“.

Darbo objektas – pasaulinės indėlių garantijų sistemos, jų egzistuojantys modeliai ir pritaikymas Europos Sąjungos narėse - Lietuvos ir Ispanijos valstybėse.

⁶ Federal Deposit Insurance Corporation „A Brief History of Deposit Insurance in the United States“, 1998. P. 5.

⁷ Carter H. Golembe „Origins of Deposit Insurance in the Middle West, 1834-1866“, 1955; „Insurance of bank obligations in Six States“, 1958; „The Deposit Insurance Legislation of 1933: An Examination of Its Antecedents and Its Purposes“, 1960.

⁸ Gillian G.H. Garcia „Deposit Insurance: Actual and Good practices“ IMF occasional Paper, 2000.

⁹ Asli Demirgüç-Kunt „Deposit Insurance Design and Implementation: Policy Lessons from Research and Practice“, 2006; „Deposit Insurance Around The World: Issues of Design and Implementation“, 2008.

¹⁰ Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007.

¹¹ V. Katkus „Šiuolaikinės bankininkystės principai“, 2000.

¹² T. Garbaravičius, R. Kuodis „Lietuvos finansų sektoriaus struktūra ir funkcionavimas“ Pinigų studijos, 2002.

Darbo dalykas – indėlių garantijų sistemų teisinis reguliavimas, paremtas Europos Sąjungos direktyvoje 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų numatytais reikalavimais, ir jos įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje ir Ispanijos Karalystėje.

Darbo tikslas - išanalizavus teisės aktus, mokslinę literatūrą atskleisti indėlių garantijų sistemų turinį, detalizuoti teisinio reglamentavimo aspektus dvejose skirtingose valstybėse ir pateikti, remiantis išanalizuota informacija, išvadas ir pasiūlymus.

Darbo hipotezė – Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos teisinis reglamentavimas yra identiškas po Europos Sąjungos direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantinių sistemų įgyvendinimo.

Siekiant iškelto tikslo formuluojami tokie **darbo uždaviniai**:

1. Surinkti ir išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius indėlių garantijų sistemas Europos Sąjungos narėse – Lietuvos Respublikoje ir Ispanijos Karalystėje.
2. Atskleisti indėlių garantijų sampratą bei jų modelius.
3. Ištirti indėlių garantijų sistemų tikslus.
4. Atskleisti ne įstatymais ir įstatymais sukurtų bei reguliuojamų indėlių garantijų sistemų sampratą.
5. Atlikti direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų teisinę analizę.
6. Atlikti Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos teisinę analizę.
7. Atlikti Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos teisinę analizę.
8. Rasti skirtumus ir panašumus tarp Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemų.

Darbe buvo naudojami metodai:

- Mokslinės literatūros analizės metodas – buvo būtinas siekiant išsiaiškinti, kokie indėlių garantijų sistemų aspektai buvo analizuoti, ištirti, kokie gauti rezultatai ir kokios padarytos išvados.
- Istorinis metodas – padėjo atskleisti indėlių garantijų sistemų prigimtį ir tikslus.
- Dokumentų analizės metodas – naudotas analizuojant galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius indėlių garantijų sistemas.
- Lingvistinis metodas – buvo naudingas atskleidžiant teisės normų turinį vadovaujantis kalbos (gramatikos, sintaksės) taisyklėmis.
- Sisteminės analizės metodas – naudotas siekiant išsamiai ir visapusiškai ištirti darbo objektą.

- Lyginamosios analizės metodas – naudotas lyginant Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemas, siekiant kokybiškai ir universaliai jas iširti.
- Loginis metodas – jo pagalba buvo nagrinėjamos iškeltos problemos, pateikiamos jų sprendimo galimybės.

Teorinis ir praktinis reikšmingumas

Šio mokslinio tiriamojo darbo praktinė reikšmė glaudžiai siejama su planuojamais gauti darbo rezultatais, kurie turi būti naudingi indėlių garantijų sistemų teorijai ir praktikai. Darbe pateiktų išvadų ir pasiūlymų įgyvendinimas galėtų patobulinti ir prisidėti prie Lietuvos Respublikoje egzistuojančios indėlių garantijų sistemos.

Darbo struktūra

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturios dėstomosios dalies skyriai, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje apžvelgiama indėlių garantijų sistemų samprata, jos problematika, sistemos tikslai ir modeliai. Antrajame skyriuje analizuojamos įstatymais įtvirtintos ir ne įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos, aptariami šių sistemų būtini elementai ir neigiami efektai. Trečiame skyriuje nagrinėjama Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų raida ir turinys. Ketvirtame skyriuje tyrinėjamos Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos. Darbo pabaigoje yra pateiktos išvados, naudotos literatūros sąrašas ir santrauka.

1. Indėlių garantijų sistemų samprata

1.1 Indėlių garantijų sistemos sampratos problematika

Daugelis autorių, tokių kaip Gillian G. H. Garcia, Asli Demirgüç-Kunt, nėra paminėję žodžių junginio „indėlių garantijų sistema“ nė viename savo darbe. Jie savo moksliniuose darbuose aptaria indėlių draudimo sistemas (ang. deposit insurance systems), jas išskirstydami į smulkesnius praktikoje egzistuojančius modelius. V. Tauraitė savo moksliniame straipsnyje „Indėliai Baltijos valstybių bankuose ir jų draudimo sistemos“ net pačiame pavadinime leidžia suprasti, kad kalbama bus apie indėlių draudimo sistemas, o žodžius „Indėlių garantijų sistema“ ji naudoja tik 94/19/EB direktyvos pavadinime. Su šios direktyvos atsiradimu yra siejamas vis dažnesnis termino „indėlių garantijų sistema“ naudojimas. Galima teigti, kad dėl to dabar vis dažniau galima išgirsti apie indėlių garantijų sistemas, tačiau reikia pastebėti, kad tai taikoma tik Europos valstybių dokumentuose. Likęs pasaulis ir toliau savo sistemas vadina indėlių draudimo sistemomis.

Diskusija dėl indėlių apsaugos sistemos formalaus pavadinimo nėra naujas dalykas. 1933 m. JAV kuriant Federalinę indėlių draudimo korporaciją (ang. Federal Deposit Insurance Corporation) buvo svarstoma ar pavadinime rašyti „draudimo“, ar „garantijų“. Ne įstatymais sukurtų ir reguliuojamų indėlių garantijų sistemų JAV jau būta prieš tai. Jos veikdavo vienos valstijos viduje. Nė viena tokia indėlių garantijų sistema nepasitvirtino, o atvirkščiai, bankui susidūrus su mokumo problemomis, tik dar labiau apsunkindavo darbą. Dėl to 1933 m. po JAV Didžiosios depresijos ir bankų bankroto bangos vos tik užsiminus apie garantijas bankininkas iškart pradėdavo rodyti pirminius paralyžiaus požymius¹³. Tai buvo vienas iš argumentų dėl žodžio „garantijų“ nenaudojimo, remiantis tuo, kad jis kėlė neigiamas sąsajas ir bankininkams, ir nukentėjusiems žmonėms. Taip pat buvo teigta, kad garantijų sistema nėra Valstybės garantija dėl indėlių. Vyriausybė dalyvauja tik kaip steigėjas ir pradinio kapitalo suteikėjas, o kapitalas vėliau neš dividendus Vyriausybei kaip investicija. Tai nėra Valstybės garantija¹⁴. „Bendra reikšmė, slypinti po žodžiu „garantija“ kalbant apie bankuose esančius indėlius, yra ta, kad lygiai taip pat garantuojami geri bankai, kaip ir blogi. Tas momentas, kai Vyriausybė pradės tai daryti, reikš tikėtinus nuostolius“ – taip 1938 m. išreiškė savo požiūrį į semantinę žodžio „garantija“

¹³ Mark D. Flood „The Great Deposit Insurance Debate“, 1995. P. 59.

¹⁴ Senator Glass Congressional Record, 1933. P. 3729.

reikšmę JAV prezidentas F. D. Ruzveltas pirmoje savo prezidentinėje spaudos konferencijoje. Ši diskusija buvo paremta karčia patirtimi ir nenoru naudoti žodį „garantija“. Buvo ieškoma alternatyvų, ir „draudimas" pasirodė patraukliausias. Buvo teigiama, kad piniginis indėlis yra turtas, o turtą galima drausti. Taip pat buvo reikšminga ir tai, kad pagal 1933 m. JAV bankininkystės įstatymą sistema turėjo daug draudimo sistemos požymių, nes buvo numatytas rizikos ir nuostolių paskirstymas. Dabartinės už JAV piniginių indėlių apsaugą atsakingos institucijos pavadinimas viską pasako (Federalinė indėlių draudimo korporacija), kuris žodis buvo pasirinktas. Tačiau vis tiek 1933 m. buvo pripažinta, kad jokio aiškaus atskyrimo tarp terminų „garantija“ ir „draudimas“ nebuvo padaryta¹⁵. Tik 1951 m. Federalinė indėlių draudimo korporacija oficialiai pateikė paaiškinimą dėl skirtumų tarp garantijos ir draudimo – „garantija yra JAV Vyriausybės pažadas išmokėti žlugusio banko indėlius jų savininkams, draudimo atveju tokios išmokos atliekamos iš privataus fondo“¹⁶.

1994 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos išleista direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų įnešė tam tikrą sumaištį. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne žodis „garantija“ reiškia laidas, laidavimas, kelianti sąsajas su žodžiu užtikrinimas. Tuo tarpu žodis „draudimas“ apibūdinamas kaip veiksmas mokant įnašus, siekiant pelnyti galimų nuostolių atlyginimą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.987 straipsnis štai kaip apibrėžia draudimo sutarties sampratą - draudimo sutartimi viena šalis (draudikas) įsipareigoja už sutartyje nustatytą draudimo įmoką (premiją) sumokėti kitai šaliai (draudėjui) arba trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta sutartis, įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytą draudimo išmoką, apskaičiuotą įstatyme ar draudimo sutartyje nustatyta tvarka, jeigu įvyksta įstatyme ar draudimo sutartyje nustatytas draudžiamasis įvykis. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.90 straipsnis garantiją laiko vienašaliu garanto įsipareigojimu garantijoje nurodyta suma visiškai ar iš dalies atsakyti kitam asmeniui – kreditoriui, jeigu asmuo – skolininkas prievolės neįvykdys ar ją įvykdys netinkamai, ir atlyginti kreditoriui nuostolius tam tikromis sąlygomis (skolininkui tapus nemokiam ir kitais atvejais).

Sprendžiant iš to, kad V. Tauraitė savo straipsnyje „Indėliai Baltijos valstybių bankuose ir jų draudimo sistemos“, publikuotame 2003 m. moksliniame leidinyje „Pinigų studijos“, Lietuvos, Latvijos ir Estijos indėlių apsaugos sistemas vadina indėlių draudimo sistemomis. Šių valstybių indėlių draudimo sistemos tuo metu atitiko beveik visus ES keliamus reikalavimus indėlių garantijų sistemai, todėl galima daryti prielaidą, kad ir indėlių garantijų, ir draudimo sistemos reiškia tą patį. Oficialiame Armėnijos indėlių garantijų fondo tinklapyje teigiama, kad šalis, įsteigusios indėlių kompensavimo schemas, naudoja terminą „indėlių garantijų sistema“,

¹⁵ Republican bacon Congressional Record, 1933, P. 3959.

¹⁶ Mark D. Flood „The Great Deposit Insurance Debate“, 1995. P. 57.

kitos šalys – „indėlių draudimo (apsaugos) sistema“. Minėtos sistemos gali turėti skirtingą teisinį statusą ar vardą, bet jų pagrindiniai tikslai iš esmės yra tokie patys. Pagrindinis indėlių garantijų ir indėlių draudimo schemų tikslas yra indėlių atlyginimas žlugus bankui¹⁷. Tokie autoriai kaip Gillian G. H. Garcia, Asli Demirgüç-Kunt savo darbuose aptardami Europoje egzistuojančias indėlių apsaugos sistemas, tarkim tokias kaip Prancūzijos, jas apibūdina kaip indėlių draudimo sistemas, nors jas galima vadinti indėlių garantijų sistemomis dėl jų atitikimo direktyvai 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Tarptautinės indėlių draudikų asociacijos tinklapyje prie apibrėžimo kas yra indėlių draudimo sistema pažymima, kad panašūs terminai, kaip indėlių garantijos ar indėlių apsauga yra naudojami kai kuriose šalyse¹⁸.

Atsižvelgiant į tai, kas buvo aptarta, mokslinio tiriamojo darbo autorius daro išvadą, kad terminai „indėlių garantijų sistemos“ ir „indėlių draudimo sistemos“ yra tapačios sąvokos, ir jas galima lygiagrečiai naudoti darbe.

1.2 Indėlių garantijos apibrėžimas

Apibrėžti vienareikšmiškai kas yra indėlių garantijų sistema yra sunku, nes kiekviena tokia sistema, egzistuojanti konkrečioje valstybėje, yra skirtinga. Asli Demirgüç-Kunt ir Tolga Sobaci savo darbe „Deposit Insurance Around the World: A Data Base“, 2000 m., teigia, kad indėlių draudimas (garantija) yra vienas iš mechanizmų, įtvirtintų Vyriausybės, siekiant užtikrinti bankinės sistemos stabilumą ir taip pat smulkių indėlininkų apsaugą nuo galimų nuostolių dėl bankų žlugimo. Toks apibrėžimas nėra tikslus, nes indėlių draudimas gali būti pradėtas kurti ne tik Vyriausybės, bet ir pačių kredito įstaigų nedalyvaujant valstybinėms institucijoms. Pietų Afrikos Respublikos centrinio banko tinklapyje teigiama, kad indėlių draudimas – tai garantija indėlių savininkams, kad jiems bus išmokėta visa indėlio suma ir dažniausiai susidariusios palūkanos, jeigu žlugs institucija, kuri yra priėmusi tuos indėlius¹⁹. Toks apibrėžimas irgi nėra tikslus, nes ne visos indėlių draudimo sistemos numato susidariusių palūkanų išmokėjimą ir visą indėlio sumos grąžinimą. Tarptautinės indėlių draudikų asociacijos tinklapyje pateikiamas kitas variantas: indėlių draudimas yra sistema, sukurta apsaugoti indėlininkus nuo indėlių praradimo tuo atveju, kai institucija, kurioje yra apdraustas indėlis, yra

¹⁷ Armėnijos Respublikos indėlių garantijų fondas <http://www.adgf.am/index.php?page=faq>; prisijungimo laikas: 2008-04-26.

¹⁸ Tarptautinė indėlių draudikų asociacija <http://www.iadi.org/Lists/Glossary/AllItems.aspx>; prisijungimo laikas: 2008-04-26.

¹⁹ Pietų Afrikos Respublikos Centrinio banko tinklapis <http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/WSNCLV/AA8237B9A3183BF542256B760032CF83?opendocument>; prisijungimo laikas: 2008-04-27.

nepajėgi įvykdyti savo įsipareigojimų indėlininkams²⁰. Deja, kaip minėta, ne visos indėlių garantijų sistemos užtikrina visą indėlio kompensavimą. Gillian G. H. Garcia teigia, kad indėlių draudimas yra garantija, jog visas apdraustasis piniginis indėlis, įskaičiuojant susidariusias palūkanas, arba jo dalis bus išmokėti bankrutavus kredito įstaigai. Išnagrinėjus skirtingus apibrėžimus, šio mokslinio tiriamojo darbo autorius mano, kad indėlių draudimas gali būti suvokiamas kaip garantija, jog visas apdraustasis piniginis indėlis arba jo dalis, dažniausiai įskaičiuojant susidariusias palūkanas, bus išmokėti indėlio savininkui bankrutavus kredito įstaigai. Nuomonių įvairovė tik patvirtina, kad norint atskleisti indėlių garantijų sistemos esmę, reikia įsigilinti į tai, kokie yra dabar pasaulyje egzistuojantys garantijų sistemų teoriniai modeliai, jų praktiniai įgyvendinimai, tikslai, pliusai ir minusai.

1.3 Skirtumai tarp indėlių garantijų (draudimo) sistemų ir kitų draudimo formų

Indėlių garantijų sistemos dažnai yra vadinamos indėlių draudimo sistemomis, dėl to gali iškilti sunkumų suprantant kokia tai draudimo forma ir kuo ji skiriasi nuo kitų taikomų draudimo rūšių. Yra skiriami keturi pagrindiniai skirtumai:

1. Įprastas draudimas apima nepriklausomus įvykius, kurių numatyti yra neįmanoma, tačiau to negalima taikyti kredito įstaigų mokumo sunkumams. Kredito įstaigoms yra būdingas susidūrimas su mokumo problemomis. Bankinis sektorius gali kelis dešimtmečius nesusidurti su krizėmis, tačiau manoma, kad vis tiek kartais tai įvyksta, dažniausiai kaip ekonominio nuosmukio pasekmė arba dėl netinkamai vykdomo teisinio reguliavimo ar priežiūros sistemos spragų. Be to, remiantis pasauline patirtimi, kai valstybėje žlunga vienas bankas, atsiranda didelė tikimybė, kad žlugs ir daugiau. Tad draudžiamasis įvykis laikomas neišvengiamu ir jam yra ruošiamasi.
2. Įprastas draudimas siekia apsaugoti apdraustąjį objektą nuo nenugalimos jėgos (ang. Acts of God) arba nuo kito žmogaus, kurio negalime kontroliuoti²¹. Indėlių draudimas (garantijos) dažnai net pats sudaro sąlygas draudžiamiesiems įvykiams atsitikti, nes esant indėlių draudimo (garantijų) sistemai indėlininkai daug mažiau rūpinasi indėlių saugumu, o bankai linkę prisiimti didesnę riziką

²⁰ Tarptautinė indėlių draudikų <http://www.iadi.org/Lists/Glossary/AllItems.aspx>; prisijungimo laikas: 2008-05-28.

²¹ Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, 1996. P. 7.

disponuodami turto. Tai yra vadinama moralinė žala (ang. moral hazard), kuri bus aptarta vėlesniuose darbo puslapiuose.

3. Indėlių draudimas (garantijos) yra nukreiptas apsaugoti indėlius ir jų savininkus, tačiau taip pat skirtas užtikrinti, kad bankai net ir krizės atveju dirbtų toliau.
4. Indėlių draudimas (garantijos) yra tokia apsaugos forma, kuri visada kritiniu atveju gali tikėtis Vyriausybės paramos. Kitos draudimo formos turi daug mažiau tikimybių būti paremtos Vyriausybės, net ir sunkiausiais krizės momentais.

1.4 Galimi indėlių garantijų sistemų modeliai

Pasak Gillian G. H. Garcia, valstybė kurdama indėlių apsaugos sistemą turi šešis pasirinkimus²²:

1. Įstatyminį apsaugos neigimą (ang. an explicit denial of protection).
2. Teisinę indėlių atsiėmimo ieškinių pirmenybę prieš kitus ieškovus vykstant žlūgusio banko likvidacijai (ang. legal priority for the claims of depositors over other claimants during the liquidation of a failed bank).
3. Dviprasmiškumo sudarymą dėl apimties (ang. ambiguity regarding coverage).
4. Ne įstatymais sukurtą ir reguliuojamą garantiją (ang. an implicit guarantee).
5. Įstatymais įtvirtintą apimties ribą (ang. explicit limited coverage). Ši sistema yra įvardijama kaip įstatymais sukurta ir reguliuojama indėlių draudimo sistema (ang. explicit deposit insurance system).
6. Pilną įstatymais sukurtą ir reguliuojamą garantiją (ang. a full explicit guarantee).

Tuo tarpu Asli Demirgüç-Kunt mano, kad pasaulyje egzistuojančios sistemos turėtų būti skirstomos tik į dvi rūšis; tai į ne įstatymais sukurtą ir reguliuojamą indėlių draudimo sistemą (ang. implicit deposit insurance system) ir į įstatymais sukurtą ir reguliuojamą indėlių draudimo sistemą (ang. explicit deposit insurance system).

Nicholas J. Ketcha Jr. savo moksliniame tiriamajame darbe „Deposit insurance system design and consideration“, 1998 m., palaiko Asli Demirgüç-Kunt nuomonę dėl siauresnio indėlių draudimo sistemų skirstymo. Jis teigia, kad kuriant indėlių draudimo sistemą yra svarbu atsižvelgti kokio lygmens apsaugą valstybė sau gali leisti – įstatymais, ar ne įstatymais sukurto ir reguliuojamos²³.

²² Gillian G.H. Garcia “Deposit Insurance and Crisis management”, 2000. P. 4.

²³ Nicholas J. Ketcha Jr. „Deposit Insurance System Design and Consideration“, 1998. P. 226.

Andrew Campbell savo knygoje „Deposit Insurance“, 2007, rašo: šalys susiduria su pasirinkimu tarp įstatymais ir ne įstatymais įtvirtintos indėlių draudimo sistemos. Kelios valstybės yra bandžiusios aiškiai apibrėžti savo indėlių draudimo sistemas kaip nei įstatymais įtvirtintas, nei kaip ne įstatymais įtvirtintas, tačiau, apskritai, šalys, kurios neturi įstatymais įtvirtintos indėlių apsaugos sistemos, yra laikomos kaip turinčios ne įstatymais įtvirtintas indėlių apsaugos sistemas²⁴. Iš pateiktų galimų indėlių draudimo sistemų modelių reikia pripažinti, kad dominuojanti nuomonė yra, jog skirstymas turėtų apsiriboti tik įstatymais įtvirtintomis ir įstatymais neįtvirtintomis sistemomis. Mokslinio tiriamojo darbo autorius mano, kad verta trumpai aptarti Gillian G. H. Garcia skiriamus modelius, nes tai padėtų geriau suvokti, skirtingų autorių skirtingas nuomones.

Gillian G. H. Garcia pateikiamas modelis kaip įstatyminis apsaugos neigimas, pasak autoriaus, yra taikomas Naujojoje Zelandijoje. Asli Demirgüç-Kunt Naująją Zelandiją priskiria prie ne įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių apsaugos sistemos. Taip yra dėl to, kad Naujojoje Zelandijoje yra itin mažas bankų skaičius, o patys didžiausi yra valdomi iš Australijos. Tad šios valstybės Vyriausybė ir bankininkai mano, kad indėlių draudimo sistemos egzistavimas dėl administravimo kaštų būtų nenaudingas. Naujojoje Zelandijoje nėra jokio įstatymo, reglamentuojančio indėlių apsaugą, bet pasak Asli Demirgüç-Kunt, esant būtinybei, Vyriausybė garantuotų indėlių grąžinimą. Tai jau yra ne įstatymais įtvirtintos indėlių apsaugos sistemos požymis.

Kitas Gillian G. H. Garcia pateikiamas modelis pavadinimu „Teisinė indėlių atsiėmimo ieškinių pirmenybė prieš kitus ieškovus vykstant žlugusio banko likvidacijai“ yra taikomas Australijos Sandraugoje. Australijos Sandraugoje, kaip ir Naujojoje Zelandijoje, nėra jokio įstatymo tiesiogiai reglamentuojančio indėlių apsaugą, tačiau 1959 m. Bankininkystės įstatymo 13a skyriaus trečias straipsnis numato, kad jeigu įgaliota indėlius priimti įstaiga tampa nepajėgi įgyvendinti savo įsipareigojimų arba atšaukia piniginius išmokėjimus, įgalios indėlius priimti įstaigos turtas, esantis Australijoje, turi užtikrinti įvykdymą visų įsipareigojimų indėlininkams pirmumo teise prieš visus kitus įsipareigojimus²⁵. Atsižvelgdamas į šią nuostatą Gillian G. H. Garcia pagal ją pavadino Australijos indėlių garantijų sistemos modelį. Tačiau Asli Demirgüç-Kunt šią valstybę taip pat priskiria prie ne įstatymais reguliuojamos indėlių garantijų sistemos.

Sekantis Gillian G. H. Garcia išskirtas modelis pavadinimu „Su dviprasmiškumu dėl apimties“ (ang. ambiguity regarding coverage). Šio modelio pavadinimu norima pasakyti, kad

²⁴ Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007. P. 74.

²⁵ Australijos Sandraugos bankininkystės įstatymas

[http://legislation.gov.au/comlaw/legislation/actcompilation1.nsf/0/CB4D34C3299C17A6CA2573AD000546E0/\\$file/BankingAct59_WD02.pdf](http://legislation.gov.au/comlaw/legislation/actcompilation1.nsf/0/CB4D34C3299C17A6CA2573AD000546E0/$file/BankingAct59_WD02.pdf); prisijungimo laikas: 2008-05-30.

dviprasmiškumas slypi dėl apdraudžiamos indėlio dalies. Deja, Gillian G. H. Garcia nepateikia jokio konkretaus egzistuojančio šio modelio pavyzdžio.

Ne įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos yra vienos iš populiariausių. Dėl šio teorinio indėlių garantijų modelio sutaria visi teoretikai. Pasaulyje 2000 m. egzistavo 55 valstybės, turinčios tokią indėlių apsaugos sistemą²⁶. Tačiau jos yra greitai nykstančios, nes po truputį yra keičiamos į įstatymiais dokumentais įtvirtintas indėlių apsaugos sistemas. Šis indėlių garantijų sistemos tipas bus giliau aptartas vėlesniuose mokslinio tiriamojo darbo puslapiuose.

Penktu punktu Gillian G. H. Garcia išskiria indėlių draudimo sistemą „Įstatymais įtvirtinta apimties riba“ (ang. explicit limited coverage). Ši indėlių draudimo sistema dažniausiai yra vadinama įstatymais sukurta ir reguliuojama (ang. explicit deposit insurance/guarantee system). Tai pati populiariausia pasaulyje indėlių apsaugos sistema. Pagal Gillian G. H. Garcia 1999 m. pasaulyje egzistavo 68 valstybės taip užtikrinančios indėlių saugumą, ir jų skaičius kiekvienas metais didėja. Šią indėlių apsaugos sistemą mokslinio tiriamojo darbo autorius aptars vėlesniuose puslapiuose.

Paskutinė Gillian G. H. Garcia išskirta indėlių apsaugos sistema vadinasi „Pilna įstatymais įtvirtinta garantija“ (ang. a full explicit gurantee). Šio tipo sistema taikoma valstybėse, kurias krečia finansinė krizė. Paprastai ji yra įvedama jau ištikus finansinei krizei. Tokios garantijos esmė yra Vyriausybės išleistas įstatyminis aktas, kuriuo valstybė įsipareigoja išmokėti visus indėlius, buvusius žlugusiuose bankuose, o taip pat užtikrinant indėlių išmokėjimą, kurie yra nežlugusiuose bankuose, bet kurie dirba finansinės krizės metu. Asli Demirgüç-Kunt šios sistemos nevadina sistema, o laiko išskirtine garantija. Pasak autoriaus, tokia garantija gali būti suteikta ir ne įstatymais įtvirtintoje indėlių draudimo sistemoje, ir įstatymais įtvirtintoje sistemoje, nes esant finansinei krizei ir pasipylus bankų bankrotams, jokia indėlių draudimo sistema nėra pajėgi išspręsti visų bankų mokumo problemų. Kiti autoriai taipogi tokios sistemos neišskiria, kadangi yra manoma, kad tokio tipo apsauga tik papildo esamą sistemą, o tokią garantiją vadina visa apimančia garantija (ang. blanket guarantee), nes jos tikslas yra pašalinti abejones dėl galimybės prarasti indėlius. Tačiau prieš imantis tokios priemonės visada reikia įvertinti ne tik teigiamą pusę – bankų mokumo problemos išsprendimą, bet taip pat ir ilgalaikį efektą – bankinio sektoriaus lūkesčius dėl tokios priemonės panaudojimo ateityje, iškilus panašiai situacijai. Tai mažina finansinės rinkos discipliną, skatina rizikingesnių sprendimų priėmimą ir kuria sąlygas formuotis naujai finansinio sektoriaus krizei. Tarptautinės indėlių draudikų asociacijos puslapyje pateikiamas štai toks visa apimančios garantijos apibrėžimas – tai Vyriausybės pareiškimas, kad indėliai ir galbūt kiti finansiniai instrumentai bus apsaugoti.

²⁶ Gillian G.H. Garcia “Deposit Insurance and Crisis management”, 2000. P. 63.

1.5 Indėlių garantijų sistemų tikslai

Krizių išvengimas ir išsprendimas. Dažniausias Vyriausybių motyvas įsteigti indėlių garantijų sistemą yra noras išvengti krizių ir joms atsitikus sėkmingai jas išspręsti. Vyriausybė, steigdama tokią sistemą, laikosi nuomonės, kad jos įsteigimas ir palaikymas bus pigesnis, nei bankinės krizės išsprendimas nesant tokių sistemai. Europos Sąjungos direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų preambulėje pažymima: kadangi kredito įstaigų dalyvavimo garantijų sistemoje išlaidos neprilygsta išlaidoms, kurias sukeltų masinis indėlių atsiėmimas ne tik iš sunkumus patiriančios kredito įstaigos, bet ir iš įprastai veikiančių įstaigų, jeigu indėlininkai prarastų pasitikėjimą bankų sistemos patikimumu²⁷. Tai parodo, kad bent jau Europos Sąjunga mano, kad indėlių apsaugos sistemos išlaidos yra mažos palyginti su galimais nuostoliais bankinės krizės atveju.

Apsaugoti smulkiuosius indėlininkus. Smulkieji indėlininkai dažniausiai neturi galimybių sekti banko veiklą ir dėl to nežino, ar bankas, kuriame jie laiko savo indėlius, yra bet kada pajėgus įvykdyti savo įsipareigojimus. Esant indėlių apsaugos sistemai smulkieji indėlininkai neturi dėl to itin rūpintis, nes tokiu atveju įpareigotos institucijos vykdo bankinio sektoriaus priežiūrą. Be to, sektorius yra reguliuojamas valstybės įstatymų. Iš to seka, kad egzistuojanti apsauga garantuoja bent jau minimalią indėlių apsaugą.

Sumažinti ekonomikos nuosmukio (recesijos) galimybę. Yra pripažįstama, kad valstybės finansinio sektoriaus nuostoliai stipriai sumažina bendrą šalies gyventojų gerovę ir išlaidas. Jeigu tokia situacija užsitęsia, iškyla ekonominio nuosmukio (recesijos) grėsmė. Bankų problemos dažniausiai prasideda po ekonominio nuosmukio. Tokiu atveju indėlių apsaugos sistemos gali užtikrinti savininkams greitą priėjimą prie savo piniginių indėlių, taip padėdamos valstybei greičiau išbristi iš krizės.

Apsaugoti mokėjamų sistemą. Įvykus bankinei krizei ir bankams susidūrus su mokumo problemomis yra sutrikdoma mokėjamų sistema. Tokiai sistemai neveikiant valstybės gyventojai negali atsiskaityti už jiems suteiktas paslaugas, o turėję tuose bankuose sąskaitas negali priimti atsiskaitymų. Tai yra didelė grėsmė valstybės ekonomikai.

Skatinti konkurenciją tarp bankų. Valstybėje esant įstatymais įtvirtinai indėlių apsaugos sistemai yra apsaugomi visų rinkoje esančių bankų piniginiai indėliai. Nesant tokių sistemai valstybės gyventojai visada bus linkę laikyti savo santaupas valstybiniuose bankuose, kurie yra siejami su didesnėmis garantijomis. Tad indėlių apsaugos sistemos įsteigimas nesudaro

²⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės

indėlininkui prioritetų, kur laikyti indėlių, skatina naujų bankų atsiradimą, o tai savo ruožtu didina konkurenciją ir ekonominę naudą.

Suteikti reglamentuotą žlungančio banko sutvarkymo mechanizmą. Valstybėje, kurioje trūksta įstatymų, skirtų valdyti žlugusį banką, indėlių garantijų sistema gali būti galimybė tokias teises normas įdiegti į valstybės teisinę sistemą. Toks reglamentavimas yra būtinas, kadangi bankai, kuriems paskelbtas bankrotas, paprastai negali patys tvarkytis. Tokiu metu labai svarbus yra laikas, nes kuo greičiau juda procesas, tuo mažesni bus nuostoliai.

Sumažinti vyriausybės įsipareigojimus ir priversti bankus prisidėti prie finansinio sektoriaus saugumo ir stabilumo. Valstybėse, kuriose nėra įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos, arba kuriose yra ne įstatymais įtvirtintos garantijos, bet kokie bandymai apsaugoti indėlininkus tiesiogiai ir netiesiogiai per valstybės centrinį banką krenta ant Vyriausybės²⁸. Tad įsteigiant įstatymais įtvirtintą indėlių garantijų sistemą, nustatant apdraustą indėlio dalį ir priverčiant bankus bent didžiąja dalimi prisidėti prie tokios sistemos išlaikymo, yra sumažinami Vyriausybės įsipareigojimai. Jeigu sistema yra gerai sukurta, makroekonominė politika sėkmingai apsaugo valstybę nuo finansinių sukrėtimų ir žlugę bankai išeina iš rinkos greitai, tai garantijų sistemos nuostoliai turėtų būti pakankami menki ir juos galėtų sugerti valstybės bankinė sistema²⁹. Tik neeiliniais atvejais, tokiais kaip akivaizdi didelės krizės pradžia, Vyriausybė turėtų įsikišti ir paremti indėlių garantijų sistemą, kad išspręstų problemas, susijusias su žlugusiais bankais.

Padėti įtvirtinti kredito įstaigų teisinį reguliavimą ir priežiūrą. Dėl įvairių priežasčių įstatymų leidėjai ir už bankinio sektoriaus priežiūrą atsakingos institucijos nenoriai leidžia bankinį sektorių ir jų priežiūrą reguliuojančius įstatymus³⁰. Įkūrus indėlių garantijų sistemą Vyriausybė jaus didesnę atsakomybę prieš mokesčių mokėtojus ir reikalautų tokių įstatymų egzistavimo, nes jie gali padėti išvengti ar suvaldyti bankinio sektoriaus krizę. Kilus krizei, Vyriausybei galbūt nereikės mokesčių mokėtojų pinigų tokiai krizei spręsti ir teisintis prieš visuomenę.

Subsidijuoti tam tikras sritis. Kai kuriose valstybėse taikomos mažesnės nei turėtų būti draudimo įmokos tam tikroms bankų rūšims, kad jie savo veikla padėtų vystyti tam tikriems ekonominiams sektoriams³¹. Dažniausiai tai būna bankai, užsiimančys konkrečiai tam tikros srities ugdymu. Kaip pavyzdį galima pateikti devinto dešimtmečio JAV paskolų sektorių,

²⁸ Gillian G.H. Garcia „Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, 1996. P. 24.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Edward J. Kane „Changing Incentives Facing Financial-Services Regulators“ Journal of Financial Services Research, Vol. 3, 1989. P. 268.

³¹ Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, 1996. P. 26.

skirtą gyvenamųjų namų statybai. Tokiu atveju šių bankų paskolos būdavo pigesnės ir tai padėjo stipriai padidinti gyvenamųjų namų statybą. Tačiau reikia pripažinti, kad sistema žlugo.

2. Ne įstatymais ir įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos

2.1 Ne įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos samprata

Pagrindinis visų indėlių apsaugos sistemų tikslas yra užtikrinti bankinės sistemos stabilumą ir apsaugoti indėlininkus banko žlugimo atveju. Siekdamos šio tikslo ne įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos skiriasi nuo įstatymais įtvirtintų sistemų tuo, kad tai nėra valstybės valdymo institucijų iniciatyva teisiškai įtvirtinta indėlių apsauga. Ne įstatymais įtvirtinta sistema niekada nebūna oficialiai įtvirtinta. Tokiu atveju valstybėje neegzistuoja jokia teisinio reglamentavimo forma kokio lygmens apsauga suteikiama piniginiams indėliams ir koku būdu būtų jie kompensuoti³². Teisiniai dokumentai, kuriuose tokia apsauga turėtų būti įtvirtinta, galėtų būti centrinio banko įstatymas, bankininkystės įstatymas arba Konstitucija³³. Jeigu indėlių apsaugos reglamentavimo nėra nei viename iš minėtų teisinių dokumentų, laikoma, kad valstybėje egzistuoja ne įstatymais reglamentuota apsauga, nes Vyriausybė, kaip taisyklė, pati *de facto* garantuoja bankų mokumo užtikrinimą. Pasak Asli Demirgüç-Kunt, kiekviena valstybė užtikrina ne įstatymais įtvirtintą indėlių draudimą, nes esant bankinėms krizėms vyriausybės atstovams daromas spaudimas išgelbėti indėlių savininkus tampa nepakeliamas. Ne įstatymais reglamentuota indėlių apsauga sukuriama valstybės atstovų pareiškimais ir atvejais, kai Vyriausybė jau buvo sprendusi bankų bankrotų klausimą³⁴. Galima teigti, kad tokios sistemos egzistavimas yra paremtas visuomenės ir politinių jėgų daroma įtaka ir spaudimu valstybės Vyriausybei ir pasireiškia indėlių grąžinimu už mokesčių mokėtojų pinigus. Be to, tokia sistema savo prigimtimi sukuria neužtikrintumo jausmą visuomenėje, kaip bus elgiama su žlūgusio banko indėlininkais, kreditoriais ir kitais proceso dalyviais. Vienintelės tokios sistemos teigiamos pusės įžvelgiamos tame, kad ji leidžia Vyriausybei kiekvieną kredito įstaigos žlugimo

³² FSF Working paper „Guidance for Developing Effective Deposit Insurance Systems“, 2001. P. 7.

³³ Asli-Demirguc-Kunt and Tolga Sobaci “Deposit Insurance Around the World: A Data Base”, 2000.

P. 3.

³⁴ Peter Truchly „Principles of the Deposit Insurance System“, internetinė nuoroda <http://www.nbs.sk/BIATEC/TRUHLAN.HTM>; prisijungimo laikas: 2008-06-01.

atvejį spręsti individualiai ir padeda išvengti įstatymais įtvirtintos indėlių draudimo sistemos administravimo išlaidų³⁵.

Reikia pripažinti, kad ne įstatymais paremtos indėlių garantijų sistemos yra po truputį nykstantis reiškinys. Visos valstybės, norinčios užtikrinti bankinio sektoriaus stabilumą, diegia įstatymais reglamentuotas indėlių apsaugos priemones. Kaip pavyzdį galima įvardinti faktą, kad 2000 metais Rusija, Bolivija, Slovėnija, Pietų Afrikos Respublika ir Tailandas buvo valstybės, turinčios ne įstatymais įtvirtintas indėlių garantijų sistemas. Šiandien šios valstybės jau turi įstatymais reguliuojamas indėlių apsaugos sistemas. Kelios iš priežasčių, kodėl valstybėje nėra įgyvendinama įstatymais įtvirtinta indėlių garantijų sistema, yra jos išsivystymo lygis ir gyventojų skaičius. Tokios sistemos reikalauja žmogiškų resursų, tad valstybė, turinti mažą gyventojų skaičių, paprasčiausiai negali rasti atitinkamų specialistų ir atsisako tokios sistemos diegimo. Kita priežastis yra finansinė. Indėlių apsaugos sistemos kainuoja. Reikia išlaikyti tokios sistemos administravimą ir mokėti įmokas. Tai didina bankinio sektoriaus išlaidas, už kurias turi sumokėti kredito įstaigos klientai. Tokia įvykių grandinė ekonomiškai atsiliepia valstybės gyvenimui, dėl to įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos tampa ekonomiškai nepalankios ir jų yra atsisakoma. Tokių valstybių pavyzdžiai būtų Gana, Kirgizija, Malavis, Ruanda ir Zambija.

2.2 Ne įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos pavyzdys

Aptariant ne įstatymais įtvirtintos indėlių apsaugos sistemas galima būtų paminėti Kinijos Liaudies Respubliką. Ši valstybė dabar neturi įstatymais įtvirtintos indėlių draudimo sistemos. Vienintelis įstatymas, kuriame yra užsimenama apie indėlininkų apsaugą, tai – Komercinių bankų įstatymas, priimtas 1995 m. gegužės 10 d. Šio įstatymo skyriuje „Indėlininkų apsauga“ esančiame 33 straipsnyje yra pateikiama tokia nuostata: komerciniai bankai turi garantuoti, nedelsti ar neatsisakyti išmokėti indėlį ir jam priklausančias palūkanas. Tokia nuostata praktikoje yra neveiksminga, nes bankinei sistemai susidūrus su krize, ir bankui susidūrus su likvidumo, o po to ir su mokumo problema, pats bankas tiesiog negali įvykdyti savo įsipareigojimų; tad jo garantija tampa neefektyvi ir bevertė. 2004 m. situacija šiek tiek pasikeitė, nes Kinijos Liaudies bankas (centrinis Kinijos bankas), Kinijos bankininkystės reguliavimo komisija, Kinijos Finansų ministerija ir Kinijos Vertybinių popierių prekybos reguliavimo komisija išleido direktyvą dėl smulkių įsipareigojimų užtikrinimo ir kliento lėšų saugių

³⁵ Ronald MacDonald „Deposit Insurance“, 1996. P. 11.

pavedimų. Šia direktyva Vyriausybė garantuoja 100 procentų indėlio iki 100.000 juanių asmeninėse banko sąskaitose³⁶. Ši garantija apima fizinius asmenis ir neapima juridinių asmenų³⁷. Tokio pobūdžio nuostata parodo, kad egzistuoja tam tikros formos visą apimanti garantija (ang. *blanket guarantee*). Tai leidžia manyti, kad Kinijos Liaudies Respublikoje egzistuoja ne įstatymais pagrįsta indėlių apsaugos sistema. Tačiau situacija šioje valstybėje sparčiai keičiasi. Jau buvo daug diskutuota indėlių apsaugos klausimu, ir buvo nuspręsta kurti įstatymais pagrįstą indėlių apsaugos sistemą. Šiuo metu vyksta paruošiamieji darbai.

2.3 Įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos samprata

Įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos yra sparčiai populiarėjantis reiškinys tarp pasaulio valstybių. Tai nestebina, nes kiekvienos valstybės Vyriausybė siekia geriausio savo šalies gyventojams. Be to, įstatymais reglamentuota indėlių apsauga yra laikoma vienu iš modernios finansinės sistemos ramsčių³⁸. Nuo 1990 metų Tarptautinis valiutos fondas visoms valstybėms pataria diegti įstatymais įtvirtintą indėlių garantijų sistemą kaip vieną iš krizių valdymo ir išvengimo mechanizmų. Pasaulio bankas netgi suteikia paskolas pradiniam draudimo fondo steigimui³⁹. Tokios sistemos sukūrimas yra ženklas, kad siekiama užtikrinti kuo didesnę indėlininkų apsaugą ir kuo mažesnius nuostolius įvykus bankinei krizei. Be to, įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos turi sukūrimo motyvą, paremtą vyriausybės pasitikėjimu. Valstybės gyventojai ir indėlininkai tokius veiksmus vertina itin teigiamai. Jeigu valstybėje nėra įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos, bankų žlugimo tikimybė įvykus bankinei krizei yra labai didelė, ypačiai dėl to, kad bankai paprastai nelikvidų turtą finansuoja klientų piniginiiais indėliais. Ištikus masiniam piniginių indėlių atsiėmimui, bankai pritrūksta grynų pinigų ir negali įvykdyti savo įsipareigojimų. Įstatymais įtvirtinta indėlių garantijų sistema indėlininkams leidžia manyti, kad net įvykus blogiausiam scenarijui, jo piniginis indėlis bus apsaugotas pagal įstatymuose suformuluotas normas.

Be finansinio stabilumo ir piniginių indėlių užtikrinimo funkcijos įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos turi ir kitų uždavinių. Tokios sistemos buvimas aiškiai apibrėžia Vyriausybės įsipareigojimus piniginių indėlių savininkams ir mažina indėlių draudikų galimybes daryti savavališkus sprendimus⁴⁰. Kai tokia sistema veikia, ji užtikrina, kad žlugus kredito

³⁶ Deutche Bank Research „China’s Banking Sector: Ripe for the Next Stage“, 2006. P. 9.

³⁷ Moody’s Banking System Outlook 2006: China, 2006.

³⁸ Asli Demirgüç-Kunt, Edward J. Kane ir Luc Laeven “Deposit Insurance Design and Implementation: Policy Lessons from Research and Practice”, 2006 m.

³⁹ 1993-2004 m. Pasaulio bankas padėjo sukurti įstatymais įtvirtintas indėlių draudimo sistemas 35 valstybėse.

⁴⁰ Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007. P. 74 psl.

įstaigai, indėlininkų reikalavimai bus patenkinti pagal įstatymuose numatytas ir tam sukurtas schemas.

Kita vertus, įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos turi ne tik savo privalumų, bet ir savo neigiamas puses. Sukūrus tokią indėlių apsaugą, galima tikėtis, kad smulkieji indėlininkai nustos domėtis indėlių laikymo saugumu ir su indėlių laikymu vienoje ar kitoje kredito institucijoje susijusios rizikos buvimu. Tuo tarpu kredito įstaigos taip pat mažiau kreipia dėmesio savo investicijų saugumui. Tokiu būdu yra mažinama finansinio sektoriaus disciplina. Toks įstatymais įtvirtintų indėlių garantijų sistemų efektas yra vadinamas moralinės žalos (ang. moral hazard) problema. Gillian G. H. Garcia išskiria dar dvi galimas neigiamas įstatymais įtvirtintos sistemos savybes: tai netinkamo pasirinkimo (ang. adverse selection) ir agentūros problema (ang. agency problem). Šie trys atvejai bus aptarti atskirai.

2.4 Įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos neigiami efektai

Valstybė, sukūrusi įstatymais įtvirtintą indėlių apsaugos mechanizmą, gauna ne tik naudą, bet ir neigiamus efektus. Kaip buvo minėta anksčiau šio darbo puslapiuose, yra įvardijami trys pagrindiniai neigiamo efekto pavyzdžiai, - tai moralinės žalos (ang. moral hazard), netinkamo pasirinkimo (ang. adverse selection) ir agentūros problema (ang. agency problem).

Labiausiai pasaulinėje literatūroje diskutuotina yra moralinė žala. Bankai, žinodami, kad valstybėje egzistuoja indėlių garantijų sistema, yra linkę nukreipti savo finansinius srautus į rizikingesnes kryptis, kurios gali atnešti didesnį pelną, bet kartu gali atnešti ir nuostolius. Tokios investicijos taip pat gali pasižymėti tuo, kad bus investuojama į itin nelikvidų turtą, siekiant ateityje didelio pelno. Įvykus bankinei krizei, bankui pradeda trūkti grynų pinigų padidėjusiam piniginių indėlių atsiėmimui užtikrinti, taip susiduriant su mokumo problema. Jeigu investicijos nesugeba uždirbti pelno, o atvirkščiai, yra nuostolingos, gali nukentėti piniginių indėlių savininkai, nes bankas dėl to irgi gali tapti nemokiu. Bankai yra linkę taip rizikuoti, nes nori padidinti savo konkurencingumą, galimą pajamingumą ir žino, kad įvykus blogiausiam, indėlių apsaugos sistema juos „išgelbės“. Pasak Gillian G. H. Garcia, apdrausto banko savininkai ir vadybininkai žinodami, kad bankinio sektoriaus krizė mažai tikėtina, gali prisiimti papildomą riziką išskirstydami savo turtą, sumažindami įstatinį kapitalą ir likvidžius rezervus, kurie turėtų apsaugoti nuo staigių permainų. Toks kredito įstaigų elgesys yra vadinamas moraline žala. Bankų moralinės žalos valdymo reikalingumas yra pabrėžiamas įvairių akademikų, bet neigiamas daugelio politikų⁴¹. Kai kuriais atvejais indėlininkai gali kredito įstaigas sudrausminti

⁴¹ Asli Demirgüç-Kunt and Edward J. Kane “Deposit Insurance: Handle with Care”, 2002. P. 7.

nuo per didelės rizikos, reikalaujami už savo indėlius didesnių palūkanų arba atsiimdami indėlius. Tačiau ne visose valstybėse indėlininkai gali prieiti prie tokio pobūdžio informacijos. Bankinės moralinės žalos buvimas gali pakeisti besiskolinančių elgesį, jie gali eiti skolintis iš probleminių bankų, vietoj patikimų⁴². Tokie išskylantys neigiami bankų moralinės žalos pavyzdžiai yra labiausiai būdingi įstatymais įtvirtintose indėlių apsaugos sistemose, tačiau taip pat egzistuoja ir ne įstatymuose įtvirtintose indėlių apsaugos sistemose. Prieš bankų moralinę žalą galima kovoti pasitelkus gerą korporatyvinį valdymą, skaidrų individualių bankų rizikos valdymą, akcininkų ir kitų neapdraustų kreditorių prižiūrimą rinkos discipliną, stiprią-protingą priežiūrą, įvedant atitinkamus korekcinius saugiklius⁴³. Tokios priežiūros priemonės turėtų padėti užtikrinti indėlių sistemos efektyvumą ir, pasak, Christine E. Blair, Frederick Carns and Rose M. Kushmeider sumažinti bankų moralinės žalos galimybes⁴⁴. Kaip tokį pavyzdį Reint Gropp and Jukka Vesala savo darbe, išleistame 2001 m., „Deposit Insurance and Moral Hazard: Does the Counterfactual Matter?“ pateikia Europos Sąjungą, kur įdiegus bendrus reikalavimus indėlių garantijų sistemoms pagal direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų bankininkystėje moralinė žala buvo stipriai sumažinta. Šis teiginys taikomas „seniesiems“ Europos Sąjungos nariams. Asli Demirgüç-Kunt naujausioje knygoje, išleistoje 2008 m., „Deposit Insurance Around The World: Issues of Design and Implementation“ jo bendraautorius Harry Huizinga kalbėdamas apie naujas Europos Sąjungos nares ir draudžiamų indėlių dydį teigia, kad 20 000 eurų minimumas gali būti gerokai didesnis, nei tas, kurį rytiniai nariai būtų pritaikę, jei nebūtų direktyvos. Tai parodo, kad toks dosnus draudimas gali sukelti moralinę žalą.

Kitas įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos neigiamas efektas yra netinkamas pasirinkimas (ang. adverse selection). Šis efektas pasireiškia tuo, kad indėlių garantijų sistema suteikia draudimą, kuris yra neprivalomas, ir toje sistemoje dalyvaujančioms kredito įstaigoms numato netinkamai apskaičiuotas įmokas, kurias jie turi įmokėti į kaupiamąjį fondą. Esant tokiai situacijai stipriausi rinkos bankai nelinkę likti tokios indėlių garantijų sistemos nariais ir pasitraukia iš jos, taip priversdami silpnesnius bankus mokėti didesnes įmokas. Tokia sistema nelinkusi išlikti moki⁴⁵ ir gali pabloginti visos bankinės sistemos būklę.

Trečias sutinkamas įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos neigiamas efektas yra agentūros problemos (ang. agency problem). Ši problema atsiranda, kai darbuotojas ar samdinys, turėdamas atstovauti savo darbdavio interesus, atstovauja tik savo. Taip gali atsitikti indėlių garantijų sistemoje, kai už indėlių garantijų sistemą atsakinga institucija nesutaria su Vyriausybe ir su bankiniu sektoriumi. Gali iškilti ir tokių situacijų, kai už indėlių draudimo

⁴² Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices“, 1999. P. 6.

⁴³ Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007. P. 74.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Gillian G.H. Garcia „Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices“, 1999. P. 7.

sistemas atsakingos institucijos darbuotojai iškelia savo asmeninius, karjeros reikalus virš indėlininkų ir mokesčių mokėtojų, kuriuos atstovauja⁴⁶. Kaip vienas iš tokių veiksmų gali būti įvardijamas draudžiamąjo įvykio pripažinimo fakto atidėjimas, taip padidinant banko uždarymo išlaidas. Tokios institucijos darbuotojai taip pat gali patekti į vadinamą „regulatory capture“ situaciją, kai yra iškeliami bankinio sektoriaus interesai virš indėlininkų arba mokesčių mokėtojų, arba į „political capture“ situaciją, kai politikai daro spaudimą dėl geresnių sąlygų savo šalininkams⁴⁷.

2.5 Įstatymais sukurtos ir reguliuojamos indėlių garantijų sistemos elementai

Norint sukurti efektyvią ir sklandžiai veikiančią įstatymais įtvirtintą indėlių garantijų sistemą, ją reguliuojančiuose teisiniuose aktuose būtina apibrėžti tam tikrus tokios sistemos aspektus. Christine E. Blair, Frederick Carns and Rose M. Kushmeider straipsnyje „Instituting a deposit insurance system: Why? How?“⁴⁸ išskiria šiuos būtinus įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos elementus: kredito įstaigų narystė, draudimo sumos dydis (ang. insurance coverage), draudimo fondo finansavimas, draudimo fondo įsteigimas, draudimo įmokos apskaičiavimas, ryšiai, visuomenės informavimas, tarpusavio ryšiai, indėlių kompensavimas, kredito įstaigų uždarymo procesas ir kredito įstaigų uždarymo nutarimas. Kiekvienas iš šių sistemos bruožų turi būti numatytas ir atitinkamai sureguliuotas valstybės teisiniuose aktuose. Tik tokiu atveju galima tikėtis sklandaus tokios sistemos darbo.

Kredito įstaigų narystė. Ji turi užtikrinti, kad draudėjas išliks ilgalaikėje perspektyvoje. Būtina numatyti, kurios institucijos turi tapti indėlių garantijų sistemos narėmis. Svarbiausia yra įtraukti tik tas įstaigas, kurios įgaliotos priimti piniginius indėlius, veikia pagal griežtą tokias institucijas reguliuojantį įstatymą ir gali būti tikrinamos iš šalies. Narystė turi būti privaloma, nes kitaip grės netinkamo pasirinkimo (ang. adverse selection) problema. Šios sistemos nariais be išimčių turėtų būti visi valstybės viduje veikiantys bankai – ir valstybiniai, ir privatūs. Užsienio bankų filialai turėtų irgi būti tokios sistemos nariai, taip pašalinant tikimybę, kad jie turės pranašumą prieš vietines kredito įstaigas.

Draudimo sumos dydis. Aiškiai nustatyti draudimo sumos dydį yra būtina. Be tokio nustatymo indėlių garantijų sistema negalėtų veikti. Tačiau nustatant reikia atsižvelgti į labai daug dalykų. Draudimo sumos dydis turi būti pakankamas, kad ištikus bankinei krizei, ją

⁴⁶ Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance: A Survey of Actual and Best Practices“, 1999. P. 7.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Christine E. Blair, Frederick Carns and Rose M. Kushmeider „Instituting a deposit insurance system: Why? How?“: Journal of Banking Regulation, 2006.

pavyktų suvaldyti, tačiau neturi būti ir per didelis, nes tai skatintų bankininkystės rinkos disciplinos mažinimą, didintų bankų didesnės rizikos prisiėmimą ir mažintų konkurencingumą tarptautinėje erdvėje. Taip pat būtina apibrėžti, ar indėlių garantijų sistema apima indėlius laikomus užsienio valiuta, indėlius laikomus užsienio bankų skyriuose ir indėlius laikomus vietinių bankų užsienio skyriuose.

Draudimo fondo finansavimas. Neteisingas draudimo fondo finansavimo numatymas ir pasirinkimas gali pasireikšti banko uždarymo proceso uždelsimu, išlaidų padidėjimu ir pasitikėjimu indėlių garantijų sistema praradimu. Egzistuoja du pagrindiniai draudimo fondo finansavimo būdai: tai išankstinis įmokų mokėjimas (*ex ante*) ir po įvykio (*ex post*). *Ex post* mokėjimo būdas pasižymi tuo, kad įmokas sumokama po kurio nors iš sistemos nario žlugimo. Ši pareiga kyla visiems indėlių garantijų sistemos nariams. Toks būdas skatina bankų bendradarbiavimą ir tarpusavio priežiūrą, nes vieno žlugimas reikš nuostolius visiems. Tačiau tokia sistema atsitikus draudžiamajam įvykiui dažnai susiduria su nesklandumais laiku išmokant žlugusio banko piniginius indėlius savininkams. *Ex ante* sistemos sąlygomis bankai moka įmokas visą savo egzistavimo laikotarpį. Tokias įmokas būna sumokėję ir tie bankai, kurie žlunga. Žlugus bankui indėliai tampa gana greitai prieinami jų savininkams. Tačiau tokios sistemos silpna vieta yra ta, kad didelė bankinio turto dalis yra sumokama kaip draudimo įmokos, kurios negali būti panaudotos niekam kitam, tuo mažindamos bankinės sferos pelningumą.

Draudimo fondo įsteigimas. Kai pasirenkamas *ex ante* draudimo fondo finansavimo būdas, tai yra steigiamas draudimo fondas. Indėlių garantijų sistemos dalyviai turėdami mokėti įmokas į tokį fondą jaučia motyvaciją patys tirti sistemą ir skatinti tarpusavio priežiūrą. Be to, esant tokiam fondui ir iškilus būtinybei išspręsti sistemos dalyvio mokumo problemą, finansavimas bus lengviau pasiekiamas nei *ex post* sistemos atveju. Steigiant tokį fondą būtinai reikia gerai apskaičiuoti, kokio dydžio tas fondas turėtų būti, kokias įmokas turi mokėti indėlių garantijų sistemos nariai ir kokios bus pačios sistemos administravimo išlaidos.

Draudimo įmokos apskaičiavimas. Steigiant indėlių garantijų sistemą steigėjai turi pasirinkti kokio tipo įmokos bus mokamos į draudimo fondą. Viena iš galimybių yra pasirinkti pastovaus dydžio įmoką (ang. flat-rate premium). Tačiau steigėjai turi numatyti ir žinoti, kad sistemos narystė bus privaloma visoms rinkoje esančioms kredito įstaigoms, nes priešingu atveju gresia netinkamo pasirinkimo (ang. adverse selection) problema, kai stiprūs bankai trauksis iš sistemos ir net skatins silpnus bankus įstoti. Toks įmokos apskaičiavimo būdas yra pats paprasčiausias ir JAV yra taikomas jau 60 metų tam tikroms bankų rūšims. Kita galimybė yra paremta kintamos įmokos mokėjimu, siejamu su rizika ir išskirstymu pagal individualių bankų rizikos profilį. Tokios įmokos nustatymas reikalauja pastovaus rizikos perskaičiavimo ir padidina

bankinio sektoriaus priežiūros griežtumą. Sistemos su rizika paremtomis įmokomis (ang. risk-based premium) sumažina netinkamo pasirinkimo ir aplaidumo problemą⁴⁹, tačiau nepašalina. Netinkamo pasirinkimo problema egzistuos tol, kol įmoka nebus apskaičiuota visiškai tiksliai kiekvienam sistemos dalyviui pagal su juo siejamą riziką. Kol taip nėra padaryta, o kai kada ir nepavyksta taip padaryti, sistema „šelpia“ su didesne rizika susijusius bankus. Aplaidumo problema išlieka, nes bankai dažnai po įmokos dydžio nustatymo, kuris siejamas su banko rizika, vėliau padidina savo veiksmų rizikingumą.

Ryšiai. Piniginių indėlių draudikas turi būti įpareigotas siekti, kad visuomenė galėtų laisvai susipažinti su valstybėje egzistuojančia indėlių garantijų sistema ir jos suteikiamomis garantijomis. Be to, indėlių draudikui turi būti sudarytos atitinkamos sąlygos gauti naujausią informaciją, susijusią su bankiniu sektoriumi ir bankų žlugimu, kad galėtų pasiruošti ir nedelsdamas imtis atitinkamų veiksmų.

Visuomenės informavimas. Norint, kad indėlių garantijų sistema būtų efektyvi, yra svarbu, jog visuomenė žinotų tokios sistemos naudą ir apribojimus. Dėl to, priėmus sprendimą steigi indėlių draudimo sistemą, reikia iškart sukurti visuomenės informavimo programą⁵⁰. Tokia programa ne tik turi numatyti pastovų visuomenės informavimą, bet taip pat ir visuomenės informavimo veiksmų planą, žlugus kredito įstaigai, gresiant finansinei krizei ir jai jau esant. Kai visuomenė gerai informuota, žino sistemos veikimo pagrindus, yra mažesnė tikimybė, kad vieno ar kelių kredito įstaigų nesklandus darbas sukels masinį piniginių indėlių atsiėmimą ne tik iš tų bankų, bet ir iš kitų.

Tarpusavio ryšys. Glaudus už finansinio sektoriaus saugumą atsakingų institucijų bendradarbiavimas ir informacijos dalinimasis yra būtinas⁵¹. Svarbiausia, kad tarp finansinio saugumo tinklo dalyvių būtų aiškus supratimas apie kiekvieno funkcijas⁵². Būtina žinoti apie konkrečias kiekvieno finansinio saugumo tinklo dalyvio funkcijas finansinės krizės atveju.

Indėlių kompensavimas. Žlugus kredito įstaigai už indėlių kompensavimą atsakinga institucija turi sugebėti greitai ir apgalvotai kompensuoti piniginius indėlius jų savininkams. Tai yra pasiekama tada, kai yra aiškiai numatyti tokios procedūros terminai, asmenys, kuriems kompensuojamas indėlis, ir laikomasi nustatytos kompensuojamos sumos dydžio. Tai yra ne visi, bet svarbiausi indėlininkų kompensavimo žingsniai.

Kredito įstaigų uždarymo procesas. Retu atveju už indėlių draudimą atsakinga institucija turi didelį vaidmenį tokio proceso metu. Tačiau esminis dalykas yra tas, kad už indėlių

49. Gillian G.H Garcia „Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, 1996. P. 47.

50. FDIC Working paper „Guidance for Developing Effective Deposit Insurance Systems“, 2002.

51. Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007. P. 84.

52. IAFI Working paper „General Guidance to Promote Effective Interrelationships among Financial Safety Net Participants“, 2006. P. 11.

draudimą atsakinga institucija turėtų būti įpareigota dalyvauti tokio proceso metu, nes gali suteikti naudingos informacijos kitiems tokio proceso dalyviams, o taip pat ir pati gauti. Tad įstatymuose turėtų būti aiškiai išdėstyta tokia galimybė ir įtvirtintas už finansinės sistemos saugumą atsakingų institucijų bendradarbiavimas kredito įstaigos uždarymo procese.

Kredito įstaigos uždarymo nutarimas. Laiku atliktas ir greitas kredito įstaigos uždarymo nutarimas sustiprina sistemos stabilumą, skatina visuomenės pasitikėjimą bankine sistema ir atstato likvidumą ekonomikoje⁵³. Norint to pasiekti yra būtina indėlių garantijų sistemą reglamentuojančiuose įstatymuose nurodyti, kada už tokios sistemos apsaugą atsakingos institucijos turės įsikišti į nesklandumus patiriančio banko veiklą ir kokiomis aplinkybėmis banką paskelbti uždarytu. Turi būti įtvirtintas planas, koku būdu bus suburta profesionali ir patyrusi komanda, galinti objektyviai įvertinti banko būklę. Indėlių draudikas iš anksto turi nustatyti atitinkamą strategiją ir procedūras, kad kredito įstaigos uždarymo nutarimas būtų kuo mažiau kainuojantis, numatyti, kaip išvengti bankinio sektoriaus teikiamų paslaugų sutrikdymo ir kaip elgtis, jei aplinkybės keisis į blogąją pusę greičiau nei tikėtasi⁵⁴. Paprastai kredito įstaigos uždarymo nutarimą priima viena iš už valstybės finansinį saugumą atsakinga institucija arba teismas. Patys paprasčiausi tokio nutarimo variantai yra banko turto likvidacija kartu patenkinant kreditorių ieškinius arba banko pirkimas – sujungimas. Priimant kredito įstaigos uždarymo nutarimą svarbu žinoti, kad kuo ilgesnis delsimas, tuo didesni nuostoliai, bet greito sprendimo priimti negalima visko neištyrus, tad visada reikia ieškoti aukso vidurio.

Indėlių garantijų sistemos pagrindiniai ir privalomi elementai buvo paminėti, tačiau reikia pridurti, kad įvairūs akademikai išskiria ir kitų. Tačiau visi jie sutaria, kad minėti elementai yra pagrindiniai. Taip pat nagrinėjant indėlių garantijų sistemas reikia paminėti, kad vienas modelis netinka visiems. Kiekvienos valstybės indėlių garantijų sistemą įtakoja kultūra, valstybės teisiniai pagrindai, ekonomikos lygmuo. Dėl to kiekvienoje sistemoje indėlių garantijų sistemos elementai bus skirtingai atskleisti bei įgyvendinti.

⁵³ Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007. P. 88.

⁵⁴ IADI Working paper „General Guidance for the Resolution of Bank Failures“, 2005. P. 46.

3. Europos Sąjungos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų

3.1 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų atsiradimas

1986 m. Europos Komisija rodydama savo susirūpinimą piniginių indėlių apsauga priėmė oficialią rekomendaciją 87/63/EEB dėl indėlių garantijų sistemų įvedimo Bendrijoje⁵⁵. Šiuo žingsniu buvo siekiama atskleisti tokios apsaugos svarbą ir paskatinti tuometines Bendrijos valstybės nares pradėti kurti indėlių apsaugos mechanizmus. Tuo metu tik Belgija, Jungtinė Karalystė, Ispanija, Olandija, Prancūzija ir Vokietija turėjo tokias sistemas; Airija, Italija ir Portugalija tokias sistemas buvo pradėjusios kurti; Danija, Graikija ir Liuksemburgas – iš vis neturėjo ir neplanavo tokios sistemos kūrimo. Minėtoje rekomendacijoje nebuvo numatytos nei kiekybinės, nei procentinės indėlių garantijų apimties ribos, tačiau buvo numatyti tam tikri teoriniai pagrindai:

- indėlių draudimas – tai apsauga indėlininkui, kuris neturi galimybių tinkamai įvertinti banko finansinės veiklos, prieš patikėdamas jam savo santaupas;
- indėlių draudimo sistemos narystė yra privaloma visiems valstybės viduje veikiančioms bankams ir užsienio bankų filialams;
- draudimas kurti išskirtines sąlygas tarp valstybinių ir privačių bankų.

Rekomendacija būdama ne privalomojo pobūdžio Bendrijos viduje, buvo beveik įgyvendinta. 1993 m. gruodžio 31 d. 11 iš 12 tuometinių narių jau turėjo indėlių garantijų sistemą. Tačiau nepaisant rekomendacijos situacija nebuvo patenkinamo lygmens. Graikija nesugebėjo sukurti savo sistemos. Ispanijoje centrinis bankas „dengdavo“ dalį draudimo įmokų. Vokietijoje nebuvo nustatytos jokios draudimo sumos ribos. Indėlių garantijų sistemos finansavimas buvo labai skirtingas. Tokios aplinkybės įtikino Europos Komisiją pasiūlyti direktyvą, kuri yra privalomas dokumentas ir turi būti įgyvendinta kiekvienoje valstybėje narėje. Ši Europos Komisijos nuostata buvo išreikšta pasiūlytos direktyvos įvade kur teigiama, kad Komisijos rekomendaciją 87/63/EEB dėl indėlių garantijų sistemų įvedimo Bendrijoje, nedavė

⁵⁵ Europos Komisijos rekomendacija 87/63/EEB dėl indėlių garantijų sistemų įvedimo Bendrijoje, 1986 m. gruodžio 22d.

visų norimų rezultatų⁵⁶. Tad 1991 m. gruodžio mėnesį buvo pateiktas „Preliminarus projektas dėl įstatymų koordinavimo, teisinio reguliavimo ir administravimo užtikrinimo susijusio su indėlių garantijų sistemomis“. 1992 m. balandžio 14 d. buvo pateiktas oficialus direktyvos pasiūlymas Nr. 163/1992, ir 1993 m. birželio 7 d. – pataisytas pasiūlymas Nr. 178/1993. 1993 m. rugsėjo 13 d. Europos Sąjungos finansų ministrai patvirtino bendrą susitarimą ir 1994 m. gegužės 30 d. direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų buvo priimta.

3.2 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų tikslai

Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų įvade yra pateikiamas bendras visų bankinį sektorių reguliuojančių direktyvų tikslas – kadangi pagal Sutartyje numatytus tikslus harmoninga kredito įstaigų veiklos plėtra visoje Bendrijoje turėtų būti skatinama šalinant visus įsisteigimo teisės ir laisvės teikti paslaugas apribojimus⁵⁷. Šio bendro tikslo yra siekiama įvairiomis direktyvomis ir kitais oficialiais Europos Sąjungos dokumentais.

Toliau direktyvos tekste įvardijami konkretūs, tik šia direktyva siekiami tikslai – stiprinti bankų sistemos stabilumą ir indėlininkų apsaugą⁵⁸. Tai yra du tiesioginiai šio Europos Sąjungos dokumento tikslai.

Pirmu tikslu siekiama išvengti kredito įstaigų žlugimo, susidūrus su finansiniais sunkumais, išvengti stabilių bankų veiklos sutrikimų dėl gandų ir tuo užtikrinti bankinės sistemos stabilumą.

Antru tikslu siekiama apginti indėlininko, kuris nėra pakankamai finansiškai išprusęs atskirti likvidžios kredito įstaigos nuo nelikvidžios, interesus žlugus tokiai įstaigai⁵⁹. Šiuo tikslu taip pat yra siekiama užtikrinti, kad indėlininkas turės priėjimą prie savo santaupų, esančių banke, kurio veikla sutriko, per kuo trumpesnę laiką, tuo mažinant banko žlugimo galimybes ir išlaikant visuotinį pasitikėjimą finansine sistema⁶⁰.

Minėti direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų tikslai yra glaudžiai tarpusavyje susiję. Siekiant užtikrinti bankų sistemos stabilumą tuo pačiu bus rūpinamasi indėlininkų apsauga. Užtikrinant indėlininkų apsaugą bus stiprinamas bendras bankinio

⁵⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Carmine di Noia “Structuring Deposit Insurance in Europe: Some Considerations and a Regulatory Game”, 1995. P. 12.

⁶⁰ Expert Forum of Financial Services Users „Response to the Commission’s Consultative Working Paper on Deposit Guarantee Schemes”, 2005. P. 2.

sektorius stabilumas, nes indėlininkai, neturėdami prielaidų nerimauti dėl indėlių saugumo, savaime pasitikės finansine sistema.

Taip pat labai svarbu paminėti, kad šia direktyva yra siekiama įvesti ir užtikrinti bendrą minimalų indėlių apsaugos lygį, nesvarbu kurioje Bendrijos vietoje yra laikomas indėlis⁶¹. Šis siekis yra įtvirtintas 7 direktyvos straipsnyje.

Kaip vienas iš pagrindinių tikslų yra nurodomas ir tikslas užtikrinti, kad uždarius nemokią kredito įstaigą, indėlininkai, laikantys indėlius šios įstaigos užsienio filialuose, būtų apginti lygiai taip pat, kaip indėlininkai, laikantys indėlius tos kredito įstaigos pagrindinės buveinės šalyje.

3.3 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų priėmimo priežastys

Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų priėmimo pagrindinė priežastis yra įvardijama pačios direktyvos įvade – kadangi kredito įstaigų dalyvavimo garantijų sistemoje išlaidos neprilygsta išlaidoms, kurias sukeltų masinis indėlių atsiėmimas ne tik iš sunkumus patiriančios kredito įstaigos, bet ir iš įprastai veikiančių įstaigų, jeigu indėlininkai prarastų pasitikėjimą bankų sistemos patikimumu. Ją analizuodami galime pastebėti, kad Europos Komisija yra užtikrinta, jog kredito įstaigų dalyvavimas indėlių garantijų sistemoje finansiniu požiūriu yra tik teigiamas dalykas. Taip yra dėl to, kad masinio indėlių atsiėmimo išlaidos yra kur kas didesnės nei tos, kurios patiriamos išlaikant indėlių garantijų sistemą. Be to, manoma, kad tokia sistema padėtų išvengti „sveikų“ bankų veiklos sutrikimų, kurie gali atsirasti dėl sunkumus patiriančių kredito įstaigų kaltės. Kaip pagrindinę šios priežasties dalį galima įvardinti siekį, kad indėlininkai neprarastų pasitikėjimo bankų sistemos patikimumu. Tokiai aplinkybei įvykus situaciją finansiniame sektoriuje sukontroliuoti taptų labai sudėtinga, ir be jokių abejonių būtų patiriamos milžiniškos išlaidos.

Galima teigti, kad Europos Komisijai svarbiausia yra, kad nežlugtų kredito įstaiga. Vienos įstaigos žlugimas gali virsti grandinine reakcija, nes indėlininkai dėl įvairių priežasčių gali manyti, kad indėlius draudžianti institucija ir tarpbankiniai susitarimai negali išgelbėti situacijos⁶². Tai dar labiau tikėtina, jei indėlių garantijų sistemos išlaikymas yra paremtas *ex post* būdu. Net jei kredito įstaiga nesusiduria su finansiniais sunkumais ir sugeba patenkinti masinį indėlių atsiėmimą, tai nereiškia, kad ta kredito įstaiga nepatyrė nuostolių. Tad Europos Komisija

⁶¹Europos Komisija, Internal Market and Services DG “Review of the Deposit Guarantee Schemes Directive (94/19/EC), 2005. P. 6.

⁶² Carmine di Noia “Structuring Deposit Insurance in Europe: Some Considerations and a Regulatory Game”, 1995. P. 13.

norėdama to išvengti, privalo priversti kredito įstaigas dalyvauti indėlių garantijų sistemose ir siekti, kad tos sistemos veiktų sklandžiai.

Taip pat reikia paminėti, kad Europos Komisija šia direktyva siekia pašalinti bet kokias galimybes atsirasti akiai indėlininkų panikai dėl gandų, ypač neteisingų⁶³. Gandai gali padaryti itin daug žalos, kaip parodė 2007 m. rudens Latvijos Respublikos įvykiai, kai asmuo išsiuntęs vieną žinutę dėl nacionalinės valiutos devalvavimo sugebėjo sukelti tokią paniką tarp žmonių, jog šie keisdami Latvijos latus į eurus ir JAV dolerius sugebėjo ištuštinti visų keityklų minėtų užsienio valiutų rezervus. Dėl to Europos Komisija ir priėmė tokią direktyvą, kuri gali ir turi padėti sustabdyti gandų atsiradimą ir plitimą.

3.4 Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų analizė

Direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų susideda iš trijų dalių – įvado, nuostatas išdėstančios dalies (straipsniai) ir trijų priedų, kurie papildo straipsnius. Kiekviena iš šių dalių yra svarbi ir verta atskiro dėmesio.

Direktyvos įvade yra išdėstoma, kokiais pagrindais yra priimama direktyva. Minima Europos bendrijos steigimo sutartis, Europos Komisijos pasiūlymas ir Ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė. Tai parodo, kad direktyva buvo ruošiamas atsakingai ir jos reikalingumas buvo akivaizdus. Įvade taip pat numatoma priežastis, dėl kurios priimta direktyva – kredito įstaigų dalyvavimo garantijų sistemoje išlaidos neprilygsta išlaidoms, kurias sukeltų masinis indėlių atsiėmimas ne tik iš sunkumus patiriančios kredito įstaigos, bet ir iš įprastai veikiančių įstaigų, jeigu indėlininkai prarastų pasitikėjimą bankų sistemos patikimumu⁶⁴. Numatomi direktyvos pagrindiniai tikslai – harmoninga kredito įstaigų plėtra Bendrijoje, bankų sistemos stabilumas ir indėlininkų apsauga. Taip pat pateikiama direktyvos paskirtis - derinti minimalų indėlių apsaugos lygį, įgyvendinti vartotojų apsaugą, užtikrinti finansų sistemos stabilumą ir saugų kredito įstaigų valdymą, skatinti indėlininkus atidžiai vertinti kredito įstaigos kokybę, išlaikyti principą dėl minimalaus dydžio vienam indėlininkui, o ne vienam indėliui, užtikrinti informacijos viešumą ir Bendrijos vidaus rinkos kūrimą. Taip pat reikia paminėti, kad ši direktyva buvo priimta nes veiksmas, kurių ėmėsi valstybės narės, atsiliepdamos į 1986 m. gruodžio 22 d. Komisijos rekomendaciją 87/63/EEB dėl indėlių garantijų sistemų įvedimo Bendrijoje, nedavė visų norimų rezultatų; kadangi tokia padėtis gali pakenkti tinkamam vidaus

⁶³ Carmine di Noia "Structuring Deposit Insurance in Europe: Some Considerations and a Regulatory Game", 1995. P. 13.

⁶⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d.“.

rinkos funkcionavimui⁶⁵. Tad reikia pažymėti, kad direktyvos priėmimas buvo nulemtas pačių Bendrijos valstybių narių veiksmais, kai jos neatsižvelgė į Europos Komisijos teikiamas rekomendacijas. Tokia nuostata taip pat turėtų formuoti valstybių narių supratingumą, kad rekomendacijos, nors ir nebūdamos privalomojo pobūdžio, greitai gali virsti kitokią teisinę galią turinčiais dokumentais, ir jų nuostatos gali tapti privalomos.

Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų dėstomoji dalis susideda iš 16 straipsnių. Šios dalies paskirtis yra numatyti konkrečias nuostatas, kurios turi būti įgyvendintos Bendrijos valstybėse narėse. Visos išdėstytos nuostatos yra privalomojo pobūdžio ir jų neįgyvendinimas valstybei grėstų Europos Komisijos sprendimu pareikšti ieškinį Europos Teisingumo Teisme dėl įsipareigojimų nevykdymo.

Pirmame direktyvos straipsnyje yra pateikiamos direktyvoje naudojamų terminų sąvokos. Yra apibrėžiama kas yra indėlis, bendra sąskaita, negražinamas indėlis, kredito įstaiga ir filialas. Visi šie terminai yra esminiai, ir turi būti vienodai suprantami visose valstybėse narėse. Nors pripažįstama, kad valstybės narės jau galėjo į savo teisines sistemas įvesti sąvoką „indėlis“ skirtingai, kas gali privesti prie nevienodo elgesio su indėlininkais skirtingose šalyse narėse ir turėti įtaką indėlių kiekiui, kuriam taikoma direktyvos apsauga⁶⁶.

Antrame straipsnyje yra išdėstomos sąlygos, kurioms esant garantijų sistemų išmokos yra netaikomos.

Trečiame straipsnyje nurodomas reikalavimas, kad kiekviena valstybė narė užtikrina, kad jos teritorijoje būtų įdiegta ir oficialiai pripažinta viena ar kelios indėlių garantijų sistemos⁶⁷. Toje pačioje straipsnio dalyje nurodo, kad nė viena pagal Direktyvos 77/780/EEB 3 straipsnį toje valstybėje narėje veiklos licenciją gavusi kredito įstaiga, nedalyvaujanti minėtoje sistemoje, negali priimti indėlių⁶⁸. Šiai sąlygai yra taikomos išlygos. Valstybė gali atleisti tokią įstaigą nuo dalyvavimo indėlių garantijų sistemoje, jei ji priklauso sistemai, užtikrinančiai kredito įstaigos likvidumą, mokumą ir garantuoja indėlininkų apsaugą, prilygstančią bent jau indėlių garantijų sistemoje numatytai apsaugai. Šiame straipsnyje taip pat yra nurodoma kredito įstaigai kilsiančios pasekmės, jai nevykdant savo įsipareigojimų. Minimas svarbus terminas – 12 mėnesių laikotarpis nuo įspėjimo dėl pašalinimo iš garantijų sistemos. Tuo metu indėlių garantijų sistema garantuoja indėlių saugumą, ir jei kredito įstaiga neįvykdo savo įsipareigojimų per duotus 12 mėnesių, yra šalinama iš indėlių garantijų sistemos. Tame pačiame straipsnyje nurodoma, kad jei iš sistemos pašalinta kredito įstaiga prieš tai įdiegė alternatyvias garantijų

⁶⁵ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d.“.

⁶⁶ European Commission, Internal Market and Services DG “Review of the Deposit Guarantee Schemes Directive (94/19/EC), 2005. P. 7.

⁶⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 3 straipsnis.

⁶⁸ Ten pat.

priemonės, užtikrinančias, kad indėlininkai galės naudotis bent jau tokio lygio ir apimties apsauga, kurią teikia oficialiai pripažinta sistema, tai tokia kredito įstaiga galės priimti indėlius. Priešingu atveju jai suteikta veiklos licencija iš karto yra panaikinama.

Ketvirtas direktyvos straipsnis puikiai atskleidžia Europos Komisijos siekį kurti bendrą rinką. Šiame straipsnyje nurodoma, kad įdiegtos ir oficialiai pripažintos indėlių garantijų sistemos draudžia ir kitose valstybėse narėse kredito įstaigos įsteigtų filialų indėlininkus⁶⁹. Šia nuostata yra įtvirtinamas vadinamasis „namų šalies kontrolės“ principas (angl. home country control), kuris yra pirmoji ir svarbiausia jungtis kuriant bendrą Europos bankininkystės rinką⁷⁰. Taip pat numatoma, kad kai priimančios kredito įstaigą valstybės numatytas indėlių kompensavimo lygis yra didesnis nei tos valstybės, kuri išdavė kredito įstaigai veiklos licenciją, tai priimančioji valstybė sudaro sąlygas tai kredito įstaigai prisijungti prie garantijų sistemos, kuri padėtų sulyginti draudžiamų toje valstybėje indėlių kompensavimo lygį. Ši direktyvos nuostata yra vadinama „topping-up“ susitarimu, kurių 2005 m. buvo iš viso 10⁷¹. Taip pat reikia turėti omeny, kad pagal šį straipsnį indėliai padėti užsienio bankų filialuose yra laikomi užsienio valstybės, kurioje bankas įsikūręs, įsipareigojimais, bet iš indėlininko perspektyvos šie indėliai yra laikomi vidiniais, jo valstybėje laikomais indėliais, nes jis turi reikalų su jo valstybėje esančiu banku⁷².

Šeštas direktyvos straipsnis tiesiogiai prisideda prie finansinio saugumo užtikrinimo valstybėse narėse. Valstybės narės yra įpareigojamos tikrinti, ar užsienio kredito įstaigų įkurtuose filialuose laikomų indėlių apsauga atitinka Europos Sąjungos reikalavimus. Jeigu indėlių apsauga neatitinka keliamų reikalavimų, tai valstybės narės privalo užtikrinti, kad tie filialai taptų tų valstybių teritorijoje veikiančių indėlių garantijų sistemų dalyviais. Taip pat šis straipsnis įpareigoja kredito įstaigą, esančią už bendrijos ribų, bet turinčią filialus Europos Sąjungoje, teikti tų filialų indėlininkams informaciją apie jų indėliams taikomas garantijų sistemas.

Septintas direktyvos straipsnis pirmoje dalyje nurodo tiksliai, kokia indėlio suma yra garantuojama pagal šią direktyvą – 20 000 ekiu, šiandien tai būtų ta pati suma, tik vadinama eurais. Svarbu paminėti, kad direktyva nedraudžia, o atvirkščiai net numato, kad galima taikyti ir priimti nuostatas, kurios numatytų didesnę ar visapusiškesnę indėlių draudimą⁷³. Dėl to indėlių apsauga gali apimti visą indėlį ar dalį, kuri yra didesnė nei reikalaujama direktyvoje. Taip pat

⁶⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 4 straipsnis.

⁷⁰ FIN-USE Review of Deposit Guarantee Schemes Directive (94/19/EC), 2005. P. 3.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Harry Huizinga and Gaëtan Nicodème “Deposit insurance and international bank deposits”. 2002. P. 13.

⁷³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 7 straipsnis.

numatoma kad valstybės narės gali nurodytą garantiją taikyti tik tam tikrai procentinei indėlio daliai. Tačiau garantuojama procentinė dalis turi būti lygi arba didesnė kaip 90 % visų indėlių sumos tol, kol pagal garantiją išmokama suma pasiekia 1 dalyje nurodytą dydį⁷⁴. Jokiomis aplinkybėmis minimalus garantijos lygis negali būti mažesnis už 20 000 eurų. Minimalus garantijos lygis neturi pakisti ir tada, kai taikomas bendras draudimas. Tad jei valstybė narė taiko 10% bendrą draudimą, nustatytas minimalus garantijos lygis turi būti 22 222 eurų⁷⁵. Taip pat numatoma, kad Europos Komisija mažiausiai kartą per penkerius metus periodiškai iš naujo apsvarsto garantuojamą minimalią indėlio kompensacijos sumą. Šiuo straipsniu valstybės narės yra įpareigojamos sudaryti indėlininkams sąlygas ginti savo teises į kompensaciją teismo keliu.

Aštuntame direktyvos straipsnyje yra įtvirtinamas lygybės principas. Pirmiausia numatoma, kad direktyvoje numatytos garantijos ribos yra taikomos visiems toje pačioje kredito įstaigoje laikomiems indėliams neatsižvelgiant į jų skaičių, valiutą bei laikymo Bendrijoje vietą. Numatoma, kad apskaičiuojant garantuojamas indėlio ribas atsižvelgiama į kiekvienam indėlininkui priklausančią bendroje sąskaitoje esančio indėlio dalį. Jeigu atitinkamų nuostatų nėra, tokia sąskaita indėlininkams padalijama lygiomis dalimis⁷⁶. Taip numatomos aplinkybės, kada indėliai gali būti sudedami ir laikomi vieno indėlininko įneštu indėliu. Taip pat numatomos garantijos pirmumo taikymo sąlygos, kai suma, esanti sąskaitoje, priklauso keliems asmenims, bet skiriasi jų teisės į tą sumą.

Devintas direktyvos straipsnis nurodo pareigą valstybėms narėms užtikrinti, kad kredito įstaigos esamiems ir būsimiems indėlininkams sudarytų sąlygas gauti informaciją apie indėlių garantijų sistemą, kurioje dalyvauja kredito įstaiga ir Europos Sąjungoje įsteigti jos filialai. Taip pat ši direktyva suteikia indėlininkams teisę gauti informaciją apie kompensavimo sąlygas bei formalumus, kurie turi būti atlikti norint gauti kompensaciją, tuo pačiu sukuriant kredito įstaigoms pareigą tokią informaciją suteikti. Kita vertus, šis direktyvos straipsnis numato ir tam tikrą ribojimą. Informacija dėl indėlių garantijų sistemų gali būti ribojama ją pateikiant reklamoje. Tai paaiškinama tuo, kad tai nepakenktų bankų sistemos stabilumui ar indėlininkų pasitikėjimui⁷⁷.

Dešimtuoju direktyvos straipsniu yra įtvirtinami labai svarbūs terminai, bandoma užtikrinti indėlių garantijų sistemos efektyvumą, užtikrinamos indėlininkų teisės ir kovojama su nelegaliai įgytų pinigų legalizavimu. Pirmoje straipsnio dalyje nurodoma, kad indėlininkų

⁷⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 7 straipsnis.

⁷⁵ Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai dėl direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų persvarstymo, 2006. P 6.

⁷⁶ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 8 straipsnis.

⁷⁷ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 9 straipsnis.

pretenzijas dėl negražinamų indėlių kredito įstaiga turi sugebėti patenkinti per tris mėnesius po to, kai kompetentingos institucijos priima atitinkamą sprendimą, o teismas - nutartį. Ypatingais atvejais ir išskirtinėmis aplinkybėmis šis terminas gali būti pratęstas iki trijų mėnesių. Tokią procedūrą galima kartoti ne daugiau kaip du kartus. Dešimto straipsnio trečia dalis apsaugo indėlininką nuo atvejo, kai „garantijų sistema, kad užkirstų kelią pasinaudoti garantija bet kuriam indėlininkui, negalėjusiam laiku pareikšti pretenzijų dėl išmokėjimo pagal garantiją“⁷⁸ negali remtis minėtu trijų mėnesių laikotarpiu ir jo pratęsimais. Taip pat numatoma, kad jei indėlininkui ar bet kuriam kitam asmeniui, turinčiam teisę į sąskaitoje esančias sumas ar suinteresuotam tokiomis sumomis, yra pareikštas kaltinimas dėl pinigų plovimo, išmokėjimas iš garantijų sistemos gali būti sustabdomas iki tol, kol teismas priims sprendimą.

Vienioliktas direktyvos straipsnis numato, kad tuo atveju, kai yra likviduojama kredito įstaiga, kuri dalyvaujant sistemoje, užtikrinančioje indėlių kompensavimą, tai ta sistema perima indėlininkų teises į sumą, kuri lygi jiems išmokėtinai sumai.

Dvyliktas straipsnis numato išimtis Graikijos ir Ispanijos valstybėms.

Keturiolikto straipsnio pirma dalis numato kad valstybės narės, priimdamos įstatymus ir kitus teisės aktus įgyvendinančius šią direktyvą, daro juose nuorodą į šį teisinį aktą. Taip pat šiuo straipsniu sukuriama pareiga valstybėms narėms pateikti Europos Komisijai direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų taikymo srityje priimtų pagrindinių nacionalinės teisės nuostatų tekstus.

Penkioliktas straipsnis numato direktyvos įsigaliojimo laiką, o šešioliktas straipsnis nurodo, kad direktyva skirta tik valstybėms narėms.

Kaip minėta, direktyva turi tris priedus. Pirmame priede pateikiamas direktyvos 7 straipsnio 2 dalies išimčių sąrašas. Nurodomas indėlininkų ir indėlių rūšys, kuriems garantijos būtų netaikomos arba būtų taikomos mažesnės garantijos. Antrame priede yra nurodomi principai, pagal kuriuos rengiamos taisyklės dėl kompensacijų išmokėjimo filialo indėlininkams, kai filialas yra įstojęs į priimančiosios valstybės narės indėlių apsaugos sistemą, kad galėtų papildomai apdrausti indėlius. Trečiame priede nurodomos Ispanijos ir Graikijos kredito įstaigų sąrašas, kurioms netaikomas reikalavimas priklausyti indėlių garantijų sistemoms.

Nagrinėjant direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų reikia atkreipti dėmesį, kad šis dokumentas buvo priimtas prieš keturiolika metų. Tai reiškia, kad direktyvoje suformuluotos nuostatos einant laikui gali prarasti savo aktualumą, ir jas reikėtų atnaujinti, pritaikant prie dabartinės situacijos. 2007-2008 metais pasaulį ištikusi finansinė krizė šį procesą pagreitino, ir 2008 m. spalio 15 d. Europos Komisija pateikė galutinį pasiūlymą priimti Europos

⁷⁸ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d., 10 straipsnis.

Parlamento ir Tarybos direktyvą iš dalies keičiant direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų nuostatas dėl kompensacijų lygio ir išmokėjimo termino. Šia nauja direktyva siūloma kompensacijų išmokėjimo terminą sutrumpinti iki trijų dienų nuo tos dienos, kai konkreti indėlių garantijų sistema gauna svarbią informaciją. Be to, tais atvejais, kai kompensacijos turi būti išmokėtos kompetentingų institucijų sprendimu, siūloma šiuo metu numatytą 21 dienos sprendimo priėmimo laikotarpį sutrumpinti iki 3 dienų, kad nebūtų trukdoma greitai išmokėti kompensacijas. Šiuo pasiūlymu taip pat siekiama suteikti Europos Komisijai daugiau kompetencijos, norint, kad šiai institucijai būtų suteiktas įgaliojimas koreguoti kompensacijos lygį ir būtų leidžiama taikyti Sprendimo 1999/468/EB 5a straipsnio 6 dalyje nustatytą skubos procedūrą laikinai padidinti kompensacijos lygį. Taip pat siūloma padidinti kompensaciją iki 50 000 eurų nuo direktyvos priėmimo dienos ir iki ne vėliau kaip 2009 m. gruodžio 31 d. kompensaciją padidinti mažiausiai iki 100 000 eurų.

4. Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos

4.1 Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos sukūrimas ir raida

Lietuvos indėlių garantijų sistemos sukūrimą nulėmė įvairios aplinkybės. 1994-1996 metais Lietuvą užklupo kredito įstaigų bankrotų lavina, kuri kilo dėl įvairių priežasčių, tačiau kaip pagrindines galima įvardinti nekompetentingus bankininkus, nesąžiningus politikus, kriminalines struktūras ir gyventojų naivumą. Buvo sustabdytos populiariausių tarp indėlininkų Lietuvos akcinio inovacinio ir AB „Litimpeks“ bankų veiklos. Šie bankai tuo metu buvo vieni didžiausių Lietuvoje. Taip pat bankrutavo ar buvo likviduotos ir kitos kredito institucijos - „Apus“, „Ateitis“, „Sekundės bankas“, „Kredito bankas“, „Ekspres“, EBSW. Didžioji Lietuvos gyventojų dalis čia laikė savo santaupas, dėl to smarkiai krito pasitikėjimas bankų veikla ir juose esančių indėlių saugumu. Tokia įvykių grandinė nuvedė prie masinės panikos. Manoma, kad nuostoliai – daugiau nei milijardas litų dingusių gyventojų ir įmonių lėšų. Tokia situacija valstybėje negalėjo tęstis, dėl to buvo pradėtas kurti indėlių apsaugos mechanizmas, tikintis, kad pasitikėjimas bankiniu sektoriumi atsigaus. 1995 metų gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos gyventojų indėlių draudimo įstatymą Nr. I-1152, kuriame buvo numatyta gyventojų indėlių, laikomų Lietuvos bankuose, privalomojo draudimo tvarka ir šių indėlių kompensavimo iš indėlių draudimo fondo lėšų normos. Šio dokumento pagrindu Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1996 m. birželio 26 d. įsteigė valstybės įmonę „Indėlių draudimo fondą“, sudarė jo tarybą bei patvirtino įstatus. Fondo steigėja tapo Finansų ministerija, fondo įstatiniam kapitalui formuoti valstybė pervedė 30 mln. litų biudžeto lėšų. 1996 m. gruodžio 16 d. Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijoje buvo įregistruota valstybės įmonė „Indėlių draudimo fondas“. Ši diena yra laikoma fondo įkūrimo diena. 1997 m. kovo 1 d. buvo pradėti drausti gyventojų indėliai. 2001 m. vasario 27 d. Lietuvos indėlių garantijų sistemos elementus derinant prie Europos Sąjungos reikalavimų, priimtas Lietuvos Respublikos indėlių draudimo įstatymas Nr. IX-192, kuris praplėtė indėlių garantijų objektą. Buvo pradėti drausti ne tik gyventojų, bet ir įmonių indėliai. Indėlių garantijų sistemos nariais tapo ir kredito unijos. 2002 m. birželio 20 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975, kuris su įvairiomis redakcijomis galioja iki šiandien. Juo buvo praplėstas draudimo objektas, kuris pradėjo apimti ir įsipareigojimų

investuotojams draudimą. 2002 metais VI „Indėlių draudimo fondas“ pavadinimas pakeistas į VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ (toliau tekste – draudimo įmonė).

Indėlių draudimo sistemos atsiradimą galima sieti su Lietuvos Respublikos Konstitucijoje išdėstytomis nuostatomis. Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 gina nuosavybę (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str.) ir vartotojo interesus (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str.).

Lietuvos indėlių garantijų sistemos sukūrimą taip pat nulėmė Lietuvos integraciniai siekiai į Europos Sąjungą, nes norint įstoti į šią sąjungą, indėlių garantijų sistema yra būtina sąlyga šios bendrijos nariams. Tačiau reikia pabrėžti, kad šio mokslinio tiriamojo darbo autorius mano, kad indėlių garantijų sistemos sukūrimas Lietuvoje buvo nulemtas įvairių susiklosčiusių aplinkybių visumos, o ne vienos kurios nors konkrečiai.

Pirmą kartą Lietuvos indėlių garantijų sistemos sukūrimo privalumus buvo galima stebėti 1997 metais, kai AB Tauro bankui buvo iškelta bankroto byla ir jo indėlininkams buvo mokamos draudimo išmokos. VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ parengė Draudimo kompensacijų apskaičiavimo ir išmokėjimo taisykles, kuriomis buvo pasirinktas užsienio praktikoje populiarus ir efektyvus būdas, išmokant indėlius atidarius einamąsias sąskaitas kitame veikiančiame banke. Šiam atvejui buvo pasirinktas AB Lietuvos taupomasis bankas. Atlikus reikiamus skaičiavimo, programavimo ir sąrašų sudarymo procesus į atidarytas naujas asmenines indėlininkų sąskaitas buvo pervestos draudimo išmokų sumos.

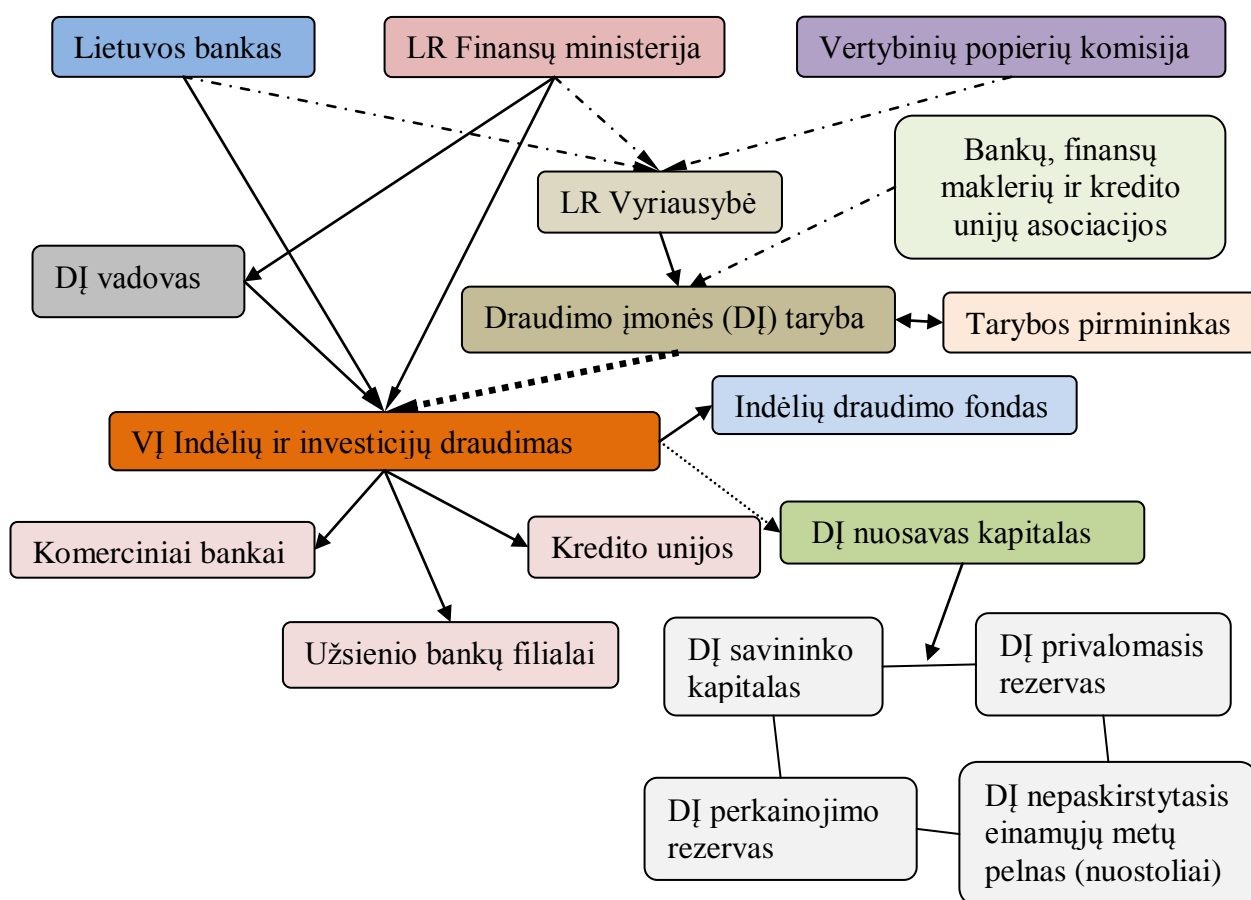
1999 m. rugsėjo 13 d. AB Tauro banko likimas ištiko ir „Litimpeks“ banką. Indėlių kompensavimo procesas buvo identiškas prieš tai taikytam, tik einamosios sąskaitos buvo atidarytos AB Lietuvos žemės ūkio banke.

VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ yra Europos indėlių draudikų forumo narė, dalyvauja Tarptautinės indėlių draudikų asociacijos veikloje ir bendradarbiauja su 35 indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstaigomis iš 33 pasaulio šalių⁷⁹.

⁷⁹ LR Finansų ministerija

http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_1_id=PUB.1.91&erp_item=naujiena_000160; prisijungimo laikas: 2008-06-05.

4.2 Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos struktūra ir jos elementų funkcijos

Lietuvos bankas – priežiūros institucija. Teikia 2 kandidatus draudimo įmonės tarybai. Pagal Lietuvos banko nustatytą lito ir užsienio valiutos santykį draudžiamojo įvykio dieną yra apskaičiuojamos draudimo išmokos.

LR Finansų ministerija⁸⁰:

- 1) nustato draudimo įmonės veiklos strategiją;
- 2) nustato draudimo įmonės struktūrą;
- 3) tvirtina draudimo įmonės įstatus;
- 4) skiria ir atšaukia draudimo įmonės vadovą, nustato darbo sutarties su įmonės vadovu sąlygas, draudimo įmonės vardu sudaro ir nutraukia darbo sutartį su įmonės vadovu, tvirtina draudimo įmonės vadovo pareigybės nuostatus;
- 5) tvirtina draudimo įmonės metinę finansinę atskaitomybę ir pelno (nuostolių) paskirstymą;

⁸⁰ VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai, IV dalis, 2005.

- 6) tvirtina draudimo įmonės pajamų ir sąnaudų sąmatą;
- 7) parenka audito įmonę ir sudaro su ja audito paslaugų sutartį;
- 8) nustato, kas yra draudimo įmonės komercinė paslaptis;
- 9) priima sprendimą pertvarkyti draudimo įmonę, išskyrus teisės aktuose nustatytas išimtis;
- 10) priima sprendimus likviduoti arba pertvarkyti draudimo įmonę ir atšaukti draudimo įmonės likvidavimą;
- 11) paskiria ir atleidžia draudimo įmonės likvidatorius;
- 12) teikia draudimo įmonės tarybai savo išvadas dėl banko akcijų paėmimo iš banko akcininkų visuomenės poreikiams;
- 13) tvirtina draudimo įmonės metinius turto įsigijimo ir skolinimosi planus;
- 14) pritaria draudimo įmonės nustatomiems ilgalaikio turto nusidėvėjimo skaičiavimo metodams ir normatyvams;
- 15) sprendžia kitus Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme, Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatyme, kituose teisės aktuose bei įstatuose jos kompetencijai priskirtus klausimus.
- 16) teikia 3 kandidatus į draudimo įmonės tarybą.

Vertybinių popierių komisija – priežiūros institucija. Teikia 1 kandidatą į draudimo įmonės tarybą.

LR Vyriausybė – VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ steigėja. Skiria visus draudimo įmonės tarybos narius.

Bankų, finansų maklerių ir kredito unijų asociacijos – draudimo įmonės tarybos sutikimu gali skirti patarimojo balso teisę po vieną atstovą į tarybos posėdžius.

Draudimo įmonės taryba⁸¹ - susideda iš 6 narių, kuriuos skiria Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Finansų ministerija teikia 3, Lietuvos bankas – 2 kandidatus, vieną kandidatą teikia Vertybinių popierių komisija. Narių kadencija – 4 metai, kadencijų skaičius neribojamas. Draudimo įmonės tarybos funkcijos:

- 1) teikia išvadas, pastabas ir pasiūlymus draudimo įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai dėl draudimo įmonės veiklos strategijos, valdymo struktūros;
- 2) teikia savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai pasiūlymus dėl draudimo įmonės įstatų pakeitimo;
- 3) nustato draudimo įmokų apskaičiavimo, mokėjimo tvarką ir terminus, delspinigių už laiku nesumokėtą draudimo įmoką dydį bei delspinigių skaičiavimo ir mokėjimo tvarką;
- 4) nustato draudimo išmokų apskaičiavimo ir išmokėjimo tvarką;

⁸¹ VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai, IV dalis, 2005.

- 5) tvirtina draudimo įmonės nuosavo kapitalo lėšų ir administruojamų fondų investavimo politiką;
- 6) priima sprendimus dėl indėlių ar įsipareigojimų investuotojams draudimo nutraukimo;
- 7) priima sprendimus dėl draudimo įmokos normos pakeitimo, nustato draudimo įmonės įsipareigojimams vykdyti imamos paskolos dydį;
- 8) nustato indėlių ar įsipareigojimų investuotojams papildomo draudimo tvarką;
- 9) teikia draudimo įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančiai institucijai savo veiklos metinę ataskaitą;
- 10) įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka, suderinusi su draudimo įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinančia institucija, priima sprendimą paimti banko akcijas iš banko akcininkų visuomenės poreikiams ir sprendžia dėl šių akcijų apmokėjimo, nustato lėšų, skiriamų banko veiklos saugumui ir patikimumui atkurti, dydį;
- 11) skelbia draudimo įmokos apskaičiavimo ir mokėjimo tvarką bei terminus, draudimo normos pakeitimus „Valstybės žiniuose“;
- 12) gali pratęsti 3 mėn. išmokų išmokėjimų terminą, bet ne ilgiau kaip 3 mėnesiams ir ne daugiau kaip du kartus;
- 13) nutraukia be išankstinio įspėjimo atitinkamai laikinai ar visam laikui indėlių draudimą, jeigu draudėjo priežiūros institucija atšaukia draudėjui teisę laikinai ar visam laikui priimti indėlius;
- 14) įspėja draudėją apie galimą draudimo nutraukimą ne vėliau kaip prieš 12 mėnesių, jeigu draudėjas pažeidžia draudimo tvarką ir (arba) jo veikla kelia pavojų draudimo įmonės sugebėjimui vykdyti įsipareigojimus, pranešusi apie tai priežiūros institucijai;
- 15) nustato, tvirtindama indėlių draudimo fondo administravimo sąnaudų sąmatą, indėlių draudimo fondo administravimo sąnaudų dydį, po to kai įvertina fondo laukiamas administravimo sąnaudas ir fondo dydį;
- 16) iš savo narių renka tarybos pirmininką.

Tarybos pirmininkas – vadovauja tarybos veiklai. Jam nedalyvaujant, keičiamas jo pavaduotojo. Tarybos pirmininkas ir jo pavaduotojas renkamas tarybos iš savo narių.

VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ – valstybės įmonė. Svarbiausias Lietuvos indėlių draudimo sistemos ramstis. Įsteigta iš valstybės turto ir registruota Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka, kurios savininko teises ir pareigas įgyvendina Finansų ministerija. Vadovaujasi Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymu, Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymu, savo įstatais, kitais teisės aktais, jei Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas nenustato kitaip. Įmonės organai yra įmonės

teises ir pareigas įgyvendinanti institucija – Finansų ministerija, draudimo įmonės taryba ir vienasmenis valdymo organas – draudimo įmonės vadovas. Atlieka šias funkcijas⁸²:

- 1) kaupia nustatyta tvarka pinigus indėlių draudimo fonde;
- 2) apskaičiuoja ir išmoka draudėjų indėlininkams draudimo išmokas;
- 3) įvertina užsienio valstybių, kurių bankai ar įmonės steigia filialus Lietuvos Respublikoje, indėlių draudimo (kompensavimo) arba kitokio saugumo užtikrinimo sąlygas;
- 4) tikrina, ar draudėjai nepažeidžia nustatytos draudimo tvarkos;
- 5) vertina draudimo įmonės riziką;
- 6) investuoja administruojamus fondus ir draudimo įmonės nuosavo kapitalo lėšas į draudimo įmonės tarybos nustatytų valstybių vyriausybių ir centrinių bankų vertybinius popierius.

Atlikdama jai pavestas funkcijas, draudimo įmonė turi teisę⁸³:

- 1) turėti sąskaitų Lietuvos banke, bankuose ir bankų filialuose;
- 2) sudaryti sutartis, prisiimti įsipareigojimus;
- 3) valdyti, naudoti administruojamą turtą, taip pat draudimo įmonės turtą ir jais disponuoti įstatymų ir šių įstatų nustatyta tvarka;
- 4) nutraukti indėlių draudimą Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 14 straipsnyje nurodytais atvejais;
- 5) tikrinti, ar teisingai apskaičiuotos ir mokamos draudėjų draudimo įmokos, ar draudėjai nepažeidžia Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme nustatytos indėlių draudimo tvarkos;
- 6) gauti iš draudėjo informaciją, kurios reikia draudimo įmonės funkcijoms atlikti;
- 7) gauti iš draudėjų priežiūros institucijų šią informaciją: apie draudėjams taikytas poveikio priemones; apie teisės priimti indėlius bankams, kredito unijoms, bankų filialams suteikimą ir atšaukimą; apie bankams, įmonėms, įmonių filialams, kredito unijoms bei bankų filialams suteiktas teises;
- 8) gauti iš draudėjo, kuriam atsitikęs draudžiamasis įvykis, visą informaciją, būtiną draudimo išmokoms apskaičiuoti ir išmokėti;
- 9) patikrinti duomenis, gautus iš draudėjo, kuriam atsitikęs draudžiamasis įvykis;
- 10) gauti likviduojamų banko, įmonės arba kredito unijos, kuriuose indėlininkų indėliai ar įsipareigojimai investuotojams buvo apdrausti pagal Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą, turto dalį;

⁸² Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2635.

⁸³ VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai, III dalis, 2005.

- 11) įstatymų nustatyta tvarka išieškoti iš draudėjo laiku nesumokėtas draudimo įmokas ir delspinigius;
- 12) įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka priimti sprendimą paimti banko akcijas iš banko akcininkų visuomenės poreikiams, taip pat teisės aktų nustatyta tvarka patikėjimo teise valdyti, naudoti ir disponuoti paimtomis akcijomis;
- 13) jei priimamas sprendimas paimti banko akcijas iš banko akcininkų visuomenės poreikiams, gauti iš centrinio depozitoriumo banko akcijų savininkų sąrašą;
- 14) imti paskolas draudimo įmonės įsipareigojimams vykdyti;
- 15) sudaryti turto vertinimo sutartis su asmenimis, turinčiais teisę vertinti vertybinius popierius;
- 16) atsiskaityti už pateiktas prekes, atliktus darbus ir suteiktas paslaugas kiekviena sutarta forma, jeigu tai neprieštaruja įstatymams.

Draudimo įmonės vadovas⁸⁴:

- 1) priima į darbą ir atleidžia darbuotojus, sudaro ir nutraukia su jais darbo sutartis;
- 2) tvirtina draudimo įmonės darbuotojų pareigybių aprašymus, pagal savo kompetenciją leidžia įsakymus, reglamentuojančius draudimo įmonės darbuotojų darbą;
- 3) nustato draudimo įmonės darbuotojų apmokėjimo ir premijavimo taisykles, nustato jų darbo užmokestį, skiria jiems drausmines nuobaudas, taip pat juos skatina. Tarnybiniai atlyginimai, jų priedai, priemokos, premijos, pašalpos ir kitos išmokos draudimo įmonės darbuotojams mokami iš lėšų, numatytų draudimo įmonės darbuotojų išlaikymo sąnaudoms, kurių dydį tvirtina Finansų ministerija draudimo įmonės administravimo sąnaudų sąmatoje;
- 4) draudimo įmonės vardu sudaro sandorius. Didesnės kaip 100000 litų vertės sandoriams sudaryti reikia Finansų ministerijos pritarimo. Tokio pritarimo nereikia įmonės vadovo sprendimams dėl administruojamų fondų ir draudimo įmonės nuosavo kapitalo lėšų investavimo laikantis draudimo įmonės tarybos nustatytos administruojamų fondų ir draudimo įmonės kapitalo lėšų investavimo tvarkos;
- 5) gavęs Finansų ministerijos pritarimą, nustato įmonėje taikomus turto nusidėvėjimo skaičiavimo metodus ir normatyvus;
- 6) atstovauja draudimo įmonei valdžios ir valdymo institucijose, teismuose ir santykiuose su kitais asmenimis;
- 7) įstatymų nustatyta tvarka disponuoja administruojamais fondais ir draudimo įmonės turtu;

⁸⁴ VI „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai, IV dalis, 2005.

- 8) priima sprendimus dėl administruojamų fondų ir draudimo įmonės nuosavo kapitalo lėšų investavimo laikantis draudimo įmonės tarybos nustatytos administruojamų fondų ir draudimo įmonės nuosavo kapitalo lėšų investavimo tvarkos, parenka finansinius tarpininkus investicijoms atlikti;
- 9) teikia draudimo įmonės tarybai draudimo įmonės rizikos vertinimo ataskaitą;
- 10) organizuoja draudimo įmonės tarybos sprendimų, būtinų skelbti pagal Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą, paskelbimą;
- 11) teikia Finansų ministerijai informaciją apie įmonės veiklos prognozes ir planus, nuroydamas reikiamų investicijų ateinančiais finansiniais metais sumas, taip pat apie įvykius, turinčius esminės reikšmės įmonės veiklai;
- 12) organizuoja seminarus ir mokymus, teikia informaciją apie indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo sistemą Lietuvoje;
- 13) rengia ir teikia draudimo įmonės tarybai medžiagą ir projektus dokumentų, kurių reikia tarybos funkcijoms atlikti;
- 14) teikia Finansų ministerijai informaciją, reikalingą jos funkcijoms atlikti;
- 15) per 5 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos viešai paskelbia draudimo įmonės metinę finansinę atskaitomybę;
- 16) Finansų ministerijos pareikalavimu teikia jai įmonės tarpinę finansinę atskaitomybę;
- 17) parengia ir kartu su įmonės metine finansine atskaitomybe pateikia Finansų ministerijai tvirtinti sprendimo dėl įmonės paskirstytino pelno (nuostolių) paskirstymo projektą ir ataskaitinių finansinių metų veiklos ataskaitą;
- 18) atlieka kitus veiksmus, užtikrinančius draudimo įmonės veiklą.

Draudimo įmonės vadovas atsako už:

- 1) draudimo įmonės veiklos organizavimą;
- 2) pranešimą Finansų ministerijai apie įvykius, turinčius esminės reikšmės draudimo įmonės veiklai;
- 3) draudimo įmonės metinės finansinės atskaitomybės sudarymą ir kartu su auditoriaus išvada bei audito ataskaita jos pateikimą Finansų ministerijai per 3 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos;
- 4) draudimo įmonės veiklos ataskaitos pateikimą Finansų ministerijai;
- 5) draudimo įmonės duomenų ir dokumentų pateikimą juridinių asmenų registru;
- 6) viešos informacijos paskelbimą;
- 7) dokumentų ir kitos informacijos apie draudimo įmonę ir administruojamus fondus saugojimą;

- 8) draudimo įmonės turto valdymą, naudojimą ir disponavimą juo šiuose įstatuose nustatytais sąlygomis;
- 9) Draudimo įmonės vadovas ir kiti darbuotojai teisės aktų nustatyta tvarka privalo atlyginti draudimo įmonei nuostolius, padarytus dėl jų kaltės.

Indėlių draudimo fondas – fondas, kuriame sukauptas turtas, skirtas indėlininkams priklausančioms draudimo išmokoms išmokėti⁸⁵. Yra administruojamas draudimo įmonės. Draudimo įmokos mokamos tiesiogiai į šį fondą.

Draudimo įmonės (DĮ) nuosavas kapitalas – susideda iš DĮ savininko kapitalo, DĮ privalomojo rezervo, DĮ perkainojimo rezervo ir DĮ nepaskirstytojo einamųjų metų pelno (nuostolių).

DĮ savininko kapitalas – savininkas Finansų ministerija, kapitalas - 30974825 litai.

DĮ privalomasis rezervas – rezervas, į kurį skiriamas visas draudimo įmonės pelnas. Gali būti naudojamas draudimo išmokoms mokėti, kai fonde, iš kurio mokamos draudimo išmokos, trūksta pinigų. Taip pat gali būti naudojamas savininko kapitalui atkurti iki dydžio prieš kapitalo panaudojimą draudimo išmokoms mokėti ir draudimo įmonės ūkinės veiklos nuostoliams dengti.

DĮ perkainojimo rezervas – draudimo įmonės kapitalo dalis, kurios vertė keičiasi dėl ilgalaikio materialiojo turto ir finansinio turto perkainojimo.

DĮ nepaskirstytasis einamųjų metų pelnas (nuostoliai) – draudimo įmonės finansinių metų rezultatas, kuris turi būti paskirstytas ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos.

Komerciniai bankai ir kredito unijos – draudžia indėlius. Moka draudimo įmoką į indėlių garantijų fondą.

Užsienio bankų filialai – draudžia indėlius ir moka draudimo įmoką į indėlių garantijų fondą, jeigu indėliai neapdraudžiami (nekompensuojami) arba kitaip neužtikrinamas jų saugumas pagal užsienio valstybės, kurios jurisdikcijai priklauso filialą įsteigęs bankas, teisės aktus. Taip pat jeigu Europos valstybės jurisdikcijai nepriklausančio užsienio banko Lietuvos Respublikoje įsteigtame filiale laikomi indėliai yra apdraudžiami (kompensuojami) arba kitaip užtikrinamas jų saugumas pagal užsienio valstybės teisės aktus, tačiau draudimo įmonės taryba nustato, kad šios indėlių apdraudimo (kompensavimo) arba kitokios saugumo užtikrinimo sąlygos yra blogesnės, negu nustatyta Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme, tai filialą įsteigęs užsienio bankas privalo draudimo įmonės tarybos nustatyta ir „Valstybės žiniuose“ paskelbta tvarka papildomai apdrausti filiale laikomus indėlininkų indėlius.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2635.

Europos valstybės jurisdikcijai priklausantis užsienio bankas, įsteigęs filialą Lietuvos Respublikoje, šiuo atveju turi teisę papildomai apdrausti filiale laikomus indėlius.

4.3 Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos analizė

Lietuvos indėlių garantijų sistema yra apibrėžta indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme, veikimo principus papildoma Valstybės įmonės „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai. Ši sistema nuo 2008 m. gruodžio 1 d. visiškai atitinka Europos Sąjungos direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Dalyvauti ir drausti piniginius indėlius privalo Lietuvoje įsteigti bankai, užsienio bankų filialai ir kredito unijos. Dalyvavimas sistemoje yra privalomas. Draudimo objektas yra indėlininkų indėliai litais ir užsienio valiuta – Jungtinės Amerikos valstijų doleriais, eurai ir Europos Sąjungos valstybių narių ir Europos ekonominės erdvės valstybių nacionalinėmis valiutomis. Draudžiamuoju įvykiu laikomas bankroto bylos iškėlimas vienai iš minėtų įstaigų ir priežiūros institucijos sprendimas dėl banko veiklos ir indėlių priėmimo nutraukimo. Indėlių garantijų sistema draudžia indėlius iki 22 000 eurų. Indėlininku laikomas tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, laikantis indėlių banke. Taip pat reikia paminėti, kad draudimo objektas negali būti paties draudėjo išleisti skolos vertybiniai popieriai (indėlio sertifikatai) ir įsipareigojimai, susiję su jo akceptuotais bei paprastaisiais vekseliais, pagal Lietuvos Respublikos hipotekinių obligacijų ir hipotekinio kreditavimo įstatymą išleistos hipotekinės obligacijos. Draudimo objektu negali būti ir Lietuvos banko, draudimo įmonės, kredito įstaigų, finansų maklerio įmonių, pagal draudimo įstatymą veikiančių draudimo įmonių, pensijų fondų, valdymo įmonių, įmonių, besiverčiančių finansine nuoma, kolektyvinio investavimo subjektų indėliai ar įsipareigojimai jiems.

Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme indėlis yra apibrėžiamas kaip indėlininko pinigų, laikomų banke, banko filiale arba kredito unijoje pagal banko indėlio ir (ar) banko sąskaitos sutartis, ir kitų pinigų, į kuriuos indėlininkas turi reikalavimo teises, atsirandančias iš kredito įstaigos įsipareigojimo atlikti operacijas su indėlininko pinigais ar suteikti investicines paslaugas, suma (įskaitant priskaičiuotas palūkanas)⁸⁶.

Draudimo įmoka yra skaičiuojama nuo indėlininkų sąskaitose esančių pinigų litais ir užsienio valiutos sumos. Draudimo įmokos metinė norma bankams ir bankų filialams yra 0,45%, kredito unijoms – 0,2%. Draudimo įmonės taryba turi teisę keisti draudimo įmokos normą, kai indėlių draudimo fondo ir visų draudžiamų indėlių santykis tampa didesnis negu 3 procentai, bet neviršija 4 procentų, ir kai indėlių draudimo fondo ir visų draudžiamų indėlių santykis tampa didesnis negu 4

⁸⁶ Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2635.

procentai. Draudimo įmokos apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka bei terminai, draudimo įmokos normos pakeitimai yra skelbiami „Valstybės žiniuose“. Jei draudėjas per draudimo įmonės nustatytą terminą nesumoka draudimo įmokos arba jos dalies į draudimo įmonės sąskaitą, už kiekvieną pavėluotą dieną yra skaičiuojami delspinigiai. Delspinigiai gali būti išieškomi, jei išieškojimo sąnaudos neviršija išieškomos sumos.

Pagal įstatyme išdėstytas nuostatas, indėlininkas įgyja teisę į draudimo išmoką nuo draudžiamąjį įvykio dienos. Draudimo išmokos indėlininkams dydis nuo 2008 m. sausio 1 d. – 100 procentų indėlio iki 3 000 eurų atitinkančios sumos litais ir 90 procentų indėlio nuo 3 000 eurų atitinkančios sumos litais iki 22 000 eurų atitinkančios sumos litais. Ši tvarka laikinai yra keičiama, nes 2008 m. spalio 14 d. atsižvelgiant į susidariusias aplinkybes, veikiančias finansinę valstybės sistemą, buvo priimtas Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 5, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, Nr. X-1749. Šiuo įstatymu keičiama draudimo suma, kuri bus lygi 100 000 eurų atitinkanti suma litais - nuo 2008 m. lapkričio 1 d. iki 2009 m. spalio 31 d. Draudimo išmokos išmokamos per 3 mėnesius nuo draudžiamąjį įvykio dienos. Šis terminas įgyvendinus direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų gali būti pratęstas ne ilgiau kaip 3 mėnesiams, bet ne daugiau kaip du kartus. Pati teisė gauti draudimo išmoką galioja 5 metus nuo draudžiamąjį įvykio dienos. Draudimo įmonė apskaičiuoja ir moka draudimo išmoką, remdamasi draudėjo draudžiamąjį įvykio dienos duomenimis apie indėlininkus, jų indėlius ir apie papildomai apdraustų indėlių sumas. Reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistema numato, kad vieno asmens indėlius skirtingi draudėjai apdraudžia atskirai, tai reiškia, kad vieno asmens indėliai, laikomi skirtinguose bankuose yra garantuojami atskirai⁸⁷. Indėlių draudimo nuostatos taikomos indėlininkui, bet ne indėliui. Visi vieno indėlininko draudžiami indėliai, esantys viename banke (tiek skyriuose, tiek filialuose), sumuojami, ir draudimo išmoka nustatoma pagal gautą sumą.

Kai draudimo įmonė išmoka draudimo išmokas draudėjo indėlininkams, draudėjas draudimo įmonės nurodymu privalo sumažinti įsipareigojimus indėlininkams draudimo įmonės nurodytomis sumomis ir atitinkamai padidinti įsipareigojimus draudimo įmonei. Tą dieną, kai išmoka pasiekia indėlininką, jis netenka teisių reikalauti iš banko ar kredito unijos išmokos dydžio pinigų sumos. Reikia pastebėti, kad Lietuvos Respublikoje egzistuojanti indėlių garantijų sistema turi *ex-ante* ir *ex-post* finansavimo būdų požymius. Draudimo įmoka yra mokama prieš draudžiamąjį atvejį, tačiau jam atsitikus, draudėjas privalo atitinkamai padidinti įsipareigojimus draudimo įmonei⁸⁸. Draudimo išmokos nemokamos indėlininkams, kurių indėliai teismo

⁸⁷VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ <http://www.idf.lt/indeliud.html>; prisijungimo laikas: 2008-06-15.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2635.

sprendimu pripažinti įgytais neteisėtu būdu, kurių indėliai pagal sutartis ar kitokiu būdu (išskyrus pavedėjimą) yra perleisti po draudžiamąjį įvykio dieną. Taip pat draudimo išmokos nemokamos banko, kredito unijos ar įmonės administracijos vadovams, banko, kredito unijos ar įmonės filialų vadovams, tarybos (stebėtojų tarybos) ir valdybos nariams. Taip pat asmenims, turintiems ne mažesnę kaip 5 procentų banko akcinio kapitalo dalį, ar asmenims, ne mažiau kaip 5 procentus banko akcinio kapitalo turinčiose įmonėse turintiems daugiau kaip 50 procentų kapitalo. Draudimo išmokos nemokamos ir asmenims, atliekantiems nepriklausomą banko, kredito unijos auditą. Draudimo išmoka nemokama ir visų aukščiau išvardintų asmenų vaikams, įvairiems, sutuoktiniams, partnerystę įregistravusiems sugyventiniams, tėvams ir įtėviams. Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemoje draudimo išmoka nemokama banko, kredito ar įmonės paskolos gavėjams, jeigu indėliai ne didesni už jų įsipareigojimus (negrąžintas paskolas su palūkanomis). Jeigu banko ar kredito unijos paskolos gavėjo indėlis yra didesnis už šio gavėjo įsipareigojimus (negrąžintas paskolas su palūkanomis), draudimo suma skaičiuojama iš indėlio atimant gavėjo įsipareigojimus, bet negali būti didesnė, nei nurodyta Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 9 straipsnio 3 dalyje. Draudimo išmoka taip pat nemokama už indėlius, laikomus anoniminėse ir koduotose sąskaitose bei už indėlius, kuriems draudėjas yra nustatęs palūkanų normą daugiau kaip du kartus viršijančią adekvatiems indėliams toje pačioje kredito įstaigoje nustatytą palūkanų normą. Draudimo išmokų išmokėjimas yra sustabdomas, jei yra kreipiamasi į teisėsaugos institucijas ar teismus dėl indėlininkų indėlių lėšų įsigijimo teisėtumo ir sprendimas yra nepriimtas.

Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 13 str. numato indėlininkų informavimo tvarką, pagal kurią indėlininkai lietuvių kalba yra supažindinami su draudimo sąlygomis, ir jų pageidavimu suteikiama informacija apie draudimo išmokų mokėjimo sąlygas ir tvarką. Kita vertus, nurodoma, kad draudimo sąlygos negali būti konkurencijos priemonė, naudojama reklamoje.

Indėlių draudimas gali būti nutraukiamas draudimo įmonės tarybos nurodymu be išankstinio įspėjimo laikinai ar visam laikui, jeigu draudėjo priežiūros institucija atšaukia teisę laikinai ar visam laikui priimti indėlius. Dėl tokio veiksmo priežiūros institucija privalo iškart informuoti draudimo įmonės tarybą. Jeigu draudėjas pažeidžia draudimo tvarką ir (arba) jo veikla kelia pavojų draudimo įmonės sugebėjimui vykdyti įsipareigojimus, draudimo įmonės taryba, pranešusi apie tai priežiūros institucijai, įspėja draudėją apie galimą draudimo nutraukimą ne vėliau kaip prieš 12 mėnesių. Jeigu per 12 mėnesių po įspėjimo draudėjas nepašalina draudimo tvarkos pažeidimų, draudimo įmonės tarybos sprendimu, suderintu su draudėjo priežiūros institucija, draudėjo priimamų indėlių draudimas gali būti nutrauktas. Tuo atveju, jei draudėjui, kuriam buvo nutrauktas draudimas, įvyksta draudžiamasis įvykis, draudimo įmonė

išmoka draudimo išmokas tik už tuos indėlius, kurie buvo priimti iki sprendimo apie draudimo nutraukimą įsigaliojimo ir nebuvo gražinti ar įvykdyti iki draudžiamojo įvykio dienos.

VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ yra atsakinga ne tik už indėlių draudimą, bet taip pat ir už įsipareigojimų investuotojams draudimą, tačiau šios dvi funkcijos yra atskirtos. Pagal Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 23 str. bankų, bankų filialų ir kredito unijų draudimo įmokos, draudimo išmokos bei pajamos iš indėlių draudimo fondo investicijų, taip pat lėšos, išieškotos iš likviduojamų, mokėjusių draudimo įmokas į indėlių draudimo fondą, draudėjų, ir kitos indėlių draudimo fondo pajamos ir sąnaudos apskaitomos ir kaupiamos atskirai nuo įmonių draudimo įmokų, draudimo išmokų bei pajamų iš įsipareigojimų investuotojams draudimo fondo investicijų, taip pat lėšų, išieškotų iš likviduojamų, mokėjusių draudimo įmokas į įsipareigojimų investuotojams draudimo fondą, draudėjų, ir kitų įsipareigojimų investuotojams draudimo fondo pajamų. Reikia pažymėti, kad draudimo išmokos už indėlius ir bankų bei bankų filialų įsipareigojimus investuotojams mokamos iš indėlių draudimo fondo, o už įmonių įsipareigojimus investuotojams mokamos iš įsipareigojimų investuotojams draudimo fondo. Tačiau, jei vienam fonde pritrūksta pinigų, o kitame jų yra, tai draudimo išmokos gali būti mokamos iš fondo, kuriame yra lėšų. Tačiau prieš naudojant kitą fondą, pirmiausia naudojamas privalomasis rezervas. Vėliau draudimo įmokos, mokamos į fondą, kuriame trūko lėšų draudimo išmokoms išmokėti, pirmiausia naudojamos lėšoms gražinti į kitą fondą.

Draudimo įmonės nuosavas kapitalas gali būti naudojamas draudimo išmokoms mokėti tik tuo atveju, kai lėšų abiejuose fonduose ir privalomajame rezerve tam nepakanka. Vėliau draudimo įmonės nuosavas kapitalas yra atkuriamas iš indėlių draudimo fondo ir įsipareigojimų investuotojams draudimo fondų lėšų.

Indėlių draudimo fondo ir įsipareigojimų investuotojams draudimo fondo pajamas sudaro draudimo įmokos, sumos, įstatymų nustatyta tvarka išieškotos iš likviduojamo draudėjo, pajamos iš indėlių draudimo fondo ir įsipareigojimų investuotojams draudimo fondo investicijų, lėšos gautos pardavus banko, kurio akcijos iš akcininkų paimtos visuomenės poreikiams, akcijas ar turtą. Šių dviejų fondų sąnaudas sudaro draudimo išmokos, fondų administravimo sąnaudos, sumos, paimtoms banko akcijos ir banko akcininkų visuomenės poreikiams apmokėti, taip pat sumos, skirtos banko, kurio akcijos ir akcininkų paimtos visuomenės poreikiams, veiklos saugumui ir patikimumui atkurti.

Pagrindines draudimo įmonės pajamas sudaro atlyginimas už fondų administravimą, pajamos iš draudimo įmonės nuosavo kapitalo investavimo. Pagrindines draudimo įmonės sąnaudas sudaro fondų administravimo sąnaudos, draudimo įmonės nuosavo kapitalo investavimo sąnaudos.

Draudimo įmonės nuosavo kapitalo lėšos ir administruojami fondai gali būti investuojami draudimo įmonės tarybos nustatyta tvarka į tarybos nustatytų valstybių vyriausybių ir centrinių bankų vertybinius popierius. Pajamos vėliau yra proporcingai paskirstomos tarp indėlių draudimo fondo ir įsipareigojimų investuotojams draudimo fondo.

Draudėjo įmonės metinė finansinė atskaitomybė turi būti viešai paskelbta per 5 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos. Taip pat ji yra atleidžiama nuo palūkanų už valstybės savininko kapitalo naudojimą mokėjimo į valstybės biudžetą.

4.4 Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos sukūrimas ir raida

Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos atsiradimas siejamas su finansinio sektoriaus krize tarp 1978 ir 1985 metų. Ši krizė kilo dėl makroekonominių veiksnių, priežiūros ir kontrolės mechanizmų nebuvimo, ypač kas liečia reikalavimus užsiimti bankininkyste⁸⁹. Per minėtą krizės laikotarpį iš 110 Ispanijos Karalystėje veikusių bankų 51 susidūrė su likvidumo sunkumais. Ši krizė pasižymėjo tais pačiais bruožais kaip ir kitų valstybių finansinio sektoriaus krizės. Pirmiausiai nesklandumai kilo mažesnėse finansinėse įstaigose, o vėliau, kaip virusas, nesklandumai persimetė į stambias. Pasak Isidro Fainé Casas, sunkiausias krizės momentas įvyko 1983 metais, kai buvo eksproprijuoti industrinio susivienijimo Rumasa 20 bankų. Esant tokioms aplinkybėms Ispanijos Karalystės centrinis bankas (isp. Banco de España) ėmėsi skubių priemonių užtikrinti finansinės sistemos mokumą, priimdamas efektyvius įstatymus, susijusius su indėlių saugumo užtikrinimu.

Pirmasis žingsnis kuriant Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemą buvo atliktas 1977 metų lapkričio 11 dieną. Priimtas Karališkasis dekretas Nr. 3048, sukuriantis Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantinį fondą (isp. Fondo de Garantía de Depósitos en Establecimientos Bancarios). Šio fondo nariais buvo visi bankai. Metinė garantinio fondo įmoka buvo 1% nuo turimų indėlių, tokio pat dydžio įmoką mokėjo ir Ispanijos Karalystės centrinis bankas. Garantuojama suma buvo 500.000 pesetų arba 3005 eurai. Pagal šį dekretą Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantinis fondas neturėjo juridinio asmens statuso, neturėjo jokių galimybių dalyvauti sprendžiant finansinę krizę. Vienintelė jo funkcija buvo išmokėti garantuojamą indėlio sumą paskelbus banką nemokiu. 1977 m. sausio 16 priimamas Karališkasis dekretas, kuriuo garantiniam fondui suteikiama galimybė paremti finansiškai bankus, susiduriančius su nemokumo problemomis prieš tai, kai jie yra viešai paskelbiami nemokiais.

⁸⁹ Isidro Fainé Casas “La evolución del sistema bancario Español desde la perspectiva de los fondos de garantía de depósitos“, 2004. P. 3.

Tačiau dėl žlungančių bankų gausos ir jų dydžio, šis dekretas buvo neefektyvus, o pati sistema bejėgė prieš susidariusias aplinkybes.

Esant minėtai situacijai buvo imtasi papildomu priemonių. 1978 m. kovo 1 d. įkurta Bankinė korporacija (isp. Corporación Bancaria). Šios korporacijos įstatinis kapitalas buvo padalintas lygiomis dalimis tarp Ispanijos Karalystės centrinio banko ir privačių bankų. Pagrindinis tikslas – perimti krizės apimtų bankų valdymą, juos atgaivinti ir parduoti konkurso būdu įstaigoms, nesusidūrusioms su likvidumo problemomis. Bankinės korporacijos veikla nutrūko 1980 metais, nes jos funkcijas pagal tais metais išleistus Karališkuosius dekretus, perėmė pats Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantinis fondas.

Svarbiausi žingsniai kuriant Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemą buvo atlikti 1980 m. kovo 28 d., kai buvo priimtas Karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 4 ir Karališkasis dekretas Nr. 567. Buvo pakeistas indėlių garantinio fondo juridinis statusas, jis tapo viešu juridiniu asmeniu. Tai leido fondui veikti pagal privačią teisę. Buvo įkurta valdančioji komisija (isp. Comisión Gestora), kurios pagrindinė funkcija – fondo valdymas. Garantuojama indėlio suma pakilo iki 750.000 pesetų. Buvo suteiktos įvairios naujos funkcijos, užtikrinančios fondo galimybes daryti poveikį bankams, susidūrusiems su mokumo ir valdymo sunkumais. Vėliau šio fondo veikla buvo keičiama, tačiau 1980 m. priimtų teisinių normų įtvirtinta fondo paskirtis ir veiklos pobūdis išliko iki šių dienų⁹⁰.

1980 m. gruodžio 4 d. pagal Karališkąjį dekretą Nr. 2860 įkuriamas Taupomosiose kasose esančių indėlių garantijų fondas (isp. Fondo de Garantía de Depósitos en Cajas de Ahorro). 1982 m. rugsėjo 24 d. pagal Karališkąjį dekretą-įstatymą Nr. 18 Taupomosiose kasose esančių indėlių garantiniam fondui suteikiamas viešojo juridinio asmens statusas ir įkuriamas Kredito kooperatyvuose esančių indėlių garantijų fondas (isp. Fondo de Garantía de Depósitos en Cooperativas de Crédito). Abu minėti fondai sukuriama remiantis Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondo pavyzdžiu ir visi trys fondai tampa Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos pagrindu.

1995 m. gruodžio 22 d. Karališkuoju dekretu Nr. 2024 buvo įvesta Europos Sąjungos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Nuo tada indėlio garantuojama suma – 20.000 eurų. 1995 m. gruodžio 28 d. Karališkuoju dekretu-įstatymu buvo nutrauktos Ispanijos centrinio banko įmokos į indėlių garantijų fondus, jos galėsiančios būti tik ypatingais ir įstatymų nustatytais atvejais.

1996 m. gruodžio 20 d. Karališkuoju dekretu Nr. 2606 buvo sujungti į vieną garantijų fondus reguliuojantys trys skirtingi įstatymai.

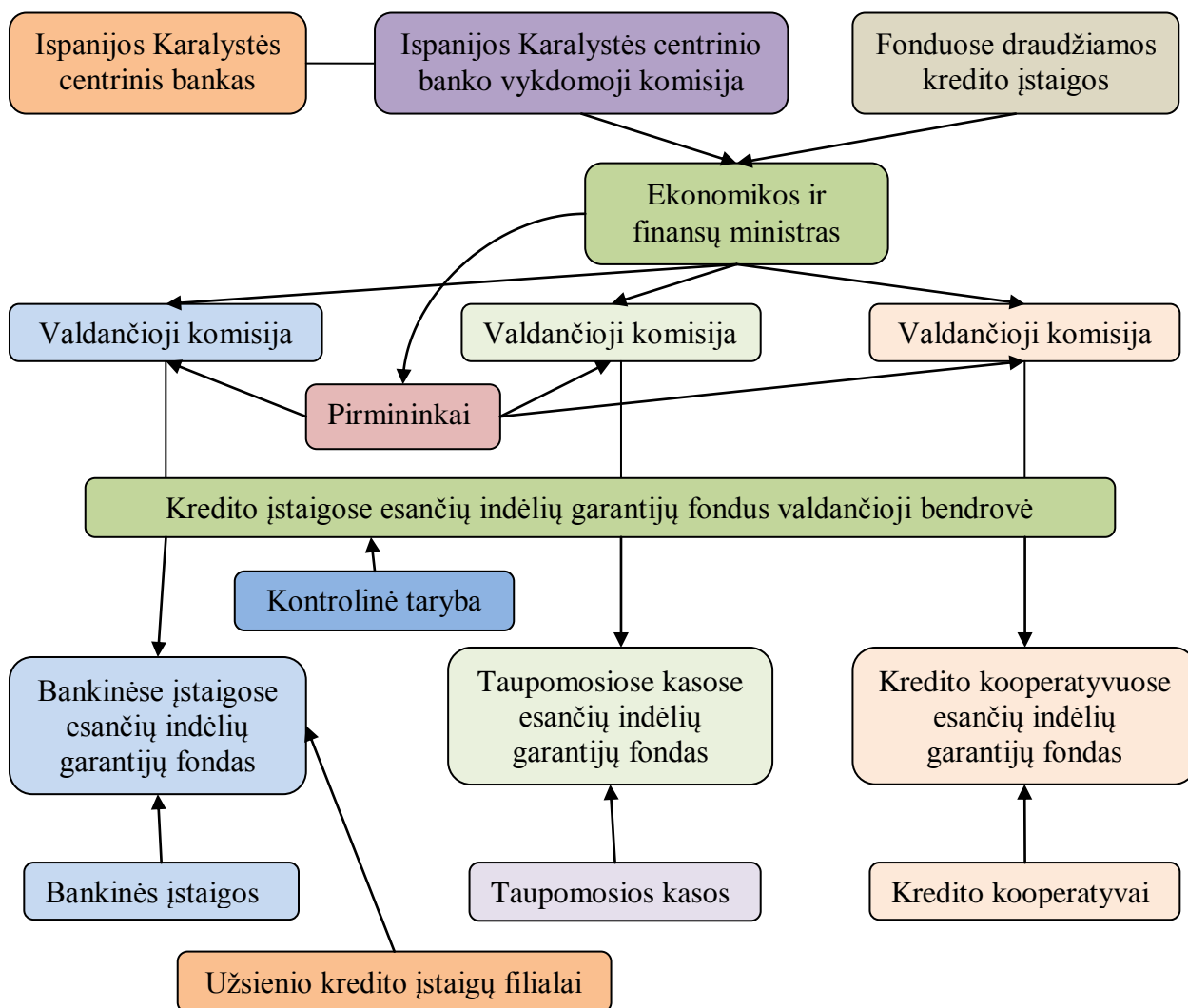
⁹⁰ Isidro Fainé Casas “La evolución del sistema bancario Español desde la perspectiva de los fondos de garantía de depósitos“, 2004. P. 7.

2000 m. birželio 29 d. įkuriama Kredito įstaigose esančių indėlių garantijų fondus valdančioji bendrovė (isp. Sociedad Gestora de los Fondos de Garantía de Depósitos en Entidades de Crédito). Šios bendrovės paskirtis – padėti valdančiosioms komisijoms įgyvendinti nustatytus tikslus ir padėti administruoti indėlių garantijų fonduose sukauptas lėšas⁹¹.

2001 m. rugpjūčio 3 d. Karališkuoju dekretu Nr. 948 įtvirtintas Europos Sąjungos direktyvoje 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų nurodytas reikalavimas dėl investicijų garantijų.

4.5 Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos struktūra

ir jos elementų funkcijos

⁹¹ José Ortega y Gasset “Informe anual correspondiente al ejercicio 2004: Sociedad Gestora de los Fondos de Garantía de Depósitos en Entidades de Crédito, Agrupación de interés económico”, 2004. P. 6.

Ispanijos Karalystės centrinis bankas (isp. Banco de España) – atlieka Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos priežiūros institucijos funkcijas. Privalo valdančiosios komisijos prašymu teikti informaciją apie indėlių garantijų sistemoje dalyvaujančias kredito įstaigas. Siūlo šalinti kredito įstaigą iš indėlių garantijų sistemos. Priima sprendimą dėl pripažinimo, jog kredito įstaiga yra nemoki.

Ispanijos Karalystės centrinio banko vykdomoji komisija (isp. Comisión Ejecutiva del Banco de España) - siūlo Ekonomikos ir finansų ministerijai po keturis valdančiųjų komisijų narius.

Ekonomikos ir finansų ministras – tvirtina visus valdančiųjų komisijų narius, iš kurių po keturis siūlo Ispanijos Karalystės centrinis bankas ir po keturis fonduose draudžiamos kredito įstaigos. Ispanijos Karalystės centrinio banko siūlymu gali sumažinti metinės draudimo įmokos dydį. Gavęs valdančiosios komisijos ataskaitą ir Ispanijos Karalystės centrinio banko siūlymą šalina kredito įstaigą iš indėlių garantijų fondo.

Valdančioji komisija (isp. Comisión Gestora) – kiekvienas garantinis fondas turi jį administruojančią valdančiąją komisiją. Valdančiosios komisijos susideda iš aštuonių narių. Keturi nariai yra siūdomi Ispanijos Karalystės centrinio banko ir tvirtinami Ekonomikos ir finansų ministro, kiti keturi nariai yra siūdomi atitinkamuose fonduose draudžiamų įstaigų ir tvirtinami Ekonomikos ir finansų ministro. Informuoja Ispanijos Karalystės centrinį banką apie valdomo garantijų fondo veiklą ir teikia patarimus indėlių garantijų klausimais. Tvirtina kasmetines garantijų fondų ataskaitas. Turi teisę reikalauti informacijos iš Ispanijos Karalystės centrinio banko apie jos valdomame fonde draudžiamas kredito įstaigas.

Pirmininkai (isp. Subgobernadores) – kiekvienas garantijų fondas turi po pirmininką, kuris paskiriamas iš Ispanijos Karalystės centrinio banko vykdomosios komisijos pasiūlytų asmenų. Pirmininkauja komisijos posėdžiams. Turi teisę sušaukti valdančiąją komisiją posėdžiui.

Kredito įstaigose esančių indėlių garantijų fondus valdančioji bendrovė (isp. Sociedad Gestora de los Fondos de Garantía de Depósitos en Entidades de Crédito) – padeda valdančiosioms komisijoms administruoti garantijų fonduose sukauptas lėšas ir įgyvendinti kitus valdančiosioms komisijoms iškeltus tikslus.

Kontrolinė taryba (isp. Consejo de Control) – pagrindinis Kredito įstaigose esančių indėlių garantijų fondus valdančiosios bendrovės valdymo organas, kuris susideda iš devynių narių, iš kurių po tris skiria skirtingos garantijų fonduose apdraustos įstaigos.

Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondas (isp. Fondo de Garantía de Depósitos en Establecimientos Bancarios) – fondas, skirtas garantuoti piniginius indėlius, esančius bankinėse įstaigose. Teikia kasmetines ataskaitas apie savo veiklą valdančiajai komisijai, o kai ši būna patvirtinta, - ir Ispanijos Karalystės centriniam bankui.

Taupomosiose kasose esančių indėlių garantijų fondas (isp. Fondo de Garantía de Depósitos en Cajas de Ahorro) - fondas, skirtas garantuoti piniginius indėlius, esančius taupomosiose kasose. Teikia kasmetines ataskaitas apie savo veiklą valdančiajai komisijai, o kai ši būna patvirtinta ir Ispanijos Karalystės centriniam bankui.

Kredito kooperatyvuose esančių indėlių garantijų fondas (isp. Fondo de Garantía de Depósitos en Cooperativas de Crédito) – fondas, skirtas garantuoti piniginius indėlius, esančius kaimo kasose (isp. Cajas Rurales) ir kituose kredito kooperatyvuose, kurie yra išvardinti 1978 m. lapkričio 3 d. Karališkajame dekretu Nr. 2860, 3.1 straipsnyje. Teikia kasmetines ataskaitas apie savo veiklą valdančiajai komisijai, o kai ši būna patvirtinta ir Ispanijos Karalystės centriniam bankui.

Bankinės įstaigos (isp. Establecimientos Bancarios), **taupomosios kasos** (isp. Cajas de Ahorro) ir **kredito kooperatyvai** (isp. Cooperativas de Crédito) – Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos dalyviai, kurių dalyvavimas indėlių garantijų sistemoje yra privalomas. Moka kasmetines draudimo įmokas atitinkamai pagal joms nustatytus dydžius. Siūlo po keturis narius į valdančiąsias komisijas, kurios yra atsakingos už garantijų fondo, kuriame minėtos įstaigos yra draudžiamos, administravimą.

Užsienio kredito įstaigų filialai – privalo mokėti įmokas į Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondą, jeigu to filialo indėliai nėra draudžiami jokioje indėlių draudimo sistemoje. Jeigu indėliai yra draudžiami, tai privalo mokėti įmokas, kurios padengtų skirtumą, susidariusį tarp užsienio valstybės indėlių garantijų sistemos įmokos dydžio ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos įmokos dydžio. Jei užsienio valstybėje indėlių garantijų lygmuo yra toks pat arba aukštesnis nei Ispanijos Karalystėje, tada yra neprivaloma mokėti įmokas Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemai.

4.6 Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos analizė

Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistema veikia remdamasi 1980 m. kovo 28 d. Karališkuoju dekretu-įstatymu Nr. 4, 1982 m. rugsėjo 24 d. Karališkuoju dekretu-įstatymu Nr. 18, 1996 m. gruodžio 20 d. Karališkuoju dekretu Nr. 2606, 2001 m. rugsėjo 20 d. Ispanijos Karalystės centrinio banko aplinkraščiu (isp. Circular) Nr. 4, 2002 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. 317, 2002 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. 318, 2003 m. spalio 3 d. įsakymu Nr. 2801 ir visiškai atitinka Europos Sąjungos direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų.

Ispanijos Karalystės indėlių garantijos sistema nuo pat jos sukūrimo momento turi tris pagrindinius tikslus, kurie buvo išlaikyti priėmus Europos Sąjungos direktyvą 94/19/EB dėl

indėlių garantijų sistemų. Pirmas šios sistemos tikslas yra kompensuoti indėlius kredito įstaigos žlugimo atveju. Antras pagrindinis sistemos tikslas yra padėti krizės apimtai kredito įstaigai reorganizuotis ar pergyventi krizės laikotarpį siekiant, kad ji išliktų moki. Trečias tikslas – užkirsti kelią vienos kredito įstaigos krizės plitimą į kitas.

Pagal 1982 m. rugsėjo 24 d. Karališkojo dekreto-įstatymo Nr. 18 antro straipsnio antrą dalį visos Ispanijos Karalystėje veikiančios kredito įstaigos privalo draustis joms priklausančiuose indėlių garantijų fonduose. Pagal tą patį straipsnį yra nurodoma, kad indėlių garantijų sistemoje nedalyvauja hipotekinio kredito bendrovės (isp. sociedades de crédito hipotecario), finansavimo įstaigos (isp. entidades de financiación) ir finansinės nuomos bendrovės (isp. sociedades de arrendamiento financiero). Užsienio valstybių kredito įstaigų filialai, veikiantys Ispanijos Karalystėje, privalomai įsijungia į Ispanijos Karalystės indėlių draudimo sistemą⁹².

Garantuojamais indėliais yra laikomi pinigų likutis esantis sąskaitoje, piniginės lėšos atsiradusios dėl piniginių pervedimų, ir sertifikatais patvirtinti indėliai bet kuria valiuta Ispanijos Karalystės kredito įstaigose ar jų užsienio filialuose, esančiuose Europos Sąjungoje⁹³. Negarantuojami piniginiai indėliai yra: pačių kredito įstaigų kitose kredito įstaigose, taip pat vertybinių popierių bendrovių ir agentūrų indėliai, draudimo bendrovių indėliai, nekilnojamo turto investicinių bendrovių indėliai, kolektyvinio investavimo bendrovių valdymo komisijų indėliai, investicinių vienetų portfelių valdymo bendrovių indėliai, rizikos kapitalo bendrovių indėliai, įstaigų, kurių pagrindinė veikla yra susijusi su kompanijų valdymu, paremtu pagrindiniu akcijų paketų pirkimu, indėliai, taip pat indėliai įmonių, kurios priklauso tai pačiai finansinei grupei kaip kredito įstaiga, kurioje laikomas indėlis, bei indėliai padėti valstybės valdymo institucijų. Asmenų, kurie dalyvauja kredito įstaigos valdyme, kredito įstaigos oficialių atstovų, asmenų, kurie turi atitinkamą 1988 m. birželio 29 d. įstatymo Nr. 26 56 straipsnyje nurodytą kredito įstaigos akcijų dalį, ar asmenų, dirbančių toje pačioje finansinėje grupėje kaip ir kredito įstaiga ir atitinkančių 1988 m. birželio 28 d. įstatymo Nr. 24 ketvirto straipsnio reikalavimus, indėliai, padėti su jais susijusioje kredito įstaigoje, yra nedraudžiami. Taip pat į šia kategoriją patenka pagrindinis kredito įstaigos auditorius ir visi minėtų asmenų šeimos nariai. Indėliai, kurie patikėti kredito įstaigai pažeidžiant įstatymus, indėliai, kurie susiję su kriminaliu teismo nuosprendžiu dėl pinigų plovimo, taip pat indėliai, padėti asmenų, kurie prisidėjo prie kredito įstaigos finansinės situacijos pablogėjimo ir tai yra pripažinta teismo sprendimu, bei indėliai, padėti asmenų, kurie atstovauja aukščiau paminėtus asmenis, nors yra draudžiami, nėra kompensuojami kredito įstaigos nemokumo atveju. Jeigu valdančioji komisija turi įtarimų dėl

⁹² Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 18, 1982 m. rugsėjo 24 d. 2 straipsnio antra dalis.

⁹³ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 4 straipsnis,

asmens, kad jis atitinka aukščiau minėtus reikalavimus, tai turi teisę indėlio kompensavimą sustabdyti, kol teismas patvirtina arba paneigia tokio asmens ryšį su aukščiau minėtais reikalavimais.

Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistema susideda iš trijų indėlių garantijų fondų - Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondo, Taupomosiose kasose esančių indėlių garantijų fondo, Kredito kooperatyvuose esančių indėlių garantijų fondo. Kiekvienas iš jų yra valdomas atskirų valdančiųjų komisijų, kurios turi po aštuonis narius⁹⁴. Visi aštuoni komisijos nariai yra skiriami Finansų ir ekonomikos ministro, keturi iš jų siūlomi Ispanijos Karalystės centrinio banko valdomosios komisijos, ir vienas iš jų tampa valdančiųjų komisijų pirmininku. Kiti keturi komisijos nariai siūlomi kredito įstaigų, kurios moka draudimo įmokas į atitinkamą garantijų fondą. Pagal 1996 m. gruodžio 20 d. Karališkojo dekreto Nr. 2606 antrą straipsnį asmenys, siūlomi į valdančiąją komisiją, yra renkami šiuo būdu: kredito įstaigos, sudarančios 80% visų kredito įstaigų besidraudžiančių atitinkame fonde, ir turinčios 90% visų draudžiamų indėlių tarpusavio sutarimu siūlo savo keturis narius. Jeigu susitariančios kredito įstaigos dėl siūlomų narių nepasiekia numatytų reikalavimų, tai tada keturi valdančiosios komisijos nariai yra renkami kredito įstaigoms suteikiant balsų skaičių, atitinkantį jose esančių piniginių indėlių sumą pesetomis-eurais. Balsavus visoms fonde besidraudžiančioms įstaigoms laimi tie pretendentai, kurie surenka daugiau nei 20% visų balsų. Valdančiosios komisijos narių etatas suteikiamas keturiems metams. Sprendimai priimami tik tuo atveju, jei dalyvauja bent pusė komisijos narių. Pirmininko arba laikino pirmininko dalyvavimas yra privalomas. Jo balsas turi sprendžiamojo balso teisę priimant sprendimus. Sprendimai dėl ypatingų įmokų, numatytų 1996 m. gruodžio 20 d. Karališkojo dekreto Nr. 2606 trečio straipsnio penktoje dalyje ir 10 straipsnyje, kai nereikalingas Ispanijos Karalystės centrinio banko finansavimas, priimami dviejų trečdalių balsų dauguma. Valdančiosios komisijos nariai turi atitikti tam tikrus profesinius kriterijus, kurie yra išvardinti 1995 m. birželio 14 d. Karališkojo dekreto Nr. 1245 antrame straipsnyje. Visos Valdančiosios komisijos turi pačios susikurti ir nusistatyti savo darbo reglamentą. Visi Ispanijos Karalystės indėlių garantijų fondai veikia pagal privačios teisės normas pabrėžiant 1996 m. gruodžio 20 d. Karališkojo dekreto Nr. 2606 pirmo straipsnio antroje dalyje esančią normą, kad nei vienas fondas negali remtis viešosios teisės normomis.

Pagal Ispanijos Karalystės karališkąjį dekretą Nr. 2606, visos kredito įstaigos mokėjo įmoką, lygią 0.2% nuo visų kredito įstaigos laikomų piniginių indėlių metų pabaigoje. Jeigu bet kurio garantijų fondo sukauptos lėšos tampa neigiamos, tai vykdomoji komisija dviejų trečdalių balsų dauguma gali pakelti draudimo įmokos dydį. Indėlių garantijų fondų veikla yra

⁹⁴ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 18, 1982 m. rugsėjo 24 d. 2 straipsnio trečia dalis.

finansuojama iš įmokų, gautų iš draudžiamų kredito įstaigų. Kai indėlių garantijų fondo sukauptas turtas tampa pakankamu įgyvendinti fondui iškeltus tikslus, Ispanijos Karalystės centrinio banko siūlymu Ekonomikos ir finansų ministras gali sutikti sumažinti kasmetinę indėlių draudimo įmoką. Kadangi taip ir atsitiko, 2002 metais draudimo įmoka iš taupomųjų kasų buvo sumažinta iki 0,04%⁹⁵, o iš bankinių įstaigų – 0.06%⁹⁶. 2003 metais draudimo įmokos dydis buvo sumažintas ir kredito įstaigoms iki 0.08%⁹⁷. Jeigu metinė įmoka tampa lygi arba didesnė už 1% nuo visų kredito įstaigų turimų indėlių sumos, įmokos turi būti sumažintos valdančiosios komisijos apskaičiuotu dydžiu. Išskirtiniais atvejais, turint tikslą išsaugoti visų kredito įstaigų stabilumą, indėlių garantijų fondas gali priimti ir didinti savo turtą iš Ispanijos Karalystės centrinio banko įmokų, tokios įmokos turi būti nustatytos atskiru įstatymu⁹⁸. Perteklinis sukauptas indėlių garantijų fondo turtas yra laikomas viešąja skola, kitu aukšto likvidumo ir mažos rizikos turtu⁹⁹.

Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos nariais privalo būti visos kredito įstaigos, įrašytos į specialiuosius Ispanijos Karalystės centrinio banko registrus (isp. Registros Especiales del Banco de España). Užsienio valstybės, esančios Europos Sąjungos nare, kredito įstaigos filialai gali mokėti draudimo įmokas į Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondą. Užsienio valstybės, kuri nėra Europos Sąjungos narė, kredito įstaiga privalo mokėti įmokas į Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondą, jeigu to filialo indėliai nėra draudžiami jokiaje indėlių garantijų sistemoje. Jeigu indėliai yra draudžiami, tai privaloma mokėti įmokas, kurios padengtų skirtumą, susidariusį tarp užsienio valstybės indėlių garantijų sistemos įmokos dydžio ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos įmokos dydžio. Jei užsienio valstybėje indėlių draudimo lygmuo yra toks pat arba aukštesnis nei Ispanijos Karalystėje, tada yra neprivaloma mokėti įmokas Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemai. Įstaigos mokančios draudimo įmokas garantijų fondams, negalės savo narystės naudoti reklamoje, išskyrus paminėjimą, kad ši priklauso tokiai sistemai, nepridedama daugiau jokių duomenų¹⁰⁰. Tačiau savo darbovietėse privalo turėti viešai prieinamą informaciją apie garantijų fondo, kuriam mokamos draudimo įmokos, savybės, taip pat draudžiamus dydžius. Jei indėlių draudimo įmokos mokamos ir užsienio garantijų fondui, tai informacija apie tai irgi turi būti viešai prieinama.

Kredito įstaigos, kurios neatliks reikiamų įmokų indėlių garantijų fondui, kuriam yra priskirtos, neprisidės prie bendrų rinkliavų, ar neįvykdys reikalavimų, kurie yra numatyti Karališkojo dekreto Nr. 2606, 5 straipsnio ketvirtoje dalyje, galės būti pašalintos iš garantijų

⁹⁵ Ispanijos Karalystės įsakymas Nr. 317, 2002 m. vasario 14 d.

⁹⁶ Ispanijos Karalystės įsakymas Nr. 318, 2002 m. vasario 14 d.

⁹⁷ Ispanijos Karalystės įsakymas Nr. 2801, 2003 m. spalio 3 d.

⁹⁸ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 3 straipsnio šešta dalis.

⁹⁹ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 3 straipsnio septinta dalis.

¹⁰⁰ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 5 straipsnis.

fondo, jei per nustatytą laikotarpį, kuris negali būti didesnis nei mėnuo, nesureguliuos situacijos iki nustatyto lygmens¹⁰¹. Tokiu atveju remdamasis valdančiosios komisijos ataskaita ir Ispanijos Karalystės centrinio banko siūlymu Finansų ir ekonomikos ministras tokią įstaigą šalina iš indėlių garantijų fondo. Jeigu Europos Sąjungos valstybės kredito įstaigos filialas nevykdys savo įsipareigojimų Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondui, fondas, tarpininkaujant Ispanijos Karalystės centriniam bankui, kreipiasi į tą kredito įstaigą prižiūrinčias tos valstybės įstaigas, kad šios pritaikytų atitinkamas priemones. Jei tai nepakeičia situacijos, indėlių garantijų fondas gali pasiūlyti tos valstybės indėlių garantijų sistemą prižiūrinčiai institucijai to filialo pašalinimą iš Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos. Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondas, gavęs minėtos užsienio valstybės institucijos sutikimą, informuoja filialą apie jo pašalinimą iš indėlių garantijų sistemos, kuris įvyksta du mėnesiai po informavimo. Visi įmokėti piniginiai indėliai iki tos datos, kai užsienio kredito įstaigos filialas ar vietinė kredito įstaiga yra pašalinama iš indėlių garantijų sistemos, yra garantuojami. Tačiau iškilus situacijai, kai indėlių garantijų sistema turi kompensuoti tokiose įstaigose esančius indėlius, kompensuojama suma yra lygi tiems indėliams, kurie buvo einamosiose sąskaitose iki tokios kredito įstaigos pašalinimo iš indėlių garantijų sistemos, atimant debetines lėšas¹⁰².

Garantijų fondus apimanti garantuojama piniginių indėlių suma yra lygi 20.000 eurų. Tuo atveju, jei indėliai laikomi užsienio valiuta, tai suma lygi 20.000 eurų pagal tos dienos nustatytą valiutos keitimo kursą arba jei ta diena yra ne darbo, tai prieš tai buvusios dienos valiutos keitimo kursą. Tačiau ši tvarka buvo pakeista, dėl susidariusios situacijos pasaulinėje finansų sistemoje. Ispanijos Karalystės Vyriausybė 2008 m. spalio 10 d. priėmė Karališkąjį dekretą Nr. 1642, kurio draudimo suma indėliams laikomiems Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fonde yra pakeliama iki 100 000 eurų. Suteikiama garantija apima indėlininką, investicijų atžvilgiu – investuotoją, juridinį ar fizinį asmenį, nepaisant kiek minėti asmenys turi indėlių grynais pinigais, vertybiniais popieriais ar kitais finansiniais instrumentais¹⁰³. Kai sąskaitos savininkai yra keli, kompensuojama indėlių dalis padalinama pagal indėlio laikymo sutartį; jei tokia sutartis nenurodo indėlio paskirstymo, tai dalinama lygiomis dalimis.

Indėlių garantijų fondai kompensuoja piniginius indėlius jų savininkams tuo atveju, jei kredito įstaiga yra paskelbta bankrutuojanti arba teismo patvirtintu pranešimu informuoja apie piniginių išmokėjimų sustabdymą. Jeigu nei viena ši aplinkybė neįvyko, tačiau kredito įstaiga tapo nemoki, ir Ispanijos Karalystės centrinis bankas nustato, kad kredito įstaiga neturi jokių galimybių atstatyti savo mokumą greitu metu, indėlių garantijų fondai taip pat kompensuoja tokioje įstaigoje laikomus piniginius indėlius.

¹⁰¹ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 6 straipsnio pirma dalis.

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 7 straipsnio pirma dalis.

Indėlių garantijų fondų kompensuojami piniginiai indėliai yra išmokami jų savininkams per tris mėnesius, atsitikus bent vienai iš ankstesnėje pastraipoje minėtų aplinkybių. Jeigu indėlių garantijų fondas negali išmokėti garantuojamų indėlių, tai jis turi teisę kreiptis į Ispanijos Karalystės centrinę banką su prašymu išmokėjimo terminą pratęsti dar trims mėnesiams. Toks kreipimasis negali viršyti trijų kartų. Ispanijos Karalystės centrinis bankas pratęsia kompensuojamų indėlių išmokėjimą atsižvelgdamas į tokio kreipimosi motyvą. Nurodoma, kad sutikimą išmokėjimo terminą pratęsti gali nulemti itin didelis indėlininkų skaičius, sąskaitų egzistavimas kitose valstybėse, neįprastų techninių ar teisinių sunkumų atsiradimas tikrinant piniginių indėlių sumas ar vykdant jų išmokėjimo procedūras. Nekompensuojami indėliai yra tie, kurie buvo įmokėti po ar išmokėti prieš ankstesnėje pastraipoje išvardintas aplinkybes.

Tuo atveju, kai piniginio indėlio savininkas negalėjo pasinaudoti jam suteikta teise reikalauti kompensuoti jam priklausantį indėlį tuo laikotarpiu, kai vyko indėlių kompensavimas, indėlių garantijų fondas neturi teisės atsisakyti išmokėti indėlį. Kai indėlių garantijų fondas išmoka garantuojamą indėlį, jis įgyja visas teises į tą sumą.

Ispanijos Karalystės centrinis bankas informuoja indėlių garantijų fondą apie kredito instituciją dėl kurios fondas galimai turės kompensuoti indėlius. Tada indėlių garantijų fondas turi teisę imtis prevencinių priemonių, bandydamas reorganizuoti minėtą kredito įstaigą su siekiu pagerinti jos „gyvybingumą“, jog ši pergyventų ją ištikusią krizę. Turi būti parengtas veiksmų planas, kuris derinamas su krizės ištikta kredito įstaiga ir Ispanijos Karalystės centriniu banku¹⁰⁴. Toks veiksmų planas turi būti patvirtintas kredito įstaigos generalinio susirinkimo ar generalinės kolegijos. Tik pasiekus bendrą susitarimą veiksmų planas yra įgyvendinamas. Tuo metu, kai toks planas yra svarstomas, indėlių garantijų fondas su valdančiosios komisijos leidimu gali suteikti tai kredito įstaigai laikiną pagalbą. Tačiau indėlių garantijų fondas, prieš suteikdamas laikiną pagalbą, turi apskaičiuoti, ar tokia pagalba nėra brangesnė nei garantuojamų piniginių indėlių išmokėjimas.

1996 m. gruodžio 20 d. Karališkojo dekreto Nr. 2606, 11 straipsnyje yra numatytos krizės apimtos kredito įstaigos gelbėjimo veiksmų plano gairės. Indėlių garantijų fondas turi teisę suteikti finansinę pagalbą, kuri susideda iš subsidijavimo, garantijų suteikimo, paskolų suteikimo itin palankiomis sąlygomis, subordinuoto finansavimo, perėmimo pažeisto turto ar nepelningo turto ir bet kokio kitokio finansavimo. Taip pat indėlių garantijų fondas gali restruktūrizuoti kredito įstaigos turtą. Tai gali būti pagrindinė arba sudėtinė gelbėjimo plano dalis. Taip pat indėlių garantijų fondas gali palengvinti tokios įstaigos susijungimo su kita kredito įstaiga procesą ar šios įstaigos perėmimo procesą tokios kredito įstaigos, kuri nesusiduria su likvidumo problemomis. Indėlių garantijų fondas taip gali palengvinti verslo perkėlimo procesą iš krizės

¹⁰⁴ Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 10 straipsnio pirma dalis.

apimtos kredito įstaigos ir kitą. Indėlių garantijų fondas, remiantis minėtu Karališkuoju dekretu, turėdamas kredito įstaigos valdymo organų sutikimą savo iniciatyva gali didinti tos įstaigos įstatinį kapitalą. Išskiriama ir kredito įstaigos valdymo priemonių keitimo galimybė, siekiant gerinti pačią įstaigą, procedūrinės sistemas ir vidinę įstaigos kontrolę. Visos kredito įstaigos reorganizavimo priemonės turi būti nukreiptos siekiant užtikrinti kredito įstaigos gyvavimą protingam laikotarpiui. Ar tokios priemonės bus veiksmingos, sprendžia indėlių garantijų fondas. Jei indėlių garantijų fondas nusprendžia didinti krizės apimtos kredito įstaigos įstatinį kapitalą, tačiau jos akcininkai atsisako tai daryti, indėlių garantijų fondas, padaręs tai savo lėšomis, turi per ne ilgesnį nei metų laikotarpį turimas akcijas konkurso būdu parduoti vienai iš indėlių garantijų sistemos dalyvių, kuri pasižymi finansiniu stabilumu.

4.7 Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų pagrindiniai panašumai ir skirtumai

Lietuvos Respublika gali būti apibendrinama Europos Sąjungos kontekste kaip valstybė, kuri neseniai įstojo į šią sąjungą, kuri siekė ir dirbo, kad jos narystė taptu realybe, taip pat kaip valstybė, kurioje daugelis procesų yra nauji ar dar tik laukia būti pradėti. Trumpai tariant, Lietuva yra besivystanti valstybė, kuri semiasi patirties iš savo labiau patyrusių kaimynų ir bando įgyvendinti naujoves su tikslu sukurti klestinčią šalį. Kalbant apie Ispanijos Karalystę, reikia paminėti, kad ji yra priskiriama Europos Sąjungos senbuvėms, nes į šią sąjungą įstojo 1986 metais. Tad daugelis procesų, kurie Lietuvoje yra tik pradėti, ten jau yra seniai įgyvendinti. Tokia šių dviejų valstybių raida atsiskleidžia ir indėlių garantijų sistemos kūrime. Ispanijos Karalystė savo indėlių garantijų sistemą pradėjo kurti 1978 metais, tačiau esminiai žingsniai, nulėmusieji dabartinę indėlių garantijų sistemos egzistavimo formą buvo priimti 1980 metais. Lietuva pradėjo kurti savo indėlių garantijų sistemą gerokai vėliau – 1995 m. Reikia paminėti, kad anksčiau sukurti tokia sistemą neleido istorinės aplinkybės, nes Lietuva neegzistavo kaip nepriklausoma valstybė. Kita vertus, abiejų valstybių indėlių garantijų sistemos nuo pat pradžių turi vieną bendrą esminį bruožą. Ir Ispanijos Karalystės, ir Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemos pradėtos kurti susidūrus su finansinėmis krizėmis šalies viduje. Ispanijos valstybę tokia krizė kamavo 1978-1985 m., o Lietuvos valstybę - 1994-1995 m. Kadangi šiai dienai abiejų valstybių indėlių garantijų sistemas galime vadinti sukurtomis, įgyvendintomis ir veikiančiomis, būtina pabrėžti, kad jas ypatingai sieja tai, kad abi valstybės yra Europos Sąjungos narės. Tai pasireiškia tuo, kad abi valstybės privalo įgyvendinti Europos Sąjungos direktyvas, taip pat ir direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų indėlių garantijų sistemos

atžvilgiu. Ši direktyva daugeliu aspektu sulygino abiejų valstybių indėlių garantijų sistemas, tačiau direktyvos yra bendro pobūdžio ir jų tikslas yra harmonizuoti Europos Sąjungos narių įvairias sferas, bet ne padaryti identiškas. Tiek Lietuvos, tiek Ispanijos valstybių indėlių garantijų sistemos išlaikė skirtingus bruožus.

Instituciniu struktūriniu požiūriu abi sistemos yra gana sudėtingos. Abiejose valstybėse svarbų vaidmenį atlieka centriniai bankai ir finansų ministerijos. Centriniai bankai atlieka indėlių garantijų sistemos priežiūros funkcijas. Finansų ministerijos turi išskirtines funkcijas skiriant asmenis, susijusius su indėlių garantijų sistemos valdymu ir pačios tuo stipriai prisideda prie visos indėlių garantijų sistemos reguliavimo. Esminis skirtumas tarp šių dviejų sistemų yra randamas nagrinėjant Vyriausybių dalyvavimą indėlių garantijų sistemoje. Lietuvos Respublikoje Vyriausybė skiria visus draudimo tarybos narius, tuo tarpu Ispanijos Karalystėje Vyriausybė šiuo atžvilgiu tiesiogiai nedalyvauja indėlių garantijų sistemoje. Valdančiųjų komisijų narius skiria finansų ministras. Dėl šios priežasties galima teigti, kad Lietuvos Respublikoje už indėlių garantijų sistemos veikimą Vyriausybė prisiima didesnę atsakomybę nei kad Ispanijos Karalystės Vyriausybė. Lietuvos valstybėje skiriant narius į pagrindinę indėlių garantijų sistemos valdymo organą – draudimo tarybą, dalyvauja Lietuvos bankas (teikia 2 narius), Lietuvos Respublikos Finansų ministerija (teikia 3 narius) ir Vertybinių popierių komisija (teikia 1 nari), tuo tarpu Ispanijos Karalystėje centrinis bankas ir fonduose draudžiamos kredito įstaigos teikia po 4 narius į valdančiąsias komisijas. Čia taip pat randame gana didelį skirtumą tarp abiejų sistemų. Ispanijos Karalystėje indėlių garantijų sistemos administravime aktyviai dalyvauja pačios sistemos narės, teikdamos savo narius į valdančiąsias komisijas. Tuo tarpu Lietuvos Respublikoje bankai, finansų makleriai ir kredito unijos pačios tarybos sutikimu gali skirti po vieną atstovą į tarybos posėdžius patariamąjį balsą. Svarbiausias struktūrinis indėlių garantijų sistemos bruožas, skiriantis nagrinėjamas valstybes, išryškėja analizuojant indėlių garantijų fondus. Lietuvos Respublikoje už kredito įstaigose laikomus indėlius surenkamos draudimo įmokos yra nukreipiamos į indėlių draudimo fondą. Ten patenka įmokos, suriktos iš komercinių bankų, kredito unijų ir užsienio bankų filialų. Tuo tarpu Ispanijos Karalystėje egzistuoja trys skirtingi indėlių garantijų fondai. Į Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fondą patenka įmokos, surinktos iš bankinių įstaigų ir užsienio kredito įstaigų filialų. Taupomosiose kasose esančių indėlių garantiniame fonde yra kaupiamos įmokos, surinktos už taupomosiose kasose laikomus indėlius. Trečiajame fonde, pavadintu Kredito kooperatyvuose esančių indėlių garantijų fondas, kaupiamos iš kredito kooperatyvų surinktos įmokos. Ispanijos valstybės indėlių garantijų sistemoje egzistuoja paskirstymas, tuo tarpu Lietuvos valstybės indėlių garantijų sistemoje yra pasitikima vienu fondu. Kitas skirtumas, kurį galima būtų išžvelgti, yra tas, kad Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemoje egzistuoja

bendrovė, kurios paskirtis yra padėti administruoti garantijų fonduose sukauptas lėšas. Šią bendrovę valdo vadinamoji kontrolinė taryba, kuri yra sudaryta iš indėlių garantijų sistemoje dalyvaujančių įstaigų atstovų. Tuo tarpu Lietuvos indėlių garantijų sistemoje tokio pobūdžio institucijos nėra. Taip pat gana svarbus skirtumas atsiskleidžia skiriant svarbiausio valdymo organo pirmininką. Lietuvos valstybėje indėlių draudimo tarybos pirmininką išsirenka patys nariai, tuo tarpu Ispanijos Karalystėje valdančiųjų komisijų narius skiria savo nuožiūra Ispanijos Karalystės centrinis bankas. Apibendrinant galima padaryti išvadą, jog Ispanijos Karalystėje, lyginant su Lietuva, į indėlių garantijų sistemą yra įtrauktas daug didesnis skaičius įvairių institucijų. Tai leidžia susidaryti įspūdį, kad šioje sistemoje dalyvaudami visi kartu, ir valstybinės institucijos, ir privačios, sukuria skaidresnę sistemą, kurioje visi vienas kito darbą stebi, analizuoja ir turi galimybę pataisyti. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemoje vyrauja valstybinės institucijos. Privatus sektorius, indėlių garantijų sistemos valdyme gali dalyvauti tik su pačios indėlių draudimo tarybos sutikimu. Tai sukuria įspūdį, kad sistema yra uždara ir joje viskas priklauso vien tik nuo valstybinių institucijų. Kita vertus, jei indėlių garantijų sistema žlugtų įvykus finansinei krizei, Ispanijos Karalystėje dėl didelio dalyvių skaičiaus indėlių garantijų sistemos valdyme atsakomybė kristų daug kam, bet niekam konkrečiai. Lietuvos indėlių garantijų sistemoje įvykus tokiam įvykiui, atsakytų valdžios institucijos, nes privačios kredito įstaigos pačios nedalyvauja sistemos valdyme ir organizavime, - jos tik vykdo imperatyviai joms nustatytus reikalavimus.

Reikia paminėti, kad Lietuvos Respublikoje indėlių garantijų sistema teisinio reguliavimo atžvilgiu veikia remdamasi Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymu Nr. IX-975, 2002 m., Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 5, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. X-1749, 2008 m., direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų ir sistemos veikimą papildoma valstybės įmonės „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai. Ispanijos Karalystėje indėlių garantijų sistemos reguliavimas yra apibrėžtas didesniu įstatymo galią turinčiu teisiniu aktų skaičiumi. Tai 1980 m. kovo 28 d. Karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 4, 1982 m. rugsėjo 24 d. Karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 18, 1996 m. gruodžio 20 d. Karališkasis dekretas Nr. 2606, 2008 m. spalio 10 d. Karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 1642. Taip pat sistema remiasi Ispanijos Karalystės centrinio banko aplinkraščiu (isp. Circular) Nr. 4, 2002 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. 317, 2002 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. 318, 2003 m. spalio 3 d. įsakymu Nr. 2801 ir visiškai atitinka Europos Sąjungos direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Esminis šių dviejų sistemų teisinio reguliavimo panašumas yra tas, kad abi sistemos visiškai atitinka Europos Sąjungos direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų. Visos direktyvoje išdėstytos nuostatos vienodai veikia ir Lietuvos Respublikoje, ir Ispanijos Karalystėje. Tačiau yra tam tikrų skirtumų. Pavyzdžiui,

direktyva nenumato nei koku būdu turėtų būti apskaičiuojama draudimo įmoka, nei kokio dydžio ji turėtų būti. Direktyva numato tik maksimalia kompensuojamą sumą. Tai leidžia kiekvienai Europos Sąjungos narei pasirinkti pačiai draudimo įmokos apskaičiavimo metodiką ir dydį. Lietuvoje Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymu yra numatyta, kad draudimo įmokos metinė norma bankams ir bankų filialams yra 0,45%, o kredito unijoms – 0,2%. Ispanijos Karalystėje taupomosios kasos moka 0,04%, bankinės įstaigos - 0.06%, o kredito įstaigos - 0.08% nuo visų kredito įstaigos laikomų piniginių indėlių metų pabaigoje. Procentinės dalys gali būti keičiamos. Lietuvos Respublikoje draudimo įmonės taryba turi teisę keisti draudimo įmokos normą, kai indėlių draudimo fondo ir visų draudžiamų indėlių santykis tampa didesnis negu 3 procentai, bet neviršija 4 procentų, ir kai indėlių draudimo fondo ir visų draudžiamų indėlių santykis tampa didesnis negu 4 procentai. Ispanijos Karalystėje, jeigu bet kurio garantijų fondo sukauptos lėšos tampa neigiamomis, tai valdančioji komisija dviejų trečdalių balsų dauguma gali pakelti draudimo įmokos dydį. Taip pat, kai indėlių garantijų fondo sukauptas turtas tampa pakankamu įgyvendinti fondui išskeltus tikslus, Ispanijos centrinio banko siūlymu Ekonomikos ir finansų ministras gali sutikti sumažinti kasmetinę indėlių draudimo įmoką. Reikia pažymėti, kad Ispanijos Karalystėje, kai metinė įmoka tampa lygi arba didesnė už 1% nuo visų kredito įstaigų turimų indėlių sumos, įmokos turi būti sumažintos valdančiosios komisijos apskaičiuotu dydžiu. Lietuvos indėlių garantijų sistema skiriasi ir tuo, kad teisiniuose aktuose yra įtvirtinta *ex-ante* ir *ex-post* sistemos finansavimo būdai. Draudimo įmoka yra mokama prieš draudžiamąjį atvejį, tačiau jam atsitikus, draudėjas privalo atitinkamai padidinti įsipareigojimus draudimo įmonei¹⁰⁵. Tuo tarpu Ispanijos Karalystės sistema pasižymi vien tik *ex-ante* sistemos finansavimo būdu. Tai yra, draudimo įmoka mokama prieš draudžiamąjį įvykį. Tai dar viena indėlių garantijų sistemos pusė, kurios Europos Sąjungos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų neapibrėžė. Ispanijos Karalystės teisiniuose aktuose yra labai aiškiai apibrėžta, koks turi būti veiksmų planas, jei atsiranda kredito įstaiga, dėl kurios fondas galimai turės kompensuoti indėlius. Tokiu atveju turi būti parengtas veiksmų planas, kuris derinamas su krizės ištikta kredito įstaiga ir Ispanijos centriniu banku¹⁰⁶. Deja, Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistemą reguliuojančiuose teisiniuose aktuose jokios panašios nuostatos nėra. Tad lieka tik spėti ar numatyti, pagal buvusius precedentes, kurios institucijos ims iniciatyvos spręsti tokią situaciją. Taip pat reikia pažymėti, kad abiejų valstybių Vyriausybės atsižvelgdamos į susidariusią situaciją 2008 m. rudenį pasaulinėje finansų sistemoje pakėlė draudimo sumos dydžius. Lietuvos Respublikoje visi piniginiai indėliai yra draudžiami 100 000 eurų atitinkanti suma litais - nuo 2008 m. lapkričio 1 d. iki 2009 m. spalio 31 d. Ispanijos Karalystėje draudimo

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2635.

¹⁰⁶ Karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d. 10 straipsnio pirma dalis.

suma indėliams laikomiems Bankinėse įstaigose esančių indėlių garantijų fonde yra pakeliama iki 100 000 eurų. Nagrinėjant šį klausimą skirtumas yra įžvelgiamas tame, kad Lietuvos Respublikoje garantija yra suteikiama terminuotam laikotarpiui, o Ispanijos Karalystėje – neterminuotam. Labai didelis skirtumas tarp abiejų sistemų yra įžvelgiamas 1996 m. gruodžio 20 d. Karališkojo dekreto Nr. 2606, 3 straipsnio šeštoje dalyje. Ten numatyta, kad išskirtiniais atvejais, turint tikslą išsaugoti visų kredito įstaigų stabilumą, indėlių garantijų fondai gali priimti ir didinti savo turtą iš Ispanijos centrinio banko įmokų. Tokios įmokos turi būti nustatytos atskiru įstatymu. Tai reiškia, kad Ispanijos Karalystės centrinis bankas yra oficialiai įtraukiamas į indėlių garantijų sistemą. Kita vertus, minėtame įstatyme nėra numatytos konkrečios aplinkybės, kurios numatytų atvejus, kai Ispanijos Karalystės centrinis bankas turėtų gelbėti indėlių garantijų sistemą. Taip pat nėra atskiro įstatymo, numatančio aplinkybes, kai Ispanijos Karalystės centrinis bankas turi pareigą imtis veiksmų indėlių garantijų sistemai esant pavojuje. Tačiau, toks įstatyme paminėtas dalykas, kad indėlių garantijų fondai gali priimti ir didinti savo turtą iš Ispanijos Karalystės centrinio banko įmokų, iš karto leidžia manyti, kad Ispanijos Karalystės centrinis bankas tikrai neliks nuošaly, kai indėlių garantijų sistema susidurs su sunkumais. Tokių autorių nuomone, kaip Gillian G.H. Garcia, Andrew Campbell ir Asli Demirgüç-Kunt tokios, kad ir nekonkrečios garantijos skatina moralinės žalos atsiradimą tarp kredito įstaigų. Lietuvos Respublikos įstatymuose tokios nuostatos nėra, bet tai nereiškia, kad Lietuvos centrinis bankas nepuls gelbėti indėlių garantijų sistemos ištikus krizei. Tačiau tokio įpareigojimo nepaminėjimas įstatyminiuose aktuose mažina moralines žalos galimybę tarp kredito institucijų.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Indėlių garantijų sukūrimas kiekvienoje valstybėje priklauso nuo labai daug skirtingų tik tai valstybei būdingų aplinkybių, tačiau pati esmė yra ta pati – indėlių apsauga.
2. Pasaulyje indėlių garantijų sistemos savo struktūra vienodėja, tačiau vis tiek nėra absoliučiai aišku, kokia to modelio variacija yra patikimiausia ir kokios teisinio reguliavimo priemonės yra geriausios.
3. Terminai „indėlių garantijų sistemos“ ir „indėlių draudimo sistemos“ yra tapačios sąvokos.
4. Indėlių draudimas yra garantija, jog visas apdraustasis piniginis indėlis arba jo dalis, dažniausiai įskaičiuojant susidariusias palūkanas, bus išmokėti indėlio savininkui bankrutavus kredito įstaigai.
5. Indėlių draudimas/garantija skiriasi nuo įprasto draudimo tuo, kad draudžiamasis įvykis laikomas neišvengiamu ir jam yra ruošiamasi; dažnai net pati garantija sudaro sąlygas draudžiamiesiems įvykiams atsitikti; indėlių draudimo sistema yra tokia apsaugos forma, kuri kritiniu atveju visada gali tikėtis Vyriausybės paramos.
6. Indėlių garantijų sistemos yra skirstomos į įstatymais sureguliuotas sistemas (ang. implicit guarantee systems) ir į įstatymais nereguliuotas indėlių garantijų sistemas (ang. explicit guarantee systems).
7. Ne įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos skiriasi nuo įstatymais įtvirtintų sistemų tuo, kad tai nėra valstybės valdymo institucijų iniciatyva teisiškai įtvirtinta indėlių apsauga.
8. Kiekviena valstybė užtikrina ne įstatymais įtvirtintą indėlių garantijų sistemą, nes, esant bankinėms krizėms, Vyriausybės atstovams daromas spaudimas paremti indėlių savininkus, tampa nepakeliamas.
9. Ne įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos yra nykstantis reiškinys, nes pasaulinė praktika rodo, kad tik įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos yra pajėgios efektyviai kovoti su kredito įstaigų mokumo sunkumais.
10. Įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos greitai plinta, nes pasaulinė praktika rodo, kad tik jos yra pajėgios efektyviai kovoti su kredito įstaigų mokumo sunkumais.
11. Pagrindiniai įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos neigiami efektai yra moralinės žalos (ang. moral hazard), netinkamo pasirinkimo (ang. adverse selection) ir agentūros problema (ang. agency problem).

12. Direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų buvo priimta siekiant harmonizuoti indėlių garantijų sistemas tarp Europos Sąjungos narių šalių, tačiau nepadaryti jų identiškomis.
13. Pagrindinė direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų priėmimo priežastis yra ta, jog kredito įstaigų dalyvavimo garantijų sistemoje išlaidos neprilygsta išlaidoms, kurias sukeltų masinis indėlių atsiėmimas ne tik iš sunkumus patiriančios kredito įstaigos, bet ir iš įprastai veikiančių įstaigų, jeigu indėlininkai prarastų pasitikėjimą bankų sistemos patikimumu.
14. Direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų nustato privalomą Europos Sąjungos narių kredito įstaigų dalyvavimą indėlių garantijų sistemoje, minimalią draudimo sumą, šalinimo iš indėlių garantijų sistemos pagrindus ir terminus, „namų šalies kontrolės“ kontrolės principą, „topping-up“ susitarimo galimybę, lygybės principą tarp indėlininkų, informacijos apie indėlių garantijų sistemos prieinamumą, indėlininkų pagrindines teises ir įpareigojimą kovoti prieš nelegaliai įgytų pinigų legalizavimą.
15. Direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų nenumato draudimo įmokos apskaičiavimo metodikos, jos dydžio, pačios sistemos finansavimo būdo, teisinio reguliavimo ir garantijų sistemos institucinės struktūros, tai paliekama pačių valstybių dispozicijai.
16. Lietuvos Respublikos ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemų sukūrimą nulėmė kredito įstaigų krizė ir siekis užtikrinti piniginių indėlių saugumą ateityje.
17. Lietuvos Respublikoje ir Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos yra panašios tuo, kad jose yra visiškai įgyvendinta ES direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų.
18. Lietuvos ir Ispanijos valstybių indėlių garantijų sistemoje panašų vaidmenį turi centriniai bankai ir finansų ministerijos, tačiau Vyriausybės dalyvavimas indėlių garantijų sistemos valdyme Lietuvos Respublikoje yra didesnis, o Ispanijos Karalystėje – pačių indėlių garantijų sistemos dalyvių.
19. Ispanijos Karalystėje Ispanijos centrinis bankas yra teisiškai apibrėžtas, kaip paskutinės galimybės skolintojas indėlių garantijų sistemai, tuo tarpu Lietuvos Respublikoje pagal teisinius aktus Lietuvos centrinis bankas neturi tokių įpareigojimų.
20. Ispanijos Karalystėje veikiančios kredito įstaigos moka draudimo įmokas į skirtingus garantijų fondus, tuo tarpu Lietuvos Respublikoje visi indėlių garantijų sistemos dalyviai įmokas moka į vieną fondą.
21. Lietuvos Respublikoje indėlių garantijų sistemos finansavimo būdai yra *ex-ante* ir *ex-post*, Ispanijos Karalystėje – tik *ex-ante*.

22. Baigiamojo darbo autorius mano, kad Lietuvos Respublikos indėlių garantijų sistema turi daug panašumų su Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistema, tačiau turi ir skirtumų. Dėl to, remiantis šiame moksliniame darbe išdėstytais argumentais ir Ispanijos Karalystės didesne patirtimi kuriant indėlių garantijų sistemą siūlau:

- I. Į Lietuvos indėlių draudimo sistemos valdymą (administravimą) įtraukti platesnei veiklai indėlių garantijų sistemos dalyvius – kredito įstaigų asocijuotas struktūras. Taip būtų skatinamas bendradarbiavimas ir mažinama klaidų galimybė.
- II. Taikyti įmokos apskaičiavimo metodiką, paremtą kiekvienos kredito įstaigos rizikos įvertinimu, nes tai sumažintų moralinės žalos (ang. moral hazard) buvimą.
- III. Apibrėžti teisiniuose aktuose kredito įstaigos mokumo problemos sprendimo procedūrą, nes tai padidintų sistemos skaidrumą.

Mindaugas Mykolas Koncė

(parašas)

2008.10.28

MMKonce@mail.lt

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas Nr. IX-975 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2635.
4. Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 5, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. X-1749 // Valstybės žinios. 2008, Nr. 121-4589.
5. Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 18, 1982 m. rugsėjo 24 d.
6. Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas-įstatymas Nr. 1642, 2008 m. spalio 10 d.
7. Ispanijos Karalystės karališkasis dekretas Nr. 2606, 1996 m. gruodžio 20 d.
8. Ispanijos Karalystės įsakymas Nr. 2801, 2003 m. spalio 3 d.
9. Ispanijos Karalystės įsakymas Nr. 317, 2002 m. vasario 14 d.
10. Ispanijos Karalystės įsakymas Nr. 318, 2002 m. vasario 14 d.
11. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų, 1994 m. gegužės 30 d.
12. Kinijos Liaudies Respublikos komercinių bankų įstatymas, 1995 m. gegužės 10 d.
13. Australijos Sandraugos bankininkystės įstatymas
[http://legislation.gov.au/comlaw/legislation/actcompilation1.nsf/0/CB4D34C3299C17A6CA2573AD000546E0/\\$file/BankingAct59_WD02.pdf](http://legislation.gov.au/comlaw/legislation/actcompilation1.nsf/0/CB4D34C3299C17A6CA2573AD000546E0/$file/BankingAct59_WD02.pdf); prisijungimo laikas: 2008-05-30.

Specialioji literatūra

14. Andrew Campbell „Deposit Insurance“, 2007.
15. Asli Demirgüç-Kunt „Deposit Insurance Around The World: Issues of Design and Implementation“, 2008.

16. Asli Demirgüç-Kunt, Edward J. Kane ir Luc Laeven “Deposit Insurance Design and Implementation: Policy Lessons from Research and Practice”, 2006 m.
17. Asli Demirguc-Kunt „Deposit Insurance around the World: A Comprehensive Database, 2005.
18. Asli Demirgüç-Kunt and Edward J. Kane „Deposit Insurance: Handle with Care“, 2002.
19. Asli-Demirguc-Kunt and Tolga Sobaci “Deposit Insurance Around the World:A Data Base”, 2000.
20. Carmine di Noia “Structuring Deposit Insurance in Europe: Some Considerations and a Regulatory Game”, 1995.
21. Edward J. Kane „Changing Incentives Facing Financial-Services Regulators“ Journal of Financial Services Research, Vol 3, 1989.
22. Federal Deposit Insurance Corporation „A Brief History of Deposit Insurance in the United States“, 1998.
23. Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance:Actual and Good practices“ IMF occasional Paper, 2000.
24. Gillian Garcia “Deposit Insurance and Crisis Management”, 2000.
25. Gillian G. H. Garcia „Deposit Insurance: A survey of Actual and Best Practices“, 1999.
26. Gillian Garcia „Deposit Insurance: Obtaining the Benefits and Avoiding the Pitfalls”, 1996.
27. Harry Huizinga and Gaëtan Nicodème “Deposit Insurance and International Bank Deposits”, 2002.
28. Isidro Fainé Casas “La evolución del sistema bancario Español desde la perspectiva de los fondos de garantía de depósitos“, 2004.
29. José Ortega y Gasset “Informe anual correspondiente al ejercicio 2004: Sociedad Gestora de los Fondos de Garantía de Depósitos en Entidades de Crédito, Agrupación de interés económico”, 2004
30. Mark D. Flood „The Great Deposit Insurance Debate“, 1995.
31. Nicholas J. Ketcha Jr. „Deposit Insurance System Design and Consideration“, 1998.
32. Peter Truchly „Principles of the Deposit Insurance System“, internetinė nuoroda <http://www.nbs.sk/BIATEC/TRUCHLAN.HTM>; prisijungimo laikas: 2008-06-01.
33. Ronald MacDonald „Deposit Insurance“, 1996.
34. V. Tauraitė, „Indėliai Baltijos valstybių bankuose ir jų draudimo sistemos“ // Pinigų studijos, 2003.

Kiti šaltiniai

35. Armėnijos indėlių garantijų fondas <http://www.adgf.am/index.php?page=faq>; prisijungimo laikas: 2008-04-26.
36. Christine E. Blair, Frederick Carns and Rose M. Kushmeider „Instituting a deposit insurance system: Why? How?“, Journal of Banking Regulation, 2006.
37. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas <http://www.autoinfo.lt/webdic/>; prisijungimo laikas: 2008-04-11.
38. Deutsche Bank Research „China’s Banking Sector: Ripe for the Next Stage“, 2006.
39. Europos Komisija, Internal Market and Services DG “Review of the Deposit Guarantee Schemes Directive (94/19/EC), 2005.
40. Europos Komisijos pasiūlymas - Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą „Iš dalies keičiant direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų nuostatas dėl kompensacijų lygio ir išmokėjimo termino“, 2008 m. spalio 15 d.
41. Europos Komisijos rekomendacija 87/63/EEB dėl indėlių garantijų sistemų įvedimo Bendrijoje, 1986 m. gruodžio 22 d.
42. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai dėl direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų persvarstymo, 2006 m. lapkričio 27 d.
43. Expert Forum of Financial Services Users „Response to the Commission’s Consultative Working Paper on Deposit Guarantee Schemes“, 2005.
44. FDIC Working paper „Guidance for Developing Effective Deposit Insurance Systems“, 2002.
45. FIN-USE Review of Deposit Guarantee Schemes Directive (94/19/EC), 2005.
46. FSF Working paper „Guidance for Developing Effective Deposit Insurance Systems“, 2001
47. IADI Working paper „General Guidance for the Resolution of Bank Failures“, 2005.
48. IAFI working paper „General Guidance to Promote Effective Interrelationships among Financial Safety Net Participants“, 2006.
49. LR Finansų ministerija
http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_1_id=PUB.1.91&erp_item=naujienu_000160;
prisijungimo laikas: 2008-06-05.
50. Moody’s Banking System Outlook 2006: China, 2006.

51. Pietu Afrikos Centrinio banko tinklapis
<http://www.reservebank.co.za/internet/Publication.nsf/WSNCLV/AA8237B9A3183BF542256B760032CF83?opendocument>; prisijungimo laikas: 2008-04-27.
52. Respublicon bacon Congressional Record, 1933.
53. Tarptautinė indėlių draudikų asociacija
<http://www.iadi.org/Lists/Glossary/AllItems.aspx>; prisijungimo laikas: 2008-04-26.
54. Senator Glass Congressional Record, 1933.
55. VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ įstatai, 2005.
56. VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ <http://www.idf.lt/indeliud.html>; prisijungimo laikas: 2008-06-15.

PASAULINĖS INDĖLIŲ GARANTIJŲ SISTEMOS (lyginamoji analizė)

Pagrindinės sąvokos: indėlis, indėlių garantijos, indėlių draudimas, indėlių garantijų sistemos, indėlių draudimo sistemos, įstatymais įtvirtintos indėlių garantijų sistemos, įstatymais neįtvirtintos indėlių garantijų sistemos, kredito įstaigų mokumas.

Santraukos turinys

Šiame moksliniame tiriamajame darbe yra nagrinėjamos indėlių garantijų sistemos. Atskleidžiama jų svarba valstybės finansų sistemai ir aptariami pagrindiniai tokių sistemų veikimo principai. Analizuojamos indėlių garantijų sistemos dviejose skirtingose Europos Sąjungos valstybėse.

Santrauka

Indėlių garantijų sistemos daugelyje pasaulio valstybių yra neatsiejama finansinės sistemos dalis. Jos yra svarbios pačiai valstybei, joje esančiam verslui ir gyvenantiems žmonėms.

Pasaulinė praktika parodė, kad jokia kredito įstaiga nėra visiškai patikima. Susiklosčius nepalankioms aplinkybėms, tokiose įstaigose esantys piniginiai indėliai atsiduria pavojuje, nes, kredito įstaiga susidūrus su mokumo sunkumais, negalės jų išmokėti. Tokia situacija gali baigtis visuotine panika, kredito įstaigų bankrotu ir valstybės finansinės sistemos griūtimi. Dėl to ir buvo pradėtos kurti indėlių garantijų sistemos, tikintis, kad jos bus vienu iš valstybės finansinės sistemos stabilumo pagrindų ir padės apsaugoti piniginius indėlius, laikomus kredito įstaigose.

Pagrindinė indėlių garantijų sistemų užduotis yra išvengti kredito įstaigos mokumo sunkumų atsiradimo, o jam atsiradus, kuo greičiau pašalinti. Tuo tikslu yra kaupiamos lėšos, gaunamos įmokų pavidalu iš pačių kredito įstaigų, vėliau jos panaudojamos kredito įstaigas ištikus mokumo problemoms. Pasaulyje egzistuoja daug indėlių garantijų sistemų, tačiau visos jos yra panašios savo tikslais ir tuo pačiu metu skirtingos savo veikimo būdu.

Šiame darbe apžvelgiama indėlių garantijų sistemų samprata, raida, turinys, taikymo aplinkybės ir sistemoje dalyvaujantys subjektai. Analizuojama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų ir aptariamos Lietuvos Respublikos bei Ispanijos Karalystės indėlių garantijų sistemos.

DEPOSIT GUARANTEE SYSTEMS IN THE WORLD

(Comparative analysis)

Keywords: deposit, deposit guarantee, deposit insurance, deposit guarantee systems, deposit insurance systems, implicit deposit insurance systems, explicit deposit insurance systems, solvency of credit institutions.

The content of the summary

This scientific research investigates deposit guarantee systems. It reveals the importance of such guarantees for the financial system of the state and principles on which these systems work. It analyses deposit guarantee systems in two different European Union states.

Summary

In many countries of the world deposit guarantee systems are an integral part of financial system. They are important for the state, for the business in the state and the people.

Global practice showed that there is no credit institution which would be absolutely reliable. Under inconvenient circumstances deposits held in such institutions are in danger, because if a credit institution faces solvency difficulties, it won't be able to pay the depositors. Such a situation may result in public panic, bankruptcy of credit institutions and failure of countries financial system. That is why the creation of deposit guarantee systems was initialized, in the hope that they will be one of the financial systems most stable foundations and will help to protect deposits in credit institutions.

The main object of deposit guarantee systems is to avoid credit institutions from having solvency difficulties, and thereby to eliminate difficulties as soon as possible. For this purpose the funds are accumulated. These are obtained in the form of payments from the credit institutions. Later on these funds are used if solvency problems occur. There are many guarantee systems that exist in the world, all of them are similar by its goals, but at the same time different by the way they operate.

This paper presents the conception of deposit guarantee system, its development and content, practice conditions and subjects of the system. It analyzes directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council on Deposit Guarantee Schemes and it reveals deposit guarantee systems of the Republic of Lithuania and the Kingdom of Spain.